

Kelder

Herinneringen
aan de toekomst
van Suriname
André Haakmat

POB LOVENDEGEM

LV026556X

Herinneringen aan de toekomst van Suriname

Herinneringen
aan de toekomst
van Suriname

afgegeven op 10-11-1988

Uitgeverij De Persgroep
Amsterdam - Rotterdam

2 2 1988

Digitized by the Internet Archive
in 2022 with funding from
Kahle/Austin Foundation

GEMEENTELIJKE BIBLIOTHEEK

Dorp, 33

9920 LOVENDEGEM

André Haakmat
Herinneringen
aan de toekomst
van Suriname

Ervaringen en beschouwingen

am - suri 942

Uitgeverij De Arbeiderspers
Amsterdam · Antwerpen

22 JULI 1999

Copyright © 1996 André Haakmat

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van BV Uitgeverij De Arbeiderspers, Singel 262, Amsterdam. *No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from BV Uitgeverij De Arbeiderspers, Singel 262, Amsterdam.*

Omslagontwerp: UNA (Dimitri Mau-Asam), Amsterdam

Omslagfotografie: Roy Tjin, Amsterdam

ISBN 90 295 2069 8 / CIP

Inhoud

Inleiding 7

1 De Surinaamse samenleving: opbouw en structuur 12

2 Van kolonie tot zelfstandige staat 39

3 Hoe in Suriname politiek bedreven wordt 64

4 De economische ontwikkeling van Suriname 78

5 Desi Delano Bouterse 88

6 De decembermoorden 106

7 Suriname en de regio 117

8 De politieke rol van de Surinaamse gemeenschap
in Nederland 127

9 Hoe nu verder met Suriname? 133

10 Nederland en Suriname 148

11 Zoektocht naar een nationale leider 158

12 Vakbeweging en politiek 170

Epiloog: Opgroeien in een plurale samenleving 178

Inleiding

Suriname blijft zich in de belangstelling van grote groepen Nederlanders verheugen. De Nederlandse pers besteedt vergelijkenderwijs zeer veel aandacht aan gebeurtenissen rond deze voormalige Nederlandse kolonie. Enkele kranten voelen zich zo verbonden met het land dat ze hun berichtgeving over Suriname nog plaatsen in de rubriek 'binnenland'. Een reden voor de grote belangstelling van het publiek is ongetwijfeld het feit dat thans naar schatting de helft van de Surinaamse bevolking in Nederland woont. Veel Nederlanders hebben kennissen of collega's die uit dat land afkomstig zijn.

Toch kan dit alleen de grote belangstelling voor Suriname niet verklaren. Er moet meer aan de hand zijn. Hebben de Nederlanders misschien schuldgevoelens voor het beleid dat zij gedurende circa driehonderd jaren in Suriname hebben gevoerd? Heeft men wroeging vanwege het feit dat men het land tegen de wil van de meerderheid van de bevolking in uit het Koninkrijk der Nederlanden heeft gestoten? Of spruit de belangstelling voort uit het feit dat Suriname het land is van waaruit al een aantal jaren grote hoeveelheden verdovende middelen worden binnengesmokkeld? Of, om hiertegenover een positief punt te stellen, omdat zoveel Surinamers als sportmensen opvallende prestaties leveren? Het is volgens mij niet gemakkelijk aan te geven wat de precieze oorzaak is van de grote belangstelling die Suriname in Nederland ten deel valt. We moeten denken aan een combinatie van alle zojuist genoemde factoren, en misschien nog een paar andere meer.

In de publiciteit over Suriname komt één naam veelvuldig voor. Dat is die van D. D. Bouterse. Vanaf de dag dat deze voormalige sergeant-majoor en sportinstructeur zijn staatsgreep heeft gepleegd (25 februari 1980) is hij niet meer uit het nieuws verdwenen. Ik voorspel dat hij nog een lange reeks van jaren het Surinaamse nieuws zal blijven domineren. Alles wijst erop dat

hij na de verkiezingen van 1996 een politieke come-back van formaat zal maken. Dit vervult bepaalde groepen Surinamers, maar ook 'politiek Den Haag' met zorg, terwijl anderen zich er juist op verheugen. De kwestie is van groot belang voor zowel Suriname en de Surinaamse gemeenschap in Nederland, als Nederland. Immers, premier Wim Kok en na hem de minister van Ontwikkelingssamenwerking drs Jan Pronk en vervolgens de minister van Buitenlandse Zaken mr Hans van Mierlo hebben uitgesproken dat Nederland geen betrekkingen kan onderhouden met een Surinaamse regering waaraan Bouterse of zijn politieke partij, de NDP, op de een of andere wijze deelneemt. Bouterse echter heeft zich juist tot taak gesteld als gekozen volksleider terug te keren op het politieke toneel om zijn levenstaak te vervullen: als 'volksleider' de Surinaamse volksmassa te verheffen en weg te voeren uit Nederlandse knechtschap. Met zijn streven ziet Bouterse zichzelf als degene die de vrijheidsfakkel, die Anton de Kom heeft ontstoken en die Jopie Pengel had overgenomen, brandende te houden en verder door te geven.

Suriname heeft vanaf 25 februari 1980 turbulente ontwikkelingen doorgemaakt. Van veel daarvan ben ik getuige geweest en ook bij veel was ik betrokken. Tijdens een verblijf van twee jaren in Suriname heb ik ervaringen opgedaan over het functioneren van een gesegmenteerde samenleving, maakte ik kennis met de complexiteit van het Surinaamse sociaal-maatschappelijke en politieke bestel en ervoer ik aan den lijve de krachten die van binnen uit en van buiten af ontwikkelingen trachtten te frustreren. Mij werd ook duidelijk de rol die het begrip 'ras' speelt in de Surinaamse politiek en op andere terreinen van de Surinaamse samenleving.

Nadat ik onvrijwillig was teruggekeerd naar Nederland, viel mij op dat Suriname weliswaar veel in het nieuws was, maar dat al die publiciteit meer verwarring teweegbracht dan dat er duidelijkheid werd verkregen over de gang van zaken in de voormalige kolonie. Een juist interpretatiekader wordt node gemist, waardoor personen verkeerd worden begrepen en gebeurtenissen niet in een juiste context worden geplaatst. Nu eens worden feiten

overbelicht, dan weer onderbelicht, en er worden verkeerde taxaties gemaakt van personen en situaties. Toen ik merkte dat ook Nederlandse politici, die toch belangrijke beslissingen met betrekking tot Suriname moeten nemen, op kritieke momenten ook geen blijk gaven van een juiste kijk op Surinaamse zaken en personen en te veel beïnvloed werden door Surinaamse groeperingen in Nederland, besloot ik na herhaald aandringen van de hoofdredacteur politiek commentator te worden van de *Weekkrant Suriname*, hét informatiemedium van zowel de Surinaamse gemeenschap in Nederland als de (belangstellende) Nederlandse gemeenschap.

Meer dan vier jaar lang heb ik het politieke nieuws uit Suriname van commentaar voorzien en mij aan voorspellingen gewaagd wat betreft toekomstige politieke ontwikkelingen. Ik meen in alle bescheidenheid gedurende deze periode mijn stelling te hebben waargemaakt dat de politieke ontwikkelingen in Suriname nu eenmaal niet anders verlopen dan ik ze voorspel. Ik heb het op een gegeven moment raadzaam geacht wat afstand tot de Surinaamse politiek te nemen. Ik beëindigde mijn werk als politiek commentator van de *Weekkrant Suriname* om bepaalde zaken fundamenteel te doordenken. Bijvoorbeeld over hoe de Surinaamse samenleving werkelijk in elkaar zat, welke de onderliggende drijvende krachten zijn die binnen die samenleving werkzaam zijn, hoe de persoon van Bouterse binnen het historische proces dat zich in Suriname aan het voltrekken is, begrepen moet worden, enzovoort. Ook wilde ik wat meer zicht krijgen in de zeer verschillende hoedanigheden waarin ik in die korte tijdsspanne van twee jaar binnen de Surinaamse samenleving heb gefunctioneerd. Voor één keer wil ik die allemaal opsommen: regeringsadviseur van de regering-Chin a sen, vice-premier tevens minister van Buitenlandse Zaken, Justitie, Leger en Politie; adviseur van het algemeen verbond van vakverenigingen De Moederbond; adviseur van het Militair Gezag en de Legerleiding; lid van de Commissie Ontwikkelingssamenwerking Nederland-Suriname (CONS); directeur van het Energie-Bureau en vice-president van het Hoog Militair Gerechtshof. Twee voorzitterschappen, te we-

ten van de officiële commissies Wettelijke Regelingen met betrekking tot het Nationaal Leger en van het Grondbeleid, mogen uit een oogpunt van volledigheid niet onvermeld blijven.

In dit boek treft u de resultaten aan van mijn fundamenteel denkproces over de Surinaamse samenleving. Het is niet bij denken alleen gebleven; de in de verschillende sectoren opgedane ervaringen zijn er ook in verwerkt. Ik heb het weer niet kunnen laten mij aan voorspellingen met betrekking tot het verdere verloop van gebeurtenissen in Suriname te wagen. Wat wordt er van het land? Heeft het land nog een toekomst? Hoe zal het met Bouterse aflopen? Welke zijn zijn drijfveren en motieven en waar en bij wie liggen zijn inspiratiebronnen? Wat wordt de plaats van Nederland in het Suriname van morgen? Enzovoort, enzovoort.

Dit boek is een politiek boek. Dat wil zeggen dat het het politieke aspect van de gesegmenteerde Surinaamse samenleving bestrijkt en politieke conclusies bevat, conclusies getrokken op basis van een bepaalde kijk op het verleden. Bij het trekken van die conclusies ben ik koel-analytisch te werk gegaan. Ik heb uitsluitend de feiten voor zich laten spreken. Morele oordelen over personen komt men in dit boek niet tegen. Met enkele van de conclusies – ik stel dit met enige nadruk – ben ik persoonlijk allerminst ingenomen. Maar de feiten zoals die door mij waargenomen zijn laten nu eenmaal geen andere conclusies toe.

Suriname is als onderdeel van de Caribische samenleving een uitermate boeiende samenleving. Een Caribische samenleving is er een van luchtigheid en speelsheid. Maar ook een met vele schijngestalten, waartussen en waarachter de werkelijkheid soms moeilijk te achterhalen is. In dit boek heb ik getracht deze werkelijkheid te betrappen. Afhankelijk van het verloop van de gebeurtenissen in Suriname zal blijken of ik in mijn opzet ben geslaagd of niet.

Dit boek draag ik op aan twee personen. Zij hebben beiden op verschillende wijze Suriname uit liefde voor het land een grote dienst bewezen, maar toch is verguizing hun deel geworden. De eerste is ir George Hindorie. Als lid van het Surinaamse parlement heeft hij als Hindostaan in 1975 voor de onafhankelijkheid

van Suriname gestemd en daardoor de impasse doorbroken die was ontstaan doordat er geen parlementaire meerderheid voor die onafhankelijkheid was. Door het stellen van deze nationale daad is hij door zijn partij, de VHP, verguisd en de politieke woestijn in gestuurd. Als een gebroken man is hij twee jaar geleden overleden.

De tweede is kolonel Hans Valk, tot 1980 hoofd van de Nederlandse Militaire Missie (NMM) in Suriname. Wie de juiste feiten kent, weet dat het aan zijn matigende invloed te danken is geweest dat de staatsgreep van 1980 betrekkelijk bloedeloos is verlopen. Ik ben ervan overtuigd dat, als hij in zijn functie was gehandhaafd, de moorden van 8 december 1982 stellig niet zouden hebben plaatsgevonden.

I De Surinaamse samenleving: opbouw en structuur

De Surinaamse samenleving heeft een heel bijzondere structuur. Die structuur is van grote invloed op sociale en politiek-maatschappelijke processen die zich binnen de samenleving voltrekken en vloeit rechtstreeks voort uit het verloop van de geschiedenis van het land.

In Nederland is algemeen bekend dat er in Suriname mensen van verschillende rassen wonen. Groot is die bevolking niet, Suriname behoort tot een van de dunbevolkste landen ter wereld. Op een oppervlak van bijna vijfmaal Nederland wonen niet meer dan 450 000 inwoners: Indianen en bosnegers, creolen, Hindostanen, Javanen, Chinezen, en een kleine groep Libanezen en Europeanen. De Europeanen kunnen weer worden onderverdeeld in Nederlanders en Belgen. De bewoners van Nederlandse origine kunnen worden onderscheiden in de afstammelingen van de Friese en Groningse boeren die zo'n honderd jaar geleden als immigranten hun geluk in Suriname waren gaan beproeven en Nederlanders die zich na 1950 gevestigd hebben. De eerste categorie is nog alleen wat huidskleur betreft van de andere Surinamers te onderscheiden: als 'boeroe's' hebben zij hun vaste plaats binnen de Surinaamse gemeenschap verworven.

Door deze gevariëerde bevolkingssamenstelling is Suriname in velerlei opzichten een gecompliceerd land. Er worden vele talen gesproken, de voornaamste rassen treft men binnen de grenzen van het land aan (blank, geel, bruin en zwart) en de grote wereldgodsdiensten als christendom, hindoeïsme, de isalm en allerlei Afrikaanse godsdiensten worden er in het land beleden.

Suriname is kort gezegd: een multiculturele, multilinguïstische, multi-etnische en multireligieuze samenleving. Dit alles moet men goed in gedachte houden wanneer het over Suriname gaat. Men is in Nederland namelijk gauw geneigd uit de geringe omvang van de bevolking te concluderen dat Suriname 'dus' een gemakkelijk te besturen land moet zijn. Dat is echter allerminst

het geval. De Surinaamse samenleving is namelijk een veel gecompliceerder samenleving dan bijvoorbeeld de Nederlandse. Van de Nederlandse samenleving zegt men tegenwoordig ook dat er sprake is van een multiculturele samenleving. De verschillende culturen en etniciteiten die zich vooral na de Tweede Wereldoorlog in Nederland gevestigd hebben, zijn echter, vergeleken met de autochtone Nederlandse bevolking, slechts minderheden. In Suriname hebben we, als we de Europese en Libanese groep buiten beschouwing laten, van doen met groepen die getalsmatig beslist niet als 'minderheden' gekwalificeerd kunnen worden.

Toen Columbus in 1492 voet zette op het eiland Hispanola had hij niet meteen door een nieuw werelddeel 'ontdekt' te hebben; hij dacht in de Oost, in Indië, te zijn aangekomen. De bewoners die hij er aantrof noemde hij daarom 'Indianen'. Deze naam hebben de oorspronkelijke bewoners tot op heden behouden. Na de ontdekking van het nieuwe werelddeel ontstond er een wedloop tussen de Europese volkeren zich stukken van het nieuwe continent toe te eigenen. Aan die wedloop nam uiteraard ook Nederland deel. Het waren echter eerst de Engelsen die in 1662 het gebied dat nu bekend is als Suriname in bezit hebben genomen. Twee jaar later vestigde een groep joden, die Spanje waren uitgezet en tevergeefs hun heil hadden gezocht in Brazilië, zich in Suriname. Deze joden vormden met Engelsen die graaf Willoughby vanuit Barbados had meegenomen, de eerste Europese volksplanting in Suriname.

Drie jaar na de vestiging van deze Engels-joodse volksplanting, in 1667, veroverde Abraham Crijnssen voor de provincie Zeeland Suriname op de Engelsen. Met twee kleine onderbrekingen van bij elkaar een elftal jaren toen de Engelsen Suriname weer heroverden, was Suriname vanaf 1667 een kolonie van Nederland, tot het land op 25 november 1975 uittrad uit het Koninkrijk der Nederlanden en een zelfstandige staat werd. Op 25 november 1975 werd een staatkundige band geslaakt die driehonderd jaren heeft bestaan.

Na de verovering van Abraham Crijnssen trokken de meeste

Engelsen weg uit Suriname. Hun plaats werd ingenomen door Nederlandse kolonisten. Crijnssen bouwde ter bescherming van de Nederlandse kolonie een vesting, die hij, naar zijn geboorteprovincie, 'Fort Zeelandia' noemde. Dit fort, dat zo'n dertig kilometer uit de kust bij Paramaribo aan de Surinamerivier is gelegen, bestaat nog steeds. In de loop der tijden hebben vele dramatische ontwikkelingen zich in het fort afgespeeld waardoor het een 'lieu de mémoire' in de Surinaamse geschiedenis is geworden.

De annexatie van delen van Amerika door de Europese mogendheden was bedoeld om deze gebieden ten behoeve van hun eigen economieën te exploiteren. Toen Nederland Suriname in bezit nam, telde het gebied niet meer dan zo'n vierduizend mensen, te weinig om zo'n groot land in exploitatie te nemen. Daarbij viel de daadwerkelijke exploitatie, het in cultuur brengen en het bewerken van het land, toe aan de circa duizend Indianen. Van de Indianen werd dus een zeer grote inspanning verwacht. Het was echter een schier onmogelijke taak om de Indiaan, die voor de komst van de blanken zijn leven in volstreekte harmonie met de natuur en haar ritme leefde te doen gewennen aan harde arbeid en straffe regelmaat. Niets bleek voor de kolonisten zo moeilijk als het transformeren van de Indiaanse ziel. Dat is tot op de huidige dag nog niemand gelukt, ook niet in andere delen van de Nieuwe Wereld.

Het was de katholieke priester Las Casas die, begaan met het lot van de Indiaan en op de hoogte van het feit dat deze niet gebouwd was om zware lichamelijke arbeid onder dwang te verrichten, voorstelde voor het zware werk negers uit Afrika te laten overkomen. Het opvolgen van het advies van Las Casas leidde ertoe dat gedurende zeer lange tijd grote groepen negers uit Afrika werden weggevoerd om als slaven in de Nieuwe Wereld te worden tewerkgesteld. De periode van slavernij heeft in Suriname tot 1 juli 1863 geduurd. Van de drie eeuwen dat Suriname een Nederlandse kolonie was heeft gedurende twee eeuwen slavernij in Suriname geheerst.

Indianen, joden, Engelsen en Nederlanders staan dus aan de basis van de Surinaamse samenleving. Aangezien de Indianen zich in de ondoordringbare oerwouden ophielden, betekent deze bevolkingssamenstelling dat de 'Europeïsering' van Suriname een aanvang had genomen. De bevolkingssamenstelling in de andere delen van het continent was niet anders. Rasvermenging tussen blanken en Indianen kwam toen reeds voor. Toen later negerslaven werden aangevoerd, breidde de rasvermenging zich ook uit tot deze groep. Die vermenging is zo omvangrijk geweest dat er complete subrassen ontstonden. 'Mestiezen' worden degenen genoemd die geboren zijn uit een relatie tussen een Indiaan en een blanke, 'mulatten' degenen die geboren zijn uit een relatie tussen een blanke en een neger. In landen met een omvangrijke Indiaanse populatie domineren de mestiezen; in landen waar de groep Indianen veel kleiner was (en waar dus meer negerslaven werden geïmporteerd) domineren de mulatten en de negers.

Mestiezen treft men meer aan in landen die door Spanje en negers en mulatten meer in landen die door Engeland, Frankrijk of Nederland werden gekoloniseerd: de Guyana's, het Caribisch gebied en Brazilië (waar lange tijd een Nederlandse kolonie gevestigd was). Behalve door rasvermenging nam de bevolking in de Nieuwe Wereld natuurlijk ook toe door voortplanting binnen de eigen groep. Naast blanken uit Europa waren er ook blanken die in de Nieuwe Wereld geboren waren. Deze laatsten werden 'creolen' genoemd.

Vanwege de pejoratieve betekenis die het woord 'neger' kreeg is men er in Suriname in 1950 toe overgegaan alle zuivere negers en personen van 'gemengd bloed' met de term 'creolen' aan te duiden.

De slaven werden onderworpen aan een productiewijze die in Europa totaal onbekend was: de plantagelandbouw. Een plantage kan men het best vergelijken met een zeer grote kloostergemeenschap met weglating van het religieus aspect. Op een flink stuk grond van circa twintig hectare, met als uitsluitend doel die grond te bewerken, wonen in een organisch en hiërarchisch

verband enige honderden tot duizenden mensen. Onderaan de hiërarchie bevonden zich de neger-slaven, die in kleine werkeenheden waren opgesplitst. Aan het hoofd van zo'n werkeenheden werd een zogenoemde 'basia' aangesteld, een slaaf die het vertrouwen had weten te winnen van de slavenuhouder. Boven de 'basia's' stonden weer blanke opzichters en daarboven de plantage-eigenaar. De slaven waren zijn bezit waarmee hij kon doen en laten wat hij wilde. Slaven waren immers rechtsobjecten, dat wil zeggen dat de eigenaar rechten op de slaaf kon doen gelden en dat de slaaf zelf geen enkel recht toekwam. Pas veel later werden de rechten van de slaveneigenaar beperkt wat betreft het doden en lichamelijk verminken van een slaaf. De slaven bewoonden kleine hutten op het achterland en hadden een kostgrondje dat bestemd was voor het telen van voedsel voor eigen gebruik. Centrum van de plantage vormde de zeer royale en met stevige boomstammen opgetrokken, in felle witte kleuren geschilderde planterswoning met een brede veranda en gebouwd op 'neuten' (palen). De bouw van deze woningen was zo degelijk dat vele de tand des tijds hebben doorstaan en nog in goede staat zijn. In de hutten op het achterland woonden slaven en slavinnen.

Seksuele betrekkingen tussen hen was toegestaan en zelfs noodzakelijk, want dat was een manier voor de slavenuhouders zijn 'slavenbestand' op peil te houden. Maar ook slaven worden oud en ziek en daardoor minder productief. De slavenu meester moest regelmatig nieuwe aankopen doen en slaven verkopen. Daarbij interesseerde het hem niet of de slaaf met een slavine samenleefde en inmiddels een gezin had gesticht. Van de ene dag op de andere werden familieverbanden uit elkaar gerukt. Dat gebeurde ook als de slavenuhouder een oogje liet vallen op een bevallige slavine en haar eenvoudigweg voegde bij zijn collectie vrouwen, die meestal in bijgebouwen in de buurt van de planterswoning verbleven.

Soms kwamen er slaven in opstand. Zij vluchtten 's nachts het oerwoud in en groepeerden zich tot stammen, de samenlevingsvorm die ze nog uit Afrika kenden. Deze gevluchte slaven poogden hun groep in stand te houden door andere slaven tot vlucht

aan te zetten of door vrouwenroof. Zij voorzagen in hun levensonderhoud door aanvallen te plegen op de plantages. De legermacht die Nederland in de kolonie had gevestigd bleek weldra bij lange na niet in staat de plantages te beveiligen. Huurlegers werden uit Europa naar Suriname gestuurd en in het oerwoud hebben lange tijd complete oorlogen tegen de weggelopen slaven gewoed. Zij werden 'marrons' (weglopers) genoemd, wat als scheldnaam was bedoeld. Zoals zo vaak in de geschiedenis beschouwden de weglopers de naam 'marron' als een ere naam. Tegenwoordige afstammelingen prefereren deze naam sterk boven aanduidingen als 'bosneger' of 'boslandcreool'. De moed van de weglopers heeft er niet toe geleid dat zij een aandeel in de vooruitgang van Suriname hebben gehad: ze bleven tot op de dag van vandaag in het oerwoud in Afrikaans stamverband en leven volgens de bijbehorende religieuze rituelen. Met de Indianen, die ook grotendeels in het oerwoud wonen, vormen de marrons de meest achtergestelde groep binnen de Surinaamse samenleving, op wie de stadsbewoner minachtend neerziet. Een dergelijke bejegening laten marrons en Indianen zich terecht de laatste tijd steeds minder welgevallen waardoor spanningen tussen 'stad' en 'binnenland' oplopen.

Na de afschaffing van de slavernij was men bevreesd dat de neger-slaven de plantages massaal zouden verlaten, wat tot een ineenstorting van dat systeem zou kunnen leiden. De vrijgekomen slaven werden gedwongen nog tien jaar lang op de plantages onder zogenaamd 'staatstoezicht' tegen beloning te blijven werken. Men hoopte dat door deze periode van 'staatstoezicht' de voormalige slaven er alsnog voor zouden kiezen op de plantages te blijven werken. Deze hoop is ijdel gebleken. De ex-slaven verlieten massaal de plantages en vestigden zich in Paramaribo. Slechts een kleine groep bleef op de plantages wonen. Binnen de negerpopulatie ontstond zo een aantal geledingen. In het oerwoud woonden de marrons in Afrikaans stamverband met bijbehorende religieuze rituelen, een kleine groep negers bleef op de plantages wonen, buiten ieder stamverband: de plantagene-

gers. De grootste groep trok naar Paramaribo en werd aanvankelijk 'stadsnegers' genoemd. Het was voornamelijk deze groep die zich van alles wilde ontdoen wat aan de slavernij en aan Afrika herinnerde en er uiteindelijk in slaagde de aanduiding 'neger' te doen vervangen door 'creool'.

De koloniale overheid deed een koortsachtige poging de plantage-economie na het vertrek van de meeste slaven van de ondergang te redden. De oplossing werd gezocht in het aantrekken van arbeiders buiten Suriname. Met de Engelsen werd een akkoord bereikt om arbeiders uit India, destijds een Engelse kolonie, aan te trekken. De afstammelingen van deze arbeiders worden in Suriname 'Hindo(e)stanen' genoemd. Zij vormen tegenwoordig de grootste bevolkingsgroep van Suriname. De immigratie heeft de ondergang van de plantage-economie slechts voor korte tijd kunnen vertragen. Het aantal plantages, dat in de bloeiperiode omstreeks duizend bedroeg, liep snel terug; omstreeks 1860 waren er nog slechts 242.

De geïmporteerde arbeidskrachten bleven na de ineenstorting van het plantagesysteem als 'kleine landbouwers' actief. Van deze groepen beoefenen nog alleen de Javanen en de Hindostanen in beduidende aantallen de landbouw.

Doordat Nederland, zoals zoveel Europese landen in de Nieuwe Wereld, koos voor de plantage-economie ter exploitatie van zijn kolonie is dus uiteindelijk de veelkleurige samenstelling van de Surinaamse bevolking ontstaan. De plantage-economie heeft eerst de slavernij doen ontstaan, en, na de afschaffing daarvan, geleid tot een grootscheepse immigratie van goedkope arbeidskrachten uit welhaast alle windstreken.

Tot zover is verklaard hoe Suriname aan zijn veelkleurige bevolking is gekomen. Men kan begrijpen dat het binnen één land bijeenbrengen van mensen met zeer uiteenlopende culturele, religieuze en maatschappelijke achtergronden een diepgaande invloed op de samenleving zou hebben. Dat inzicht is echter pas

veel later verworven. Tijdens de immigratiepolitiek gaf uitsluitend het economisch criterium de doorslag: de plantages van goedkope arbeidskrachten te voorzien zodat concurrerend voor de wereldmarkt kon worden geproduceerd. Pas in het begin van deze eeuw kreeg de werking van deze invloeden in het Caribisch gebied aandacht van wetenschappers en verschenen de eerste wetenschappelijke studies. De betrekkingen tussen de rassen ('race relations') trokken als eerste de aandacht.

Het importeren van groepen negers had in het zuiden van de Verenigde Staten geleid tot een maatschappelijke tweedeling. Er ontstond een blanke en een zwarte samenleving, elk met eigen wetten, gewoonten en gebruiken. De blanke samenleving was dominant en de zwarte inferieur en dienstbaar aan de blanke. De vroege wetenschappers gebruikten het begrip 'melting pot', een bijzonder optimistische conceptie. Deze ging ervan uit dat op de lange duur al die verschillende rassen zich zouden vermengen en dat daaruit een nieuw ras zou ontstaan, met een gemeenschappelijke taal en cultuur. De werkelijkheid was weerbarstiger: er bleek sprake te zijn van een welhaast niet te doorbreken 'color bar' (kleurbarrière). De strijd van de Amerikaanse neger om gelijkberechtiging was daardoor onvermijdelijk en heeft tot ver in de jaren zeventig geduurd en vond zijn juridisch eindpunt in de bekrachtiging van de Civil Rights Bill door president Johnson. Die strijd heeft in Europa door televisiebeelden van rassenonlusten (Little Rock!) en de protestmarsen van de zwarten onder leiding van ds Martin Luther King het beeld van de Europeaan over blank/zwart-relaties bepaald. De Amerikaanse situatie is echter uniek en kan zeker niet model staan voor de andere landen in de Nieuwe Wereld, waar complexere multiraciale samenlevingen voorkwamen. Complexer in die zin dat daar meer rassen woonden dan blanken en negers. De Nederlandse cultureelantropoloog H. Hoetink, die zich al vroeg toelegde op studie van de Caribische samenleving, maakte (in zijn dissertatie *De gespleten samenleving in het Caribisch Gebied*, 1962) het onderscheid tussen twee varianten van rasrelaties: een Iberische variant en een Noordwest-Europese. Landen in de Nieuwe Wereld die gekolo-

niseerd werden door Spanje en Portugal (globaal de landen die behoren tot Latijns-Amerika) hebben een geheel ander type rasrelatie dan de door Engeland gekoloniseerde landen. Beide typen rasrelaties kennen een dominante cultuur, die als kenmerken heeft: mannelijke overheersing, blanke huidskleur, westers georiënteerd en een christelijke levensovertuiging. De niet-dominante cultuur, omvat alles wat hiervan afwijkt en hiertoe behoren in de eerste plaats de Indianen, de geïmporteerde negerslaven en alle mengvormen zowel tussen elementen uit de dominante en de niet-dominante cultuur en binnen de niet-dominante cultuur. Het grote verschil tussen de Iberische en de Noordwest-Europese variant is echter dat de laatste zich kenmerkt door een voor het individu op grond van huidskleur welhaast niet te overschrijden 'color bar'. Wie zwart is, althans niet-blank, blijft achtergesteld, dat wil zeggen beperkt in zijn sociaal-maatschappelijke mogelijkheden, ongeacht zijn verdiensten en persoonlijke kwaliteiten. Het Iberisch model kent ook achterstelling, maar deze is niet gebaseerd op huidskleur, maar is afhankelijk van de mate waarin het betreffende individu zich de Iberische cultuur, de talen (Spaans en Portugees) en de christelijke godsdienst heeft eigen gemaakt. Eenvoudiger geformuleerd: het Noordwest-Europees model kent in letterlijke zin discriminatie naar ras, het Iberisch model discriminatie naar cultuur. Discriminatie in het Iberisch model is 'kleurenblind'; discriminatie in het Noordwest-Europees model is juist gebaseerd op kleur. Alhoewel iedere vorm van discriminatie verwerpelijk is, is discriminatie naar huidskleur toch als een tikkeltje immoreler te kwalificeren dan die naar cultuur. De eerste vorm heeft immers een permanent karakter en gaat van generatie op generatie over, terwijl men door zich bepaalde inspanning te getroosten (zich de taal, cultuur en religie van de dominante groep eigen te maken) kan 'ontsnappen' aan de discriminatie naar cultuur. Op het gedrag van het individu is van grote invloed aan welke vorm van discriminatie men wordt blootgesteld. Wordt men gediscrimineerd volgens het Noordwest-Europees model, dan zal men trachten het nageslacht voor discriminatie te behoeden door te huwen met een blanke. Blijkt

ook dat niet mogelijk dan resteert niets anders dan via massale collectieve actie te streven naar gelijkberechtiging. Dat is uiteindelijk de weg die de Amerikaanse negerbevolking restte. Bij discriminatie volgens het Iberisch model kan men door eigen inspanning daaraan een eind maken. Wie gediscrimineerd wordt heeft het in dit model min of meer aan zichzelf te verwijten. Zo iemand weigert eenvoudigweg zich de dominante cultuur, religie en taal eigen te maken, terwijl niets hem daartoe belet. Eigenlijk, vindt men in die landen vaak, mag niet eens van discriminatie worden gesproken. In bijvoorbeeld het grootste land van (Zuid-) Amerika, Brazilië, met verreweg de grootste concentratie negers, die men overigens buiten de terreinen van muziek en de (voetbal)sport, zelden in hoge maatschappelijke posities aantreft, is dit de dominante opvatting, ook onder de negerbevolking.

Beide varianten van rasrelaties die op het Amerikaanse continent bestaan komt men volgens Hoetink ook in het Caribisch gebied tegen, maar dan als de twee uitersten van een spectrum. Typerend voor het Caribisch gebied is een variant die het midden houdt tussen de Iberische en de Noodwest-Europese. Volgens Hoetink nu moet men de Caribische samenleving onderverdelen in landen die een streng systeem van behandeling van slaven hebben gekend en daartoe rekent hij het zuiden van de Verenigde Staten en gebieden die gekoloniseerd werden door Nederlanders, Denen, Engelsen. De gebieden die een milde vorm van slavernij hebben gekend werden gekoloniseerd door de Spanjaarden en de Portugezen. De Frans-Caribische gebieden houden een positie tussen beide in.

Het leidt geen twijfel dat de Nederlanders in hun West-Indische koloniën, waar Suriname de belangrijkste van was, de wreedste vorm van slavernij hebben bedreven. Daaruit zou een onoverbrugbare kloof tussen blank en zwart moeten voortvloeien. Iedereen echter met een beetje kennis van de huidige Surinaamse samenleving weet dat de tegenstelling blank-zwart, laat staan de onoverbrugbaarheid daarvan, niet het kenmerk is van de Surinaamse samenleving. De geschiedenis heeft in Suriname een geheel andere wending genomen.

De machtsstrijd die spoedig na de verovering van Suriname door Nederland ontbrandde ging tussen de uit Brazilië afkomstige joden en de uit Nederland afkomstige planters. Deze machtsstrijd had natuurlijk geen raciaal element. Welke tegenstellingen bestonden er dan tussen de joden en de blanke uit Nederland afkomstige planters? Mijns inziens geen andere dan de eeuwenoude tegenstelling tussen de eerstaangekomenen – de joden –, die een soort eerstgeboorterecht claimden, en de laatstaangekomenen. In de praktijk was het verzet van de in Paramaribo wonende joodse planters gericht tegen de door Nederland benoemde en uit dat land afkomstige gouverneurs en hoge justitiële en bestuursambtenaren. Alle Surinaamse geschiedenisboeken verhalen uitvoerig over de botsingen van de gouverneurs met de machtige joodse planters. Er had zich zelfs een groepje vrouwen gevormd dat zich tot taak had gesteld gouverneurs die zich niet geheel wilden onderwerpen aan wat de joodse planters wilden, met sarren en pesten tot vertrek te dwingen; deze groep staat in de geschiedenis bekend onder de naam 'cabale'. Helaas voor de vrouwen lieten niet alle gouverneurs zich uit de kolonie wegpesten en er hebben zich dan ook taaie gevechten afgespeeld.

Tot ver in de negentiende eeuw heeft de machtsstrijd binnen de elite geduurd. Zij nam een andere vorm aan toen de slavernij werd afgeschaft en het plantagesysteem instortte. De joden namen toen opengevallen posities in het overheidsapparaat in en zij nestelden zich ook in de zogenaamde vrije beroepen als advocaat, arts, notaris of ondernemer. De uit Nederland afkomstige planterselite verdween grotendeels van het toneel. Belangrijk werd een groep, die uit de slavernij ontstond. Dat waren de mulatten, kinderen die geboren waren uit verhoudingen tussen een blanke slavenmeester en zijn slavin. Dit soort relaties kwam overal in het Caribisch gebied voor.

De mulatten vormden een tussengroep tussen de blanken en de uit Afrika geïmporteerde neger-slaven. Al ten tijde van de slavernij was de positie van de mulatten een andere dan die van de slaven. Zij hadden een bevoorrechte positie en hun behandeling

was aanmerkelijk beter. De meesten werden 'vrijgekocht' zodat zij niet langer de status van slaaf hadden. Ook genoten de meeste mulatten onderwijs. De mulatten werden al gauw wat hun aantal betreft de tweede bevolkingsgroep van Suriname. Hun sociaal-maatschappelijke positie en hun invloed op het politiek bestuur was echter nog zeer gering. Te verwachten was dat zij daarin niet zouden berusten.

Onder de mulatten groeide het proces van bewustwording, maar de joods-blanke bevolking was niet van zins haar machtspositie met een nieuwe groep te delen. De joden werden er onder andere van beschuldigd bepaalde beroepen en maatschappelijke sectoren die zij domineerden, zoals de advocatuur, de medische beroepen en het notariaat, 'gesloten' te houden voor de mulatten en de negers. Dat gebeurde door het stellen van extreem hoge toelatingseisen. Populair waren de joden in de Surinaamse gemeenschap van die dagen daarom niet. Bij de mulatten niet vanwege de uitsluiting van deze groep uit bepaalde beroepen en bij de negroïde bevolking niet omdat de joden golden als de wreedste slavenhouders.

De joodse hegemonie in Suriname kwam in 1928 tot een eind. Aanleiding was de affaire-Da Costa. De jood Da Costa was advocaat en naar de opvatting van vriend en vijand een zeer bekwaam jurist. Er kleefde aan Da Costa echter een klein gebrek: de bevoegdheid om als advocaat op te treden had hij in Suriname behaald, dus hij bezat geen meesterschap. Het hoogste rechtsorgaan in Suriname was (en is) het Hof van Justitie en de wet bepaalde dat alleen afgestudeerden met een meesterschap tot lid van dit hoogste rechtscollege konden worden benoemd. Op een kwade dag stierf een lid van het Hof van Justitie. In de ontstane vacature moest spoedig worden voorzien en de gouverneur zag geen betere oplossing dan, na het aanbrengen van een wetswijziging, de jood Da Costa tot lid van het Hof van Justitie te benoemen. Hij haalde zich hiermee de granschap van heel afgestudeerd juridisch Suriname op de hals en onder hen bevonden zich ook de uit Nederland afkomstige leden van het Hof en heel wat jonge Hollandse rechtsgeleerden, die voor de vervulling van verschil-

lende functies in Suriname waren gedetacheerd. Zij voegden zich bij het protest dat luid klonk in de mulattengemeenschap. Veel heeft dit protest niet uitgehaald: de benoeming van Da Costa werd gehandhaafd. Maar de kwestie zou voor de mulattengemeenschap nog onverteerbaarder worden. Enige jaren later trad de latere minister van Financiën, mr Fock, op als gouverneur van Suriname. Hij benoemde Da Costa, uitsluitend vanwege zijn capaciteiten, tot president van het Hof met voorbijgaan van de afgestudeerde, uit Nederland afkomstige leden van het Hof. Toen brak de hel los.

Een campagne tegen Da Costa werd in gang gezet die niet onderdeel was voor de uitingen van antisemitisme die jaren later in Duitsland door de nazi's werden ontketend. In vlugschriften werd het schrikbeeld van het 'joodse gevaar' bij de bevolking opgeroepen. Men wees erop dat Da Costa een jood was, dat zijn schoonzoon kantonrechter was (tegen een vonnis van de kantonrechter kon en kan men in beroep bij het Hof van Justitie), dat een zoon van Da Costa een vooraanstaande notaris was, dat een zwager directeur van de Posterijen was, dat de landsadvocaat een jood was en dat praktisch de gehele Surinaamse advocatuur uit joden bestond; op één mulat na, maar die had ook een joodse vader. De agent voor de immigratie (in die dagen een hoge functionaris), de geneeskundig inspecteur, de inspecteur van het onderwijs – van alle hoge ambtenaren werd de doopceel gelicht en zij bleken allen joden te zijn!

Toen ondanks de hetze tegen de joden de benoeming gehandhaafd bleef, besloot men het strijdperk te verplaatsen naar de politiek. In 1929 vonden er verkiezingen plaats voor de Koloniale Staten – een vertegenwoordigend college dat advies gaf aan de gouverneur. De befaamde schoonzoon van Da Costa, kantonrechter mr S. de Vries, werd door de zittende machtselite kandidaat gesteld. Vóór de benoeming van Da Costa tot president van het Hof van Justitie zou de verkiezing van De Vries als een pure formaliteit zijn beschouwd. De mulattengemeenschap en de in Suriname wonende Nederlanders schoven een vrij onbekende mulat naar voren. Hoe sterk de anti-joodse stemming in Surina-

me was bleek wel hieruit dat mr De Vries uiteindelijk met slechts één stem meer werd gekozen. Deze onbekende mulat T. Waller werd bij de volgende verkiezing toch nog gekozen en later weer herkozen. Nooit meer in de geschiedenis van Suriname hebben de joden hun ten gevolge van de kwestie-Da Costa verloren gegane politieke machtspositie kunnen heroveren. Dat lukt in Suriname als regel nooit een groep die door een onderliggende groep wordt onttroond. De machtige positie van de joden werd gaandeweg overgenomen door de mulatten.

Men realiseerde zich wel dat in die dagen de mulatten als groep wel groter was dan de joodse, maar dat beide groepen bij elkaar opgeteld ver achterbleven bij de negers. Hoewel sinds de afschaffing van de slavernij de negers formeel gelijke rechten hadden, hadden zij maatschappelijk noch politiek iets in de melk te brokkelen. Om de invloed van deze groep (en van de later aangevoerde immigranten) beperkt te houden werd het censuskiesrecht in 1901 ingevoerd. Het censuskiesrecht hield in dat alleen degenen die een bepaalde som aan belasting betaalden, stemgerechtigd waren. Het kwam erop neer dat circa één procent kon deelnemen aan verkiezingen en dus invloed kon uitoefenen op het bestuur van de kolonie. Toen in Nederland het algemeen kiesrecht werd ingevoerd en dit land van mening was dat ook in Suriname het algemeen kiesrecht moest worden ingevoerd, leidde dat tot een grote botsing tussen de Koloniale Staten en het moederland. Een tweede conflict ontstond toen gouverneur Kielstra, die als hoge bestuursambtenaar goed bekend was met de situatie in Nederlands-Indië, begrip vroeg voor de niet-westerse zeden en gewoonten van de Javanen en de Hindostanen. Hij wilde de integratie van deze groepen in de Surinaamse gemeenschap bevorderen door iets van die zeden en gewoonten op het gebied van het huwelijk bij wet te erkennen. Tot tweemaal toe werden die wetsvoorstellen door de geheel uit mulatten bestaande Koloniale Staten verworpen. De gouverneur liet het er niet bij zitten en kondigde krachtens een hem toekomende bevoegdheid die wetten, de Aziatische huwelijksbesluiten voor

moslims en hindoes, toch af. Deze besluiten hebben tot op de dag van vandaag hun rechtskracht.

Het feit dat in Nederland steeds meer denkbeelden leefden die niet strookten met de zeer behoudende denkbeelden van de mulatten leidde ertoe dat deze gemeenschap steeds meer ging streven naar een lossere band met Nederland. Zij zagen wel in dat algehele onafhankelijkheid van Nederland op zelfnoord zou neerkomen. Gestreefd werd naar 'autonomie', 'binnenlands zelfbestuur' voor Suriname.

Een groep die herhaaldelijk de steun van Nederland had ingeroepen om onder het juk van de joodse groep vandaan te komen, verzette zich er nu tegen dat Nederland de rechtspositie van de andere onderliggende groepen, zoals negers, Hindostanen, Javanen en Indianen, poogde te versterken. Dit is tot op de huidige dag het algemene patroon gebleven. Een groep die buiten het Surinaams machtscentrum staat zoekt steun bij Nederland in haar strijd tegen de zittende elite om, zodra mede als gevolg van die steun een plaats binnen het machtscentrum is verworven, zich af te zetten tegen het moederland als dat weer steun verleent aan een andere onderliggende groep, die opkomt voor haar legitieme belangen.

De Tweede Wereldoorlog was van zeer grote invloed op de verhouding kolonie-moederland. Tijdens de oorlog hield koningin Wilhelmina, op 7 december 1942, haar beroemde rede waarin zij staatkundige hervormingen in de koloniën beloofde na de nederlaag van Duitsland en Japan. Letterlijk beloofde ze: '[...] Ik stel mij voor, zonder vooruit te lopen op de adviezen der Rijksconferentie, dat zij zich zullen richten op een Rijksverband waarin Nederland, Indonesië, Suriname en Curaçao tezamen deel zullen hebben, terwijl zij ieder op zichzelf de eigen, inwendige aangelegenheden in zelfstandigheid en steunend op eigen kracht, doch met de wil elkaar bij te staan, zullen behartigen.'

De contouren van de nieuwe staatkundige ordening van het Koninkrijk der Nederlanden gaf de koningin dus alvast aan. De koloniën in de Oost en in de West zouden als gelijkwaardige

partners worden opgenomen in een nieuw rijksverband waarbij zij de eigen aangelegenheden zelfstandig zouden mogen behartigen en de overige aangelegenheden gezamenlijk op voet van gelijkwaardigheid zouden worden behartigd. Deze koninklijke rede gaf een enorme impuls aan het streven van de mulatten Suriname wat lossen te maken van Nederland zonder dat het een onafhankelijk land in volkenrechtelijke zin zou behoeven te worden.

Toen na het einde van de Tweede Wereldoorlog niets meer van de plannen werd vernomen kwam er een zogenaamde autonomiebeweging op gang. De autonomiebeweging boekte succes: er volgden Ronde-Tafel-Conferenties (RTC's) tussen het moederland en de koloniën in de West. De ontwikkelingen in de Oost namen, zoals bekend, een geheel andere wending. Nederland had voor wat betreft de deelnemers van Surinaamse kant de eis van representativiteit gesteld; alle politieke partijen die in de Koloniale Staten vertegenwoordigd waren, zouden aan de RTC's deelnemen. Vooruitlopend op de nieuwe staatkundige ordening maakte Nederland alvast een einde aan de onbeperkte machtspositie van de gouverneur. Hiervoor hadden de Koloniale Staten na de aanvaringen met gouverneur Kielstra zich onvermoeibaar ingezet. Onder supervisie van de gouverneur werd op 25 mei 1948 een College van Algemeen Bestuur (CAB) ingesteld. Het CAB kon niet zonder het vertrouwen van de Koloniale Staten 'regeren'. Dit bijna geheel uit mulatten bestaand college kan zowel *de jure* als *de facto* als de eerste regering van Suriname worden beschouwd. De instelling van het CAB stimuleerde de politieke bewustwording en leidde tot de vorming van politieke partijen. Het behoeft niet te verbazen dat ras en geloof en *niet* beginselen en ideologie de grondslag werden van politieke partijvorming. Zo ontstond er een moslimpartij en een hindoe partij, een partij voor Javanen en Hindostanen, een katholieke partij (Progressieve Volkspartij), een Christelijk-Sociale Partij, enz. De mulatten hadden zich geconcentreerd in de Nationale Partij Suriname (NPS). De gesegmenteerdheid van de Surinaamse samenleving naar ras, godsdienst, taal en cultuur zette zich dus voort in de politiek.

De negers, de groep die toen de meerderheid van de bevolking uitmaakte, merkten toen tot hun schrik dat zij nergens in vertegenwoordigd waren en ook in sociaal-maatschappelijk opzicht geen rol van betekenis speelden. Inderhaast werd toen de Neger Politieke Partij (NPP) opgericht. De motivering voor de oprichting van deze partij was als volgt: in de Surinaamse RTC-delegatie van 1946 ontbrak volgens deze groep 'het rasechte negerelement', simpelweg omdat dit element in de Koloniale Staten ontbrak. Het doel dat deze groepering zich stelde was te komen tot 'een Eenheidsfront van Negers' en het dienstbaar maken van 'het negerintellect' aan de eigen groep. In de NPS voelde men zich niet thuis omdat deze partij sterk werd gedomineerd door, wat genoemd werd, 'het kleurlingendom' (bedoeld werden de mulatten). De eerste politieke daad van de NPP was dan ook de gouverneur verzoeken 'een volbloed neger' in de RTC te doen benoemen.

Deze Neger Politieke Partij is geen lang leven beschoren geweest. De aangesproken 'negerintellectuelen' die hun kwaliteiten dienstbaar moesten maken aan deze groep waren de eersten die zich tégen deze partij uitspraken. Men kwalificeerde de oprichting van deze partij als 'een stap terug op de evolutionaire weg van minderwaardigheid naar sociale gelijkheid met anderen'. De partij werd er ook van beschuldigd 'scheuring onder de creolen' teweeg te willen en zullen brengen. Die beschuldiging kwam vooral van de zijde van de mulatten.

Maar hoe komt het dat de 'negerintellectuelen' (op de enkelen na die het initiatief namen tot de oprichting van de NPP en een handvol die zich bij de Partij aansloot) zich van dezelfde argumentatie bedienden als de mulatten? Dat is gemakkelijk te verklaren. Net zoals de mulatten zich wat hun strevingen, idealen en illusies betreft oriënteerden op de in de maatschappelijke piramide direct boven hen gelegen groep, zo hadden de zwarte intellectuelen de streef- en belevingswereld van de mulatten overgenomen, de direct boven hen gelegen maatschappelijke groep. Ook zij streefden naar kennis en naar maatschappelijke posities met aanzien; ook zij streefden naar een lichtere huids-

kleur voor hun nakomelingen. Er had om een obsoleete marxistische term te gebruiken zich een 'vals bewustzijn' van hen meester gemaakt, net als het geval was met de mulatten. Je 'neger-zijn' (de politiek beladen term 'zwart' bestond toen nog niet) benadrukken en daar nog politieke partijvorming op baseren ook, terwijl je er juist naar moest streven je zo snel mogelijk van je zwart-zijn te ontdoen (zowel wat cultuur, huidskleur, enzovoort, betreft) was naar de mening van de mulat en de intellectuele neger van die dagen een vorm van waanzin. Een inktzwart bestuurslid van de NPP die de voorletters D.P. droeg werd spot-tenderwijs consequent Displaced Person genoemd, nota bene door een lid van de toenmalige mulattenpartij NPS, die een blanke huidskleur had. De agitatie van mulatten en zwarte intellectuelen tegen de NPP had zoveel succes dat de eerste openbare vergadering van deze partij een complete flop werd. Korte tijd daarna werd die partij opgeheven.

Alsof het was om te verhinderen dat ooit weer iemand op het idee zou komen een Neger Politieke Partij op te richten werd toen officieel het woord 'neger' als aanduiding van een persoon of groep geschrapt. Het woord 'creool' werd toen de aanduiding voor iedereen die etnisch niet duidelijk is thuis te brengen, maar ook die voor mensen van zuiver negroïde herkomst. De creolen vormen in Suriname dus een zeer heterogene groep. Er vallen personen onder die wat huidskleur en cultuur betreft niet van Nederlanders zijn te onderscheiden, maar ook personen die wat dat betreft niet van Afrikaanse negers zijn te onderscheiden.

De vele kleurschakeringen hebben binnen de Surinaamse gemeenschap wel degelijk betekenis, maar dat ontgaat de gemiddelde Nederlander. Het is een niet te ontkennen feit dat wanneer de gemiddelde Nederlander het heeft over 'de Surinamer' hij als regel de donkergekleurde, meer op de Afrikaan gelijkende creool op het oog heeft. Dat stoort andere creolen en andere Surinamers (Hindostanen, Javanen, enzovoort).

Het verdwijnen van de NPP heeft grotere gevolgen voor de Surinaamse politiek gehad dan velen zich denken. Ik kan mij niet

herinneren dat er na de liquidatie van de NPP nog in enige publicatie van betekenis is geweest op het belang van deze groepering voor het politieke bestel van Suriname. Door de liquidatie van de NPP bleef voor het negroïde deel van de Surinaamse bevolking geen enkele andere keus over dan zich aan te sluiten bij de Nationale Partij Suriname, de NPS. Deze partij werd daardoor de partij van de creolen, alhoewel zij de pretentie had (wat ook in de naam tot uitdrukking werd gebracht) een niet ras- of kleurgebonden politieke groepering te zijn. Toen de andere rassen zich echter politiek volgens raciale scheidslijnen georganiseerd hadden, kwam er van het nationale karakter van de NPS niets terecht.

De NPS werd vooral na de aanwas van het zwarte proletariaat in numeriek opzicht de grootste politieke groepering. Het werd de partij met de grootste kleurschakering. Uiterst blank tot uiterst zwart vonden in de NPS hun politiek tehuis. Maar ook voor Suriname gold en geldt het adagium dat voor heel het Caribisch gebied opgaat: 'the poorer the blacker'. Binnen de NPS hadden rijken zich naast armen politiek verenigd. Met deze zwarte elite was gebeurd, wat met de mulatten eerder was gebeurd en als een sociale wetmatigheid in wel iedere samenleving valt te bespeuren: de naast onderliggende sociale groep oriënteert zich wat de normen en de waarden betreft op de naast bovengelegen groep en vergroot de afstand tot de daaronder gelegen groep. Dat vergroten van de afstand gebeurt door de toegang tot de eigen groep onmogelijk te maken of te bemoeilijken.

In de Surinaamse situatie heeft altijd gegolden dat de toegang tot de in de maatschappelijke piramide hoger gelegen maatschappelijke groep voor een ieder mogelijk is mits die bereid is zich de normen, waarden, godsdienst en het opleidingsniveau van de betreffende groep eigen te maken. Er is daarom naar mijn mening in Suriname (net als in die landen met de Iberische variant op het gebied van 'rasrelaties') niet zozeer sprake van discriminatie naar ras als wel van discriminatie naar sociale afkomst. De mulat trouwt dus bij voorkeur met een blanke of andere mulat, maar van huwelijken tussen mulatten en goed ontwikkelde donkergekleurde creolen keek al in de jaren vijftig niemand meer

op. Vandaag de dag zijn zulke verbintenissen absoluut geen bijzonderheid meer. Het streven zich op een op de maatschappelijke ladder hoger geplaatste groep te oriënteren en tot die groep te willen gaan behoren (wat in Suriname vroeger samenviel met het verlangen naar nageslacht van een lichtere huidskleur) is het kenmerkende verschil tussen de creolen en de andere bevolkingsgroepen. Javanen, Hindostanen, Chinezen kennen een dergelijke drang veel minder.

Het is begrijpelijk dat hoe lager men op de maatschappelijke ladder staat en dus hoe donkerder van huidskleur, hoe langer de weg is die moet worden afgelegd en hoe groter de druk die men moet doorstaan om de kleurbarrière te kunnen doorbreken. Omdat onderwijs hiervoor het meest geschiktste en effectiefste middel bleek, is de populariteit van onderwijs bij de creolen altijd al zeer groot geweest. Daardoor ontstond er een klasse van zwarte intellectuelen, die het westers geloof, normen- en waardenpatroon hadden overgenomen en die naar zichzelf keek met de ogen van de blanke of de mulat. Na de zwarte intellectueel volgt op de maatschappelijke ladder de zwarte creool met een geringe schoolopleiding (enige jaren lager onderwijs). Ik geef er de voorkeur aan deze groep aan te duiden met de term 'zwart proletariaat' of 'zwarte volksmassa'. Deze groep heeft nog wel enige vage notie van het Nederlandse normen- en waardenstelsel, maar heeft er geen affiniteit mee. Zowel in cultureel, emotioneel als in religieus opzicht zijn er nog banden met het land van de voorouders, Afrika. Tussen deze groep en de bosnegers is er sprake van een 'vloeiende' overgang. Het verschil is alleen dat de bosnegers in het binnenland in stamverband zijn blijven wonen en het zwarte proletariaat niet. Vooral in cultureel en in religieus opzicht is de verwantschap tussen de beide groepen zeer sterk doordat veel elementen van het Afrikaanse geloof, zoals bijvoorbeeld de winticultus, behouden zijn gebleven. Overigens moet ik opmerken dat de kennishonger nu niet meer iets specifiek creools is, maar bij alle bevolkingsgroepen valt waar te nemen. Het heeft er veel van dat de groepen op dit punt met elkaar aan het wedijveren zijn en dat de Hindostanen aan kop liggen.

Na de opheffing van de Neger Politieke Partij zijn er binnen de NPS groepen bij elkaar gebracht die onderling zeer tegengestelde maatschappelijke belangen hadden (in marxistisch jargon gesproken: tot verschillende klassen behoorden). Wat hield deze groepen bij elkaar?

Bij de andere etnische groepen (Javanen, Hindostanen) is dit ook het geval. Wat deze groepen binnen één politieke partij bij elkaar houdt is mijns inziens het besef tot één ras te behoren, dezelfde taal te spreken en godsdienst te belijden, dit alles gevoegd bij de vrees voor een creoolse overheersing. Deze bindmiddelen bij elkaar zijn sterk genoeg gebleken om tot op heden de politieke partij van de Hindostanen, VHP, en die van de Javanen, KTRI, niet uit elkaar te doen spatten.

De Nationale Partij Suriname bestaat ook nog steeds, is zelfs een machtsfactor in de Surinaamse politiek, maar er is vanaf de afkondiging van het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden in 1954 wel het een en ander veranderd. De verwezenlijking van binnenlands zelfbestuur zoals dat in het Statuut is geregeld was namelijk de laatste politieke daad van belang die de mulattenelite in en voor Suriname heeft bereikt. Het binnen één politieke partij bij elkaar brengen van bevolkingsgroepen die feitelijk tot verschillende sociaal-maatschappelijke klassen behoren, moest vroeg of laat leiden tot een politieke strijd binnen die partij, tot een 'klassestrijd op partijniveau'. Door de toetreding van het zwarte proletariaat tot de NPS terwijl de politieke macht binnen die partij in handen bleef van de mulatten werd in feite de ondergeschikte positie van de negers gecontinueerd. De tijden waren echter veranderd en de zucht naar kennis had inmiddels zwarte intellectuelen voortgebracht die niet van zins waren het leiderschap van de mulatten nog langer te aanvaarden.

De klassestrijd binnen de NPS heeft een einde gemaakt aan de machtspositie van de mulatten. De naam die met die strijd is verbonden is de naam van de man die door sommigen nu nog wordt beschouwd als Surinames enige na-oorlogse nationale leider: Johan Adolf Pengel, bij de bevolking bekend als Jopie Pengel.

Hij is degene geweest die de mulattengroep de politieke macht heeft ontfutseld.

Pengel was een zwarte creool van eenvoudige afkomst. Hij is ambtenaar geweest en probeerde via avondstudie aan de plaatselijke opleiding tot 'praktizijn' (advocaat) te worden opgeleid. Alhoewel hij intelligent geweest moet zijn (volgens zijn eigen zeggen) zakte hij meermalen voor het examen. Omdat die opleiding geheel in handen was van joden en mulatten kregen deze beide groepen al gauw het verwijt de maatschappelijke stijgingskansen van een zwarte man opzettelijk te blokkeren. Jopie Pengel besloot toen zijn heil te zoeken in de politiek en hij sloot zich aan bij de NPS. Op vergaderingen viel zijn oratorisch talent meteen op. Bij de eerste verkiezing vóór de totstandkoming van het Statuut had Jopie Pengel het in de NPS zo ver geschopt dat hij prijkte op de kandidatenlijst van deze partij voor de verkiezingen van 1949. Pengel werd gekozen tot lid van de Staten van Suriname, de opvolger van de Koloniale Staten. In het parlement heeft Pengel bij diverse gelegenheden de schandalige bejegening die hij bij zijn opleiding tot praktizijn had ondervonden aan de kaak gesteld, een bewijs dat deze kwestie hem nog immer zeer hoog zat. Trefzeker baande hij zich toen een weg om de politieke macht binnen de NPS op de mulatten te veroveren. Toen er weer eens een crisis was binnen de NPS tussen twee rivaliserende groepen mulatten vroeg Pengel het woord. Beide groepen dachten dat Pengel een poging zou doen hen met elkaar te verzoenen en stemden toe dat hij kort wat zou zeggen. Dat is een geweldige misrekening gebleken. Pengel zelf, zich vermakend over zoveel politieke naïeviteit, heeft later dit incident als volgt becommentarieerd: 'Zij begingen toen de vergissing mij het woord te geven en ik heb hen het woord nooit meer teruggegeven.' Nadat hij de elkaar bestrijdende mulattengroepen tegen elkaar had uitgespeeld en buitenspel gezet, werd Pengel voorzitter van de NPS. Daarmee kwam voor het eerst in de geschiedenis van Suriname de politieke leiding van die partij en, gelet op de positie die deze partij in de machtsconstellatie van het land innam, van geheel Suriname in handen van een zwarte creool. Een zwarte intellec-

tueel wel te verstaan. Het is de mulattengroep niet meer gelukt haar politieke machtspositie, een incidenteel monsterverbond daargelaten, terug te winnen.

Jopie Pengel heeft gedurende een tiental jaren zijn stempel op Suriname gedrukt. Hij werd behalve voorzitter van de grootste Surinaamse vakbond, het algemeen verbond van vakverenigingen in Suriname, de Moederbond, ook minister-president van Suriname, overigens zonder dat hij het voorzitterschap van de vakbond neerlegde. Aan die combinatie van functies voegde hij later ook het ministerschap van Financiën toe en het voorzitterschap van de Bemiddelingsraad voor Geheel Suriname, een lichaam dat moest bemiddelen bij arbeidsconflicten. Pengel was een felle bestrijder van de concentratie van macht in weinige handen zoals in het tijdperk van de joden en de mulatten gebruikelijk was. Eenmaal zelf aan de macht bestreed hij fel degenen die hem om de concentratie van zoveel macht in één hand kritiseerden. Ook dit is een element van de Surinaamse politiek: dat wat men zijn tegenstanders verwijt zal met zelf, eenmaal aan de macht, niet noodzakelijkerwijs vermijden.

Voor de (donker)gekleurde, ontwikkelde creool is Pengel van onschatbare betekenis geweest. Hij kan zonder enige twijfel de 'emancipator' van deze groep worden genoemd. Met Pengel zette namelijk de 'verkleuring' van het Surinaamse ambtelijk apparaat in. Vóór Pengel was het zo dat mulatten het overheidsapparaat domineerden en dat om in aanmerking te komen voor een ambtelijke betrekking een lichte(re) huidskleur belangrijker was dan de vereiste deskundigheid. Tijdens het 'decanaat' van Pengel werden de rollen eenvoudigweg omgedraaid. Pengel wordt verweten de man te zijn geweest die het fenomeen politieke benoemingen in Suriname heeft geïntroduceerd. Men houdt hem verantwoordelijk voor het feit dat het ambtelijk apparaat door politieke benoeming buitengewoon omvangrijk maar ook zeer inefficiënt is geworden. Deze beschuldiging kwam natuurlijk van de mulatten die na verlies van hun politieke hegemonie moesten constateren dat zij hun posities binnen het overheidsapparaat

moesten prijsgeven. Zij vergaten echter dat zij die posities inder-
tijd niet (zozeer) vanwege hun capaciteiten, maar vanwege hun
huidskleur verworven hadden. Als we politieke benoeming om-
schrijven als iedere benoeming waar niet kennis, kunde en kwali-
teit de doorslag geeft, maar het lidmaatschap van een bepaalde
politieke, etnische of religieuze groepering, dan heeft Suriname
eigenlijk niet anders dan politieke benoemingen gekend. Het
verwijt aan Pengel dat hij politieke benoemingen in Suriname
heeft geïntroduceerd is dus niet juist. Zelfs de vraag of het hem
te verwijten valt dat hij hiermee (en wel op veel grotere schaal) is
doorgegaan, is niet eenvoudig te beantwoorden. Zijn machtsba-
sis ontleende hij immers aan de steun die hij kreeg van de zwarte
creolen. Het was voor Pengel onmogelijk geweest zijn machts-
positie te behouden zonder iets voor deze groep te doen.

Hoe begrijpelijk en verdedigbaar de benoemingspolitiek van
Pengel ook moge zijn geweest, feit is dat de Surinaamse gemeen-
schap tot op de dag van vandaag opgescheept zit met een haast
niet meer op te lossen probleem: een alsmear uitdijende en in-
efficiënt werkend overheidsapparaat. Ook de andere politieke
groeperingen hebben zich aan politieke benoemingen bezondigd
en allengs is de code aanvaard dat bij 'machtswisselingen' men
elkaars politieke benoemingen 'ontziet'!

Een ander belangrijk punt van het bewind van Pengel is de ver-
standhouding die hij opbouwde met de politieke partijen van
relatieve nieuwkomers in Suriname. In de eerste plaats waren dat
de Hindostanen, begin jaren vijftig in aantal de tweede bevol-
kingsgroep van Suriname. Pengel vormde een verbond met deze
groep en al vroeg werd gezamenlijk opgetrokken in de strijd te-
gen de mulatten en voor de invoering van het algemeen kies-
recht. Nadat deze strijd in 1948 gestreden was en ook toen de
noodzaak niet aanwezig was om met de VHP samen te werken,
heeft Pengel gestreefd naar een gezamenlijk optrekken van NPS
en VHP, de politieke partijen van de twee grootste en ook met
elkaar rivaliserende bevolkingsgroepen van Suriname. Die sa-
menwerking, door de twee voormannen van NPS en VHP, res-

pectievelijk Pengel en J. Lachmon, aangeduid met de term 'verbroederingspolitiek', ging zelfs zo ver dat toen Pengel eens een verkiezing verloor en niet in het parlement verkozen werd, Lachmon een gekozen lid van zijn partij dwong de zetel niet te aanvaarden, waardoor nieuwe verkiezingen in dat kiesdistrict, hoofdzakelijk bewoond door Hindostanen, noodzakelijk werd. De VHP stelde toen Pengel kandidaat die werd gekozen zodat hij alsnog zijn lidmaatschap van het parlement kon continueren.

Was Pengel al emancipator van de zwarte creoolse groep, als mede-architect van de zogenaamde 'verbroederingspolitiek' leek hij inderdaad uit te groeien tot 'nationaal leider' van Suriname. De verbroederingspolitiek heeft weliswaar spanningen tussen creolen en Hindostanen niet altijd weten te voorkomen, maar zij heeft wel degelijk verhinderd dat het tot bloedige botsingen tussen deze beide groepen is gekomen, zoals die bijvoorbeeld hebben plaatsgevonden in het aangrenzende (Brits)Guyana en het verderop gelegen Trinidad and Tobago.

Pengel verloor zijn machtspositie op dezelfde wijze als de mulatten daarvoor: door interne verdeeldheid. Binnen de zwarte creoolse elite nam de weerstand tegen de machtsconcentratie in zijn handen toe, vooral toen die macht werd gebruikt om politieke tegenstanders buiten het overheidsapparaat te houden en deze ook geen gelegenheid kregen om zich binnen de NPS te manifesteren. Zowel als partijleider, vakbondsleider en regeringsleider voerde Pengel een straf, autocratisch bewind. Vooral jonge creoolse intellectuelen die in Nederland hadden gestudeerd, kritiseerden dat beleid. Voor zover zij dat al deden tijdens hun studie in Nederland was dat een gegronde reden hen niet toe te laten tot de NPS. Deze jonge afgestudeerden bleef dan ook niets anders over dan eigen politieke partijen op te richten.

Partijen die in de latere ontwikkeling van Suriname enige rol van betekenis zouden spelen zijn de Partij Nationalistische Republiek (PNR), de Progressieve Arbeiders en Landbouwers Unie (PALU, opgericht door aan de Landuniversiteit van Wageningen afgestudeerden) en de Volkspartij (VP, opgericht door voorname-

lijk in Leiden afgestudeerden). Uit deze laatste partij ontstond na de staatsgreep van Bouterse de Revolutionaire Volkspartij (RVP). De Partij Nationalistische Republiek van advocaat mr Eddie Bruma kan op haar conto schrijven dat zij de onafhankelijkheid van Suriname heeft gerealiseerd, althans daartoe een wezenlijke bijdrage heeft geleverd. RVP, VP en PALU hebben aanvankelijk, totdat ze werden uitgerangeerd, de staatsgreep van Bouterse van een ideologische grondslag trachtten te voorzien. Nadat Bouterse zijn eigen politieke partij oprichtte, de Nationaal Democratische Partij (NDP), zijn veel leden van deze partijen óf naar de NDP overgestapt óf hebben de politiek verlaten. RVP, VP en PALU spelen in ieder geval, voor zover zij nog bestaan, geen rol van betekenis meer.

Nadat Pengel door verdeeldheid van het creoolse electoraat de vervroegde verkiezingen van 1969 verloor en een jaar later, op 5 juni 1970, stierf, veroverde de NPS onder leiding van Henck Arron opnieuw de politieke macht. Er kwam voor enige tijd een einde aan de verbroederingspolitiek. De NPS vormde toen in 1973 met de veel kleinere PNR (4 zetels in het 21 leden tellend parlement) een regering. Het was deze Arron-Bruma-regering die de onafhankelijkheid van Suriname op 25 november 1975 realiseerde. De tweede regering-Arron deed na de onafhankelijkheid binnen vijf jaar de corruptie welig tieren en het aantal politieke benoemingen liep sterk op. Deze regering trok zich nauwelijks iets aan van de brandende sociale en maatschappelijke problemen (waaronder de spanningen binnen het kersverse Surinaamse leger). De regering werd zo impopulair dat toen Bouterse met slechts vijftien getrouwen een staatsgreep pleegde hij in één klap van een onbekende en onbeduidende sergeant-majoor/sportinstructeur de meest geliefde volksheld van Suriname werd.

Na de staatsgreep heeft Suriname van 1982 tot 1987 een periode van militaire dictatuur onder Bouterse gekend. Toen Bouterse merkte dat hij zich volledig geïsoleerd had van de bevolking schreef hij in 1987 verkiezingen uit. Zijn politieke partij, de NDP, verwierf slechts 3 zetels in het 51 leden tellend Surinaams parlement.

De derde regering-Arron kwam tot stand en de verbreedingspolitiek, de samenwerking tussen NPS en VHP, uitgebreid met de politieke partij van de Javanen (KTPJ), werd weer in ere hersteld.

De verkiezingen van 1992 leverden Bouterse een beter resultaat op: zijn NDP maakte een sprong van 3 naar 12 zetels. Een dergelijke zetelwinst heeft in heel de Surinaamse politieke geschiedenis geen enkele partij ooit eerder gerealiseerd. Medio 1996 vinden er weer nieuwe verkiezingen plaats. Deze zullen beslissend zijn voor de toekomst van Suriname en daarom zal ik in de volgende hoofdstukken daarop dieper ingaan.

De analyse van de sociaal-maatschappelijke structuur van de Surinaamse samenleving kan niet worden afgesloten zonder vast te stellen dat, ook nadat Henck Arron het leiderschap van de NPS overdroeg aan president drs R. Venetiaan, nog steeds dezelfde groepering aan de macht is: het zwarte creoolse intellect. De stelling dat de NPS de dominantste politieke groepering van Suriname is en dat wie het leiderschap van de NPS bezit tevens het politiek leiderschap van geheel Suriname bezit heeft nu nog wel geldigheid, maar niet voor lang meer.

Zie ik het goed dan staat weer een politieke omwenteling voor de deur. Een die een eind zal maken aan de politieke dominantie van het zwarte creoolse intellect. Het proces van sociale en politieke bewustwording, van opwaartse sociale mobiliteit, van de emancipatie van achtergebleven groepen en van het veroveren van posities binnen het politieke machtscentrum door groepen die door manipulaties van de bovenliggende groep daarbuiten zijn gehouden, dit proces dat in Suriname vanaf het moment dat er mensen gingen wonen plaatsvindt, zal mijns inziens blijven voortschrijden en zal pas een einde nemen als al de groeperingen die nu nog buiten het machtscentrum staan de hun toekomstige positie hebben verworven. Pas dan zal voor Suriname een nieuw politiek tijdperk aanbreken.

2 Van kolonie tot zelfstandige staat

Wat mij opvalt is dat, zodra er problemen rijzen in Suriname, er in bepaalde Surinaamse kringen en in brede lagen van de Nederlandse samenleving de vraag wordt gesteld of het wel zo verstandig is geweest dat Suriname een onafhankelijke staat werd. Deze vraag wordt op verschillende wijzen gesteld. Soms verneemt men dat Nederland Suriname 'te vroeg de onafhankelijkheid heeft opgedrongen', dan weer heet het dat Nederland Suriname 'onvoldoende op die onafhankelijkheid heeft voorbereid'. In bepaalde Surinaamse kringen luidt het oordeel dat Nederland Suriname opzettelijk aan zijn lot heeft overgelaten; dat Nederland zich moedwillig van de kolonie heeft ontdaan omdat het genoeg van Suriname had. In deze Surinaamse kringen zijn oud-premier Joop den Uyl en de toenmalige minister van Ontwikkelingssamenwerking Jan Pronk de gebeten honden. Hun wordt verweten dat zij met oogkleppen op, op grond van persoonlijke en politiek-ideologische motieven, doelbewust hebben aangestuurd op de onafhankelijkheid van Suriname en daarbij bewust de grote problemen waarvoor Suriname zich geplaatst zag, hebben genegeerd.

De verwijten aan het adres van het tweetal namen vooral toe na de staatsgreep van Bouterse op 25 februari 1980. De kritiek kwam niet op 25 februari 1980 zelf. Op die datum werd er immers door de overgrote meerderheid van de Surinamers, in zowel Suriname als Nederland, enthousiast gejuicht om die staatsgreep. Jan Pronk, toen kamerlid, was een van de weinigen in die dagen die zich niet enthousiast betoonde. Hij wees op de wetmatigheid dat, zodra in een land een staatsgreep heeft plaatsgevonden, het vanaf dat moment een kwestie van tellen wordt: na de eerste staatsgreep volgt een tweede; na een tweede een derde, enzovoort. De waarschuwende geluiden van Pronk, die – gelet op latere ontwikkelingen – van een vooruitziende blik getuigden, werden echter als storend voor de feestvreugde ervaren en dus

werden ze genegeerd. Dat Pronk vanwege zijn kritische geluid door het militaire bewind op een officiële opsporingslijst kwam te staan – omdat hij ‘actief betrokken zou zijn bij pogingen het militaire bewind omver te werpen’ – is iets dat velen (en ik vermoed ook Pronk) niet meer weten. Het verwijt aan Nederland en in het bijzonder aan de heren Pronk en Den Uyl barstte pas los nadat Bouterse met het handjevol militairen waarmee hij zijn staatsgreep pleegde, op 8 december 1982 vijftien van zijn voornaamste politieke tegenstanders in koelen bloede en zonder enige vorm van proces executeerde. Die gebeurtenis ging als een schok door de Surinaamse gemeenschap, zowel in Suriname als in Nederland. De velen in Nederland die vooraanstaande figuren persoonlijk hadden gekend waren diep geschokt. Behalve Den Uyl en Pronk kreeg plotseling ook kolonel Hans Valk, het toenmalige hoofd van de Nederlandse Militaire Missie in Suriname, verwijten te horen; hij immers zou Bouterse tot de staatsgreep hebben aangezet.

Het verwijt dat het land voortijdig onafhankelijk was gemaakt, heeft meestal als diepere grond dat men Nederland verantwoordelijk wil stellen voor de negatieve ontwikkelingen in Suriname. Gezien de bemoeienis die kolonel Valk met de staatsgreep zou hebben gehad, heeft een verzetsgroepering van Surinamers in Nederland toentertijd nog geëist dat Nederlandse mariniers Suriname moesten binnenvallen om een einde te maken aan het militair-dictatoriaal regime van Bouterse.

De vraag naar de Nederlandse rol bij de onafhankelijkheid van Suriname moet mijns inziens gesteld en beantwoord worden los van de vraag of op grond van die rol bepaalde verplichtingen voor Nederland in de relatie tot Suriname voortvloeien. Maar zeker moet die vraag gesteld worden als van bepaalde Surinaamse zijde op Nederland bepaalde claims worden gelegd. Die vraag is ook relevant indien men tot de conclusie zou komen dat een onafhankelijk Suriname in de voorzienbare toekomst ‘geen toekomst’ meer zal hebben; met andere woorden dat de onafhankelijkheid van Suriname feitelijk een misgeboorte is geweest. Een voorstel van het laatste kabinet-Lubbers, waarin ook weer Jan

Pronk minister van Ontwikkelingssamenwerking was, behelste Suriname terug te doen keren in de boezem van het Koninkrijk der Nederlanden door een soort gemenebestrelatie met dat land aan te gaan. Dit voorstel heeft niet het door Nederland beoogde effect gehad omdat de regering-Venetiaan het voorstel, dat nota bene gedaan was om de politieke positie van dat kabinet bij de verkiezingen van 1992 tegenover de NDP van Bouterse te versterken, niet oppakte. Met het lanceren van dit voorstel was echter de wonderlijke situatie ontstaan dat de man die van Nederlandse kant zich zonder twijfel het meest voor de onafhankelijkheid van Suriname had ingezet—Jan Pronk—zich binnen tien jaar er weer voor inzette om die onafhankelijkheid ongedaan te maken.

De regering-Venetiaan mag het idee dan niet hebben opgepakt, maar vanaf het moment van de lancering is de gedachte aan wederopname van Suriname binnen het Koninkrijk der Nederlanden niet meer uit de gedachten van veel Surinamers verdwenen. Er verscheen zelfs geruime tijd een gemenebestkrant om die gedachte levend te houden. Ook zijn er opiniepeilingen onder de Surinaamse gemeenschap in Suriname en Nederland gehouden. Onveranderd bleek uit deze 'peilingen' dat een meerderheid van de geïnterviewde Surinamers vóór opname van Suriname in een nieuw te vormen gemenebest met Nederland waren.

Vreemd blijft dat er ondanks de uitslag van de peilingen slechts één politieke groepering in Suriname, DA91 (het D66 van Suriname), bereid is geweest dit punt in haar politieke programma op te nemen. Bij de bespreking van de relatie Nederland-Suriname kom ik hierop terug.

Keren we nu weer terug tot de rol die Nederland heeft gespeeld bij het onafhankelijk-worden van Suriname. Ik heb natuurlijk een mening over de vraag of Nederland op dit punt een verwijt kan worden gemaakt. Om dat oordeel te kunnen begrijpen moet ik terugverwijzen naar de analyse van de Surinaamse samenleving zoals ik die in hoofdstuk 1 heb gegeven en bovendien is men veelal niet op de hoogte van de feitelijke gang van zaken

rond de Surinaamse onafhankelijkheid. Die wil ik nu gaan schetsen.

Al voor de Tweede Wereldoorlog gingen er in het Surinaams parlement, toen Koloniale Staten geheten, stemmen op die voor Suriname 'autonomie' opeisten. Eigenlijk zijn er altijd spanningen geweest in de relatie tussen moederland en kolonie. In de kolonie verweet men het moederland te weinig geld over te hebben voor de ontwikkeling van Suriname; Nederland zou er alleen maar op uit zijn de kolonie als melkkoe, wingewest te gebruiken. Een tweede bezwaar in de kolonie tegen Nederland was de beschuldiging dat Nederland in belangrijke zaken beslissingen nam zonder zich af te vragen hoe men in de kolonie over de problemen dacht. Vanaf het moment dat Nederland van Suriname een serieuze volksplanting maakte tot op de huidige dag valt er wat de Surinaams-Nederlandse betrekkingen betreft niet een aangesloten periode van vijf jaren aan te wijzen waarin die betrekkingen zich niet kenmerkten door spanningen. Deze stelling geldt ongeacht welke politieke groepering in Nederland aan de macht was en ongeacht welke etnisch-sociale groepering in Suriname de lakens uitdeelde.

Op 25 oktober 1933 werd prof. mr. dr. J.C. Kielstra gouverneur van Suriname. Al na korte tijd komt het tot grote botsingen met deze zeer ervaren bestuurder. De houding van Nederland in de talrijke conflicten tussen Koloniale Staten en Kielstra, die meer aandacht vroeg voor de Hindostaanse en Javaanse cultuur in Suriname, gaf krachtig voedsel aan de zogenaamde 'autonomiebeweging' in Suriname.

Met 'autonomie' werd niet bedoeld wat de term mogelijk bij sommigen suggereert, namelijk een Suriname dat geheel los is van Nederland. Er werd met die term bedoeld dat Suriname in staat gesteld moest worden de interne aangelegenheden zelfstandig te behartigen.

Na de oorlog kreeg de autonomiebeweging een geweldige impuls door de radiorede van koningin Wilhelmina van 7 december 1942. Zij beloofde in feite alle Nederlandse koloniën na de oorlog 'autonomie'. Het oude Koninkrijk waarin de bewoners

van de koloniën slechts 'Nederlandse onderdanen' waren, zou ophouden te bestaan. Het zou worden omgezet in een nieuw rijksverband, waarin de zelfstandige delen van het Koninkrijk 'de eigen, inwendige aangelegenheden in zelfstandigheid en steunend op eigen kracht' zouden behartigen.

Ter concretisering van deze gedachte werd een ronde-tafelconferentie bijeengeroepen. Tegen het einde van de besprekingen taande echter de macht en de invloed van de mulattenelite. De zwarte creoolse elite maakte zich reeds op om de macht binnen de NPS over te nemen, en daardoor de macht in Suriname. Behalve de zwarte elite in Suriname zouden vooral de duizenden studenten die in Nederland studeerden belangrijk worden. Die groep zag om zich heen talrijke voormalige koloniën in Azië, Afrika en, dichterbij huis, het Caribisch gebied, zelfstandige staten worden. De autonomiegedachte zag men als een achterhaald idee: volledige onafhankelijkheid, dat moest van Nederland geëist worden. Degenen die de autonomiegedachte propageerden en haar hadden moeten verdedigen, eerst tegen de joods-blanke planterselite, die niets wilde weten van een verzwakking van de band met Nederland, moesten die gedachte daarna verdedigen tegen het opkomende jonge zwarte intellect, dat een volledig verbreken van de band met Nederland voorstond. De aanhangers van de autonomiegedachte zwegden het verzet van de Surinaamse studentengemeenschap in Nederland eenvoudigweg dood.

In rap tempo werd verdergesleuteld aan het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden. Dit staatsstuk, waarin de autonomiegedachte haar belichaming vond, werd daarna niet aan een volksreferendum onderworpen, doch door de parlementen van de drie landen (Nederland, Suriname en de Nederlandse Antillen; voor Indonesië was die gedachte al achterhaald, want dat land wilde en kreeg uiteindelijk volledige onafhankelijkheid) aangenomen en vervolgens op 15 december 1954 plechtig afgekondigd.

Voor het echter zover was deed zich een betekenisvol incident voor. Op 24 november 1954 rapporteerde Nederland aan de trustschapscommissie van de Verenigde Naties de geboekte vor-

deringen met betrekking tot de nieuwe staatkundige ordening. Aan het einde van de rapportage verzocht Nederland ontheven te worden van de rapportageplicht die rustte op landen die er nog koloniën op na hielden. De redenering van Nederland was dat ten gevolge van het Statuut Suriname (met de Antillen) niet meer als kolonie van Nederland kon worden beschouwd en dat dus rapportage niet meer nodig was. De visie van Nederland werd onderschreven door de Surinaamse regering, die met een twee man sterke delegatie, bestaande uit de toenmalige premier van Suriname, dr Johan Ferrier (de latere president), en de voorzitter van het parlement naar de Verenigde Naties waren getogen. Terwijl deze beide heren het Nederlandse standpunt ondersteunden, kwam er bij de secretaris-generaal van de Verenigde Naties een telegram binnen dat was ondertekend door 'de Samenwerkende Organisaties van Surinamers in Nederland'. In dat telegram werd betoogd dat ondanks het Statuut Suriname beschouwd moest worden als een 'non-self-governing territory' en dat op grond daarvan Nederland niet mocht worden ontheven van de plicht tot rapportage. Kort daarop belandde op het bureau van de secretaris-generaal een tweede telegram, nu ondertekend door twee andere Surinaamse organisaties in Nederland. In dit telegram werd geprotesteerd tegen de actie van de eerste groep Surinamers en werd de secretaris-generaal de verzekering gegeven dat 'de meerderheid van de Surinamers in Nederland' achter het Statuut stond. Deze twee organisaties representeerden de Surinaamse mulatten, terwijl in de Samenwerkende Organisaties van Surinamers in Nederland de in Nederland studerende opkomende, zwarte elite zich had gebundeld. Van de zijde van de Nederlandse Antillen werd geen enkele wanklank vernomen; de gehele Antilliaanse bevolking was met het Statuut tevreden. We kunnen dus stellen dat, toen het Statuut werd afgekondigd, het door een beduidende minderheid van de Surinaamse bevolking al als een achterhaald staatsstuk werd beschouwd. Wat het bood was voor deze groep 'too little' en het kwam 'too late'. Die groep was weliswaar in 1954 in de minderheid, maar men moet politiek blind zijn geweest om niet in te zien dat na verloop van een kor-

te tijd die minderheid in betekenis zou toenemen. In ieder geval betrof het een minderheid die de gedachte van de onafhankelijkheid niet meer zou loslaten. De drijvende kracht achter de Samenwerkende Organisaties van Surinamers in Nederland was namelijk de latere jurist mr Eddie Bruma. Teruggekeerd in Suriname richtte hij de Partij Nationalistische Republiek (PNR) op en zette hij zijn streven voort Suriname geheel los te maken van Nederland.

De plechtige afkondiging van het Statuut betekende in feite de politieke zwanenzang van de mulatten. Hun rol raakte politiek uitgespeeld en hun verdediging van het Statuut, dat zij als een blijvende staatsorde tussen Suriname en Nederland zagen, klonk steeds minder overtuigend. Het opplakken van het label 'communist' op eenieder die ijverde voor de onafhankelijkheid van Suriname (vooral Bruma moest het ontgelden) heeft de groei van de onafhankelijkheidsbeweging korte tijd kunnen vertragen. Maar daarna nam die beweging in kracht en omvang toe. Doordat hij ervan werd beschuldigd communist te zijn, lukte het mr Eddie Bruma niet het onafhankelijkheidsstreven onder andere groepen dan de zwarte creoolse elite ingang te doen vinden, en ook zijn poging zich aan te sluiten bij de NPS strandde daardoor. Behalve deze beschuldiging kreeg Bruma, die ook ijverde voor erkenning van creools-negroïde normen en waarden en een opwaardering van de Surinaamse taal, het Sranangtongo, tot het niveau van het Nederlands (dat nog steeds de officiële voertaal van Suriname is), óók het verwijt dat hij een creools-negroïde overheersing nastreefde. Het onafhankelijkheidsstreven werd daardoor in de ogen van de andere bevolkingsgroepen, met name bij de Hindostaanse bevolkingsgroep, verdacht.

Van twee kanten kwam het streven van de zwarte creoolse elite naar onafhankelijkheid dus onder vuur te liggen: van de kant van de mulattenbovenlaag en van de kant van de destijds maatschappelijk onder de creoolse bevolkingsgroep gelegen Hindostaans-Javaanse groep. De motieven van deze beide groepen om zich te keren tegen de onafhankelijkheid van Suriname waren natuurlijk geheel verschillend. Bij de mulattengroep ging het

erom dat men wel minder bemoeienis van het moederland-overzee wilde met de gang van zaken in Suriname, maar van Nederland verlangde dat het geld (en veel geld!) naar Suriname bleef overmaken. De culturele band met Nederland en de verwantschap met de Nederlandse cultuur (Suriname als 'dertiende provincie van Nederland' – het werd uiteindelijk Flevoland!) moesten coûte que coûte behouden blijven. Deze toestand achtte men met de afkondiging van het Statuut, het eindpunt van de autonomiebeweging, bereikt. Maar de Javanen en vooral de Hindostanen waren bang dat zij na de onafhankelijkheid 'overheerst' zouden worden door de creolen. De eerste groep was dus principieel tegen de onafhankelijkheid. De tweede groep was weliswaar ook tegen, inaar dan op politiek-strategische gronden. Aangezien de mulattengroep al van het politieke toneel was verdwenen en sociaal-maatschappelijk flink aan invloed aan het inboeten was, brokkelde gaandeweg het principiële verzet tegen de onafhankelijkheid af. Omgekeerd namen de voorstanders van onafhankelijkheid toe. De victorie begon in Nederland.

De wassende stroom Surinaamse studenten in Nederland was massaal voor de onafhankelijkheid van Suriname. Kon de vereniging het Surinaams Verbond in 1954 de secretaris-generaal van de Verenigde Naties nog verzekeren dat 'de overgrote meerderheid' van de Surinamers in Nederland achter het Statuut stond, tien jaar later waren de verhoudingen volledig omgedraaid. Omdat veel Surinaamse studenten zich ook engageerden met en participeerden binnen de linkse Nederlandse politieke partijen en binnen de Nederlandse studentenbeweging, ontstond ook binnen de Nederlandse intellectuele en politieke elite veel begrip voor het streven van de Surinaamse zwarte creoolse elite naar een onafhankelijk Suriname.

Het wachten was nog op een geschikt politiek moment, zowel in Suriname als in Nederland, om die onafhankelijkheid gerealiseerd te krijgen. Voor het realiseren van de autonomiegedachte, het politiek streven van de mulatten, was het einde van de Tweede Wereldoorlog het geschikte moment en was de radiorede van koningin Wilhelmina het startsein. Voor het realiseren van de

onafhankelijkheid van Suriname, het politieke ideaal van de zwarte creoolse intellectuele elite, vormden het aantreden van het kabinet-Den Uyl in 1973 en de opname van de PNR in de eerste regering-Arron het startsein.

Zowel Den Uyl als Pronk ging gebukt onder het feit dat de socialisten inzake de dekolonisatie van Indië in plaats van een progressieve een afremmende, behoudende rol hadden gespeeld. Door medewerking te verlenen aan twee zogenaamde 'politieonle acties' (correcter gezegd: door medewerking te verlenen aan twee koloniale oorlogen), hadden de socialisten meegeholpen te trachten het onafhankelijkheidsstreven van de Indonesiërs neer te slaan. De nieuwe generatie socialisten, waartoe Jan Pronk behoorde, die op de universiteiten met het onafhankelijkheidsstreven van de toekomstige Surinaamse elite kennis had gemaakt, was natuurlijk zeer ontvankelijk voor dat onafhankelijkheidsstreven. Toen dan ook in Suriname het eerste kabinet-Arron aantrad, waarin de PNR als kleinste partij (met vier van de eenentwintig zetels in het parlement) participeerde en binnen die regering sleutelministeries ging bezetten (zoals Eddie Bruma op Economische Zaken en Eddie Hoost op Justitie), in zijn eerste regeringsverklaring aankondigde ernaar te zullen streven dat Suriname onafhankelijk zou worden 'niet eerder dan tegen het einde van 1975', zagen Den Uyl en Pronk er een mooie gelegenheid in het Nederlandse socialisme schoon te wassen van de dubieuze rol die het bij de dekolonisatie van Indonesië had gespeeld. Wat Suriname betrof zou er eindelijk 'model worden gedekoloniiseerd'!

De Surinaamse regering kon tot vlotte besluitvorming komen doordat de verbroederingspolitiek, die al voor de politieke val van Jopie Pengel in het slop was geraakt, onder de nieuwe leider van de NPS, Henck Arron, in de ijskast was beland. In plaats van met de VHP een regering te vormen, deed de NPS dat met de partij en de man die Jopie Pengel tijdens zijn leven met succes vanwege zijn vermeende 'communistiche ideeën' buiten de NPS had weten te houden: de PNR van mr Eddie Bruma. Alhoewel ook de partij van de Javanen, de KTRI, in die regering participeerde, was

deze Nationale Partij Kombinatie (NPK) een versterking van het zwart-creoolse element in het landsbestuur, waartegen de vhp in het parlement vergeefs opponeerde.

De vhp deed toen wat alle politieke groeperingen in Suriname doen als ze hun gelijk niet in Suriname kunnen halen: de kwestie 'over de Hollandse band spelen'. Dat wil zeggen: steun gaan zoeken bij Nederland. Maar bij de regering-Den Uyl ging de vhp natuurlijk bij de duivel te biecht. vhp-leider Jaggernath Lachmon bracht bezoeken aan Willemstad op Curaçao om te pogen de Nederlands-Antilliaanse regering te bewegen geen steun te verlenen aan de Surinaamse onafhankelijkheid door tegen verbreking van de statutaire band met Suriname te stemmen. Deze bezoeken liepen op niets uit, om de eenvoudige reden dat de Antilliaanse bevolking niet zo geschakeerd is als de Surinaamse. Er wonen op de Antillen een verwaarloosbaar aantal Hindostanen en dan nog meestal Hindostanen die in de jaren dertig vanuit Suriname naar de Antillen waren vertrokken om er hun geluk te beproeven. Op etno-politieke gronden hadden de Antillen er dus weinig belang bij de vhp-leider tegemoet te komen.

Nadat enkele kleine hobbels genomen waren, konden de onderhandelingen die moesten leiden tot de onafhankelijkheid van Suriname beginnen. Het schijnt dat premier Arron alleen om Eddie Bruma een plezier te doen Den Uyl een brief schreef en vroeg om een gesprek over de realisering van een punt in zijn regeringsverklaring: de onafhankelijkheid van Suriname. Groot moet zijn verbazing zijn geweest toen hij per kerende post een uitnodiging ontving om naar Den Haag te komen om over het onderwerp te praten. Zo'n snelle reactie op een brief had hij nooit eerder ontvangen! Arron werd meteen een voorstander van de onafhankelijkheid. Niet uit principe, zoals hij later verklaarde (zie het boekje van Benny Ooft, *Het laatste hoofdstuk*, 1976), maar vanwege zijn 'zelfrespect als Surinamer'. De snelle reactie van Den Haag had hem namelijk ervan overtuigd dat Nederland Suriname echt het Koninkrijk uit wilde hebben. Dan kon Suriname beter de eer aan zichzelf houden en om onafhankelijkheid vragen.

Zo moeizaam als indertijd de besprekingen om te komen tot realisering van de autonomiegedachte van de grond kwamen, zo vlot liep het met de realisering van de onafhankelijkheidsgedachte. In plaats van ronde-tafel-conferenties werd nu gekozen voor het beleggen van een Koninkrijksconferentie. Een nogal merkwaardige naam, als men weet dat het juist de bedoeling was het Koninkrijk der Nederlanden te 'demonteren', althans het van zijn grootste stuk – Suriname – te ontdoen. De Koninkrijksconferentie was tripartiet samengesteld. Elk der landen van het Koninkrijk leverde een delegatie en zelfs de kleinste werkgroepen, die deelproblemen moesten oplossen, waren tripartiet samengesteld. De leden van de delegaties waren in beginsel parlementariërs. Knopen werden doorgehakt door de premiers van de drie landen.

De werkgroepen, de subcommissies en de drie premiers vergaderden aanvankelijk in het diepste geheim. Ook na maanden van overleg lekte niets naar buiten uit. Intussen groeide de onrust binnen de Surinaamse gemeenschap in Nederland. Ook in Suriname nam de onrust toe, maar voor de Surinamers in Nederland stonden toch wel grotere belangen op het spel. Wat zou de nationaliteit worden van deze groep? Zouden zij van de ene dag op de andere hun nationaliteit verliezen en massaal naar Suriname moeten terugkeren? Indien zij, omgekeerd, de Nederlandse nationaliteit zouden behouden, zouden zij dan vreemdeling worden voor Suriname? Zouden zij het land, waarmee zij toch sterke emotionele en familiale banden hadden, niet meer vrijelijk kunnen bezoeken of er weer gaan wonen?

In Suriname waren het vooral de Hindostanen die zich zorgen maakten over hun positie in Suriname. Herinneringen kwamen op aan de rassenrellen die uitbraken in het naburige Guyana toen dat land onafhankelijk werd. Daarbij hadden de negers de huizen en winkels van de Hindostanen in brand gestoken. Toen er in enkele panden in Paramaribo brand werd gesticht, sloeg de paniek onder de Hindostanen flink toe. Ook toen later bleek dat die branden waren veroorzaakt door Hindostanen die tegen de onafhankelijkheid waren en een daad wilden stellen, bleef de on-

rust aanhouden. Massaal werden er bezittingen verkocht en men nam de wijk naar Nederland. Een Javaans parlementslid dat ook nu nog een rol speelt in de Surinaamse politiek en als lid van de Koninkrijkscommissie ook betrokken was bij de voorbereiding van de onafhankelijkheid, nam voor zijn bevolkingsgroep het zekere voor het onzekere. Hij charterde een groot schip uit Nederland, scheepde een deel van zijn aanhang in en transporteerde het naar Nederland. Toen hij in de gaten kreeg dat hij aldus doende was zich van zijn electoraat te ontdoen en dat hij zich gedroeg als de man die de tak waarop hij zat aan het doorzagen was, staakte hij zijn transportactiviteiten.

Dat de datum van de onafhankelijkheid naderbij kwam, kwam de Surinaamse bevolking te weten doordat ze op een ochtend op de gevel van een overheidsgebouw gelegen aan het Oranjeplein (het regeringscentrum) een bordje ontwaarde dat was voorzien van een trekmechaniekje. De tekst op het bordje luidde: ‘... dagen voor de onafhankelijkheid!’ Door aan een touwtje te trekken verscheen op de plaats van de puntjes het aantal dagen dat Suriname scheidde van de begeerde onafhankelijkheid. Toen de bevolking het bordje de eerste keer zag begreep ze dat ze over zes maanden in een onafhankelijk land zou wonen. De drie premiers hadden inmiddels de datum van de Surinaamse onafhankelijkheid vastgesteld op 25 november 1975. Soms ontstond er behoorlijk wat verwarring. Of dat aan het trekmechaniekje lag of dat het het werk van onverlaten was, er waren dagen bij dat de onafhankelijkheid van Suriname niet naderbij kwam, maar juist verderaf kwam te liggen! Eén keer moet het zelfs zijn voorgekomen dat Suriname volgens het bordje al enige dagen onafhankelijk was, terwijl het nog drie weken had te gaan!

Naarmate de datum van de onafhankelijkheid naderbij kwam bleek dat ook de samenstelling veranderde van de groep mensen die liever vanuit Nederland het proces van het onafhankelijkworden van Suriname gadesloeg. Ook de zwarte creoolse volksmassa koos namelijk het hazenpad, gevolgd door bosnegers en Indianen. Kortom: er kwam in Suriname een complete volksver-

huizing op gang. Zo'n volksverhuizing die, als we de geschiedenis van Suriname en Nederland bekijken, alleen nog werd overtroffen door de gestage, eeuwenlange import van slaven uit Afrika. Ondanks deze volksverhuizing bestaan er geen aanwijzingen dat de verantwoordelijke Surinaamse politici van die dagen er één moment aan hebben getwijfeld of de weg die zij besloten hadden te volgen wel de juiste was. Het schijnt dat premier Aron weleens zwakke momenten heeft gehad, waaraan ook hij uiting gaf. Maar dan werd hij weer door Eddie Bruma, de (op dit punt) meest koersvaste politicus in die dagen, met wat peptalk weer in zijn overtuiging gesterkt, waarna hij zich met des te meer energie stortte op de realisering van de onafhankelijkheid.

Ik heb dit blind doordraven op de eenmaal ingeslagen weg een van de merkwaardigste en fascinerendste aspecten van de Surinaamse onafhankelijkheid gevonden. Hoe kun je als politicus door blijven gaan met de verwerkelijking van een ideaal als een groot deel van de mensen om wie het bij dat ideaal gaat, laat blijken er niets in te zien? Wat heb je immers aan een onafhankelijk land zonder bevolking, want daar begon het door het massaal wegtrekken naar Nederland wel een beetje op te lijken.

Pas later, na mijn terugkeer naar Suriname vijf jaar na de onafhankelijkheid, kreeg ik documenten onder ogen die mij antwoord op deze vragen gaven. Het wegtrekken van de mensen hadden de verantwoordelijke politici werkelijk niet voorzien. Zij hadden het, zo bleek mij, ook niet verwacht. Zij leefden oprecht in de overtuiging dat het onafhankelijkheidsstreven gedragen werd door brede lagen van de Surinaamse bevolking. De Surinaamse politici waren ten prooi gevallen aan wat ik zou willen noemen 'ideologische blindheid' van het soort dat kort voor de val van de Muur ook de Oost-Duitse politici in de greep had. Ook dezen hebben het massaal wegtrekken van de bevolking naar West-Duitsland nooit kunnen en willen zien als het falen van het experiment van de DDR als staat.

Toen men in Suriname op grote schaal mensen zag wegtrekken, bevonden de besprekingen in een belangrijke sectie van de Koninkrijkscommissie zich in een kritieke fase. Dat was de sectie

waarin werd gesproken over de economische hulp die Nederland Suriname na de onafhankelijkheid zou geven opdat Suriname zich zou kunnen ontwikkelen tot een redelijk welvarend land. Deze sectie van de Koninkrijkscommissie moest dus bepalen welke 'bruidsschat' Suriname zou meekrijgen. Nu weet iedereen die betrokken is bij huwelijken waar bruidschatten een rol bij spelen (bij sommige Hindostaanse huwelijken komt dat voor) dat de bruidsschat belangrijker is dan de bruid. Ik heb zelden meege- maakt dat er uit vurige liefde voor de bruid genoeg werd ge- nomen met een geringe bruidsschat; eerder dat de bruidegom vanwege de omvang van de bruidsschat de bruid op de koop toe nam!

Bij zulk soort huwelijksbesprekingen draait dus alles om de bruidsschat. Surinamers hebben hier ervaring mee, Nederlanders niet. Het moet voor de Nederlandse leden van de betreffende sectie van de Koninkrijkscommissie dan ook een merkwaardige gewaarwording zijn geweest te bemerken dat de Surinamers in die sectie almaar wilden praten over de hoogte van de bruidsschat, terwijl zij zich juist overgaven aan filosofische bespiegelingen over het fijne gevoel dat de Surinamers straks zouden hebben als zij als volwaardig lid en op voet van gelijkheid zouden kunnen deelnemen aan de 'volkerengemeenschap', eigen ambassadeurs in verre uithoeken van de wereld zouden kunnen benoemen, een eigen paspoort op zak zouden dragen, een eigen president en vlag zouden hebben, enzovoort. De twee groepen zaten dus niet op dezelfde golflengte en werden het niet eens over de hoogte van de bruidsschat. Toen werd volgens de vastgestelde procedure (er moest immers een knoop worden doorgehakt) deze kwestie doorverwezen om op regeeringsniveau te worden opgelost.

Dit was het moment, zo bleek mij later na raadpleging van bepaalde documenten, waarop Suriname besloot het massale wegtrekken van landgenoten als een politiek instrument in de onderhandelingen te gaan hanteren. De mensen bleken namelijk niet weg te trekken naar de landen waar zij oorspronkelijk vandaan kwamen, hoe sterk hun gehechtheid aan taal en cultuur van hun

land van herkomst ook was. Nee, de mensen trokken weg naar... Nederland. Nederland kwam daardoor voor zeer grote problemen te staan. In korte tijd moest een gigantisch netwerk voor de opvang van deze vrijwillig vertrekkenden uit de grond worden gestampt. Dit was zo kostbaar dat de zeer, zeer sobere opvang van de driehonderdduizend Indische Nederlanders die indertijd Indonesië gedwongen moesten verlaten, er zeer schril bij afstak. De Surinamers werden letterlijk al op Schiphol door een 'opvangambtenaar' aan het handje meegenomen en men bleef onder zijn goede zorgen totdat men de beschikking kreeg over een door hemzelf geschikt bevonden woning, die vervolgens door de betreffende gemeente verplicht compleet moest worden ingericht, waarna een bijstandsuitkering in orde werd gemaakt. Het spreekt vanzelf dat de keuze tussen dit vooruitzicht en een onzeker bestaan in een onafhankelijk Suriname niet moeilijk was! Het riant opvangbeleid heeft een duidelijke aanzuigende werking gehad. In bepaalde politieke en regeringskringen in Nederland vroeg men zich bezorgd af of Suriname het zich kon permitteren verder ontvolkt te raken en beroofd te worden van veel intellect, dat het land toch broodnodig had voor de opbouw van de jonge republiek.

Voorzichtig werd van Nederlandse zijde de mogelijkheid geopend de instroom uit Suriname in te dammen. Suriname weigerde toen categorisch elk gesprek over dit onderwerp. De enige oplossing die men voor Nederland zag om van het probleem af te komen was de bruidsschat 'snel en zonder omwegen, zo hoog mogelijk vast te stellen'. Want daardoor zou Suriname weer 'perspectiefbiedend' worden voor de meeste Surinamers en zou er aan het wegtrekken een eind komen. Ja, als het bedrag heel hoog was zouden zelfs degenen die al weggetrokken waren, weer massaal terugkeren. Kortom, alle problemen zouden worden opgelost als Nederland maar bereid was diep in de buidel te tasten. Suriname chanteerde Nederland dus met het dreigement 'je geld of mijn Surinamers!' Nederland, dat meende niet eenzijdig de migratiestroom te kunnen indammen door het –desnoods– eenzijdig invoeren van een toelatingsregeling voor Surinamers, had

zichzelf daardoor in een positie gemanoeuvreerd die geen keuze toeliet.

De bespreking die werd georganiseerd om het vraagstuk van de bruidsschat op te lossen, behoort tot de treurigste van de Koninkrijksconferentie. Onbeschrijfelijke tonelen schijnen zich in het Catshuis te hebben afgespeeld. Surinaamse participanten aan dat overleg heb ik vele malen schuddebuikend zien lachen over de manier waarop zij Nederland toen een poot hebben uitgedraaid. Ik heb mijn informatie over wat er in het Catshuis zich heeft afgespeeld weliswaar niet uit eerste hand – en ook weet ik dat men voorzichtig moet zijn met berichten uit eerste *Surinaamse* hand – maar ik heb geen reden te twijfelen aan de betrouwbaarheid van de informatie die ik heb ontvangen. Om hun zin te krijgen hebben de Surinamers zich gewoon gedragen als een klas stoute jongetjes, die in geloei uitbarstte zodra de meester (Den Uyl) het woord nam en iets te berde bracht dat de klas niet zinde. Premier Henck Arron bij voorbeeld zou uren naar het plafond hebben gestaard en de Nederlanders pas een reactie waardig hebben gekeurd als die een voorstel ter tafel brachten dat in zijn straatje paste. En dan waren er de leden die uit gespeelde boosheid regelmatig uit de vergadering wegliepen en daarbij hard met deuren smeten. Dit alles paste in de onderhandelingsstrategie die men reeds in Paramaribo met elkaar had afgesproken, met als enig doel de bruidsschat zo hoog mogelijk te doen zijn. ‘We zullen de Hollanders flink een poot uitdraaien,’ zou een Surinaams delegatielid voor zijn vertrek naar Nederland hebben gezegd. Een ander, die lid was van de NPS, de partij die zelf om de onafhankelijkheid had gevraagd, vulde aan: ‘Ze willen ons uit het Koninkrijk? Wel, dat zal ze geld kosten!’

De afspraak de Nederlanders flink een poot uit te draaien was een van de weinige punten – ik denk zelfs het enige punt – waarover tussen alle leden van de Surinaamse delegatie, ongeacht de politieke partij waartoe zij behoorden, volledige overeenstemming bestond. Nederland trof dus in het Catshuis een gesloten front Surinamers aan. De in de regel hopeloos verdeelde Surinamers wisten de eenheid te smeden en die te bewaren. De strate-

gie was kinderlijk eenvoudig: we zetten zeer hoog in, luisteren niet naar afwijkende voorstellen, vaderlijke vermaningen laten we van ons afglijden als water op de veren van een gans en andere becijferingen, hoe deugdelijk die ook mogen zijn, laten we links liggen; we betonen ons pas 'aanspreekbaar' als Nederland zich bereid toont op basis van onze cijfers te praten. Uit stukken die ik later heb kunnen raadplegen bleek dat het geld dat Suriname meende nodig te hebben om na de onafhankelijkheid een goede economische start te maken, werd becijferd op plusminus achthonderd miljoen Nederlandse gulden. Met wat oprekkingen kwam het Nederlandse ministerie van Ontwikkelingssamenwerking op een bedrag van circa een miljard gulden. De bedragen van de ambtelijke staven van de beide landen ontliepen elkaar dus niet zoveel. Desondanks besloot Suriname de onderhandelingen in te gaan met een beoogd bedrag aan bruidsschat van dertien (!) miljard Nederlandse gulden!

De onderhandelingen over de onafhankelijkheid van Suriname waren op een zeer cruciaal moment; het was weinige weken voor de geplande onafhankelijkheidsdatum. De besprekingen, die waren bedoeld voor het doorhakken van de allerlaatste knopen, waren ontaard van een principiële kwestie in een ordinaire centenkwestie. Hiervan kreeg ik lucht op een vergadering in het gebouw Marcanti te Amsterdam. Die vergadering was bijeengeroepen door de gezamenlijke Surinaamse Welzijnsinstellingen in Nederland, die ter geruststelling van de Surinamers in Nederland nadere informatie wensten van de Surinaamse delegatie. Premier Arron en zijn delegatie verklaarden zich tot verbazing van de welzijnsinstellingen bereid de bijeenkomst te komen toespreken. Vervolgens werd ik door de welzijnsinstellingen benaderd om in een toespraak de problemen die verband hielden met de naderende onafhankelijkheid van Suriname en voor zover van belang voor de Surinaamse gemeenschap in Nederland, op een rijtje te zetten en voor de Surinaamse delegatie toe te lichten. Het lijstje dat ik opstelde loog er niet om en mijn toelichtende toespraak tot de Surinaamse delegatie nam daardoor nogal wat tijd in beslag. De aangesneden onderwerpen leefden sterk bij het

duizendkoppig opgekomen publiek, getuige het – al zeg ik het zelf – stormachtige applaus dat mij aan het einde van elk onderwerp ten deel viel. Daarna besteeg premier Arron het podium. De bedoeling en ook de afspraak was dat hij puntsgewijs zou ingaan op de door mij geformuleerde vraagstellingen. Wat ik mij van de toespraak van premier Arron herinner is dat hij op de vraag welke staatsvorm Suriname na de onafhankelijkheid zou krijgen, antwoordde dat na ampele overweging was besloten dat Suriname, net als de andere landen op het continent, een republiek zou worden. Hierna was de gehele rede van Arron gewijd aan ‘herstelbetalingen’ die Nederland Suriname zou moeten betalen voor zoveel honderden jaren van ‘uitbuiting’. Eén zin heb ik nog letterlijk uit zijn mond opgetekend: ‘Ik kan het op dit moment nog niet zeggen hoeveel Nederland zal moeten geven. Maar één ding kan ik u verzekeren: het bedrag zal [rechterwijsvinger omhoog] héél hoog zijn!’

Wij weten nu inmiddels welk bedrag het geworden is. Van de dertien miljard waarmee Suriname de besprekingen inging vond men elkaar via de beproefde methode die op de paardenmarkt wordt gehanteerd, dus via handjeklap, op een bedrag van 3,7 miljard Nederlandse gulden. Dat was dus bijna viermaal het bedrag dat volgens een betrouwbare becijfering Suriname echt nodig had voor een optimale economische ontwikkeling.

Slechts op één punt heeft Nederland het been stijf gehouden. Nadat het bedrag van 3,7 miljard was overeengekomen, kwam Suriname met een nieuwe eis: het bedrag moest ook voor inflatie gecorrigeerd worden. Tegen deze eis heeft Nederland zich verzet en Suriname heeft zich er uiteindelijk bij neergelegd. Toch zou het punt van de waardevastheid van de ontwikkelingshulp in de Surinaams-Nederlandse betrekkingen voortdurend een rol blijven spelen. Iedere nieuwe Surinaamse regering die aantreedt poogt de besprekingen op dit punt weer open te breken. Iedere Nederlandse regering, intussen op de hoogte van het feit hoe de regering-Den Uyl zich een poot liet uitdraaien, wijst bespreking van dit punt categorisch van de hand.

Hoe sterk dit punt bij de Surinaamse bevolking is blijven le-

ven, blijkt wel uit het volgende. Na de staatsgreep van Bouterse in 1980 ging er een nieuwe wind waaien in Suriname. Alles zou anders worden aangepakt. De 'oude orde' werd dood verklaard, er was een nieuw tijdperk voor Suriname aangebroken. De onmiddellijk na de staatsgreep aantredende burgerregering-Chin a sen kreeg de steun van Nederland, omdat Nederland in die regering de mogelijkheid zag de militairen in de kazerne terug te krijgen. Minister van Ontwikkelingssamenwerking drs Jan de Koning werd naar Suriname gestuurd om met die regering te onderzoeken welke extra financiële steun gegeven moest worden om het gestelde doel te bereiken. Tot verbazing van Jan de Koning verscheen het punt 'waardevastheid van de ontwikkelingshulp' op de agenda. Alvorens door anderen te worden ontmaskerd geef ik volmondig toe dat ik als regeringsadviseur van deze allereerste burgerregering na de staatsgreep degene ben geweest die dit punt had geagendeerd en premier Chin a sen had geadviseerd de besprekingen af te breken toen De Koning conform het Nederlandse beleid over dit punt weigerde te praten. De bedoeling was deze regering, die tenslotte niet op een normale wijze aan de macht gekomen was, wat sympathie te doen winnen bij de bevolking. Na het afbreken van de besprekingen heeft dit geleid tot de grootste betoging tegen Nederland die ooit in Suriname heeft plaatsgevonden. Meer dan achttienduizend Surinamers gingen spontaan de straat op nadat een 'radio-flashbericht' het afbreken van de besprekingen had gemeld. De man die zich nog het meest verbonden voelde met Suriname (door zijn huwelijk met een Surinaamse vrouw) en allerwege als zeer beminnelijk werd ervaren, moest toen uit duizenden kelen de volgende leuze tegen zich horen aanheffen: 'Jan de Koning, Suriname is geen pot met honing!'

Wie de emoties vijf jaar na de onafhankelijkheid van Suriname heeft zien oplaaien bij de demonstratie tegen Jan de Koning, kan begrijpen dat de Surinaamse delegatie die onderhandelde over de onafhankelijkheid bij terugkeer in Suriname groots werd ontvangen. Uiteraard werd niet de naderende onafhankelijkheid bejubeld, doch de bruidsschat die was binnengehaald. Eigenlijk heeft

het deel van de Surinaamse bevolking dat niet was weggetrokken, vanwege de omvang van de bruidsschat de onafhankelijkheid van het land op de koop toe genomen.

Een punt dat toen niet de aandacht trok, maar grote gevolgen voor Suriname heeft gehad en nog steeds een nasleep heeft, die de Nederlands-Surinaamse betrekkingen belast, is het vraagstuk van de defensie van Suriname. Suriname meende de beschikking te moeten hebben over een eigen krijgsmacht. Degenen die zich hiervoor sterk maakten waren de leden van de PNR binnen de regering. Onder hen was mijn – latere – goede en trouwe vriend, mr Eddie Hoost. Hij was in het eerste kabinet-Arron minister van Justitie. Omdat hij later, toen ik minister van Justitie werd, als advocaat mijn adviseur was, heb ik uitgebreid met hem over dit punt van gedachten kunnen wisselen. Hoost had zich namelijk inmiddels ontpopt tot een tegenstander van de Nationale Militaire Raad (NMR), die na de staatsgreep was geformeerd. De NMR maakte zich herhaaldelijk schuldig aan wetsschendingen en liep de burgerregering-Chin a sen, eveneens herhaaldelijk, voor de voeten. Op Hoosts kritiek op dit onrechtmatige optreden van de NMR reageerde de NMR door hem op te pakken, maar door interventie van mij werd hij weer vrijgelaten. Hoost heb ik toen gevraagd of hij, gelet op alle problemen die in verband met het leger in Suriname ontstonden, er geen spijt van had dat Suriname indertijd op zijn aandringen een leger kreeg. Hij vertelde mij toen dat hij van het standpunt uitging dat er maar één manier was voor een land in het algemeen, maar voor Suriname in het bijzonder, om als onafhankelijk land serieus genomen te worden. En dat was met alle toeters en bellen die bij een onafhankelijke staat horen eraan. Dus naast een eigen president, een eigen rechtspraak, een eigen politieapparaat en een eigen vlag ook een eigen leger. Eddie Hoost verwees naar de groep die aanvankelijk tegen de onafhankelijkheid was maar er later mee instemde maar dan op voorwaarde dat Nederland bepaalde taken bleef uitoefenen. Zo wilde de een dat koningin Beatrix staatshoofd van Suriname bleef, een ander dat de defensie in Nederlandse handen bleef, weer een derde groepering – mr J. Lachmon van de VHP –

dat de Hoge Raad cassatierechter van Suriname werd, enzovoort. De leden van de PNR vreesden dat, als zij ermee zouden instemmen dat de defensie in Nederlandse handen bleef, ook de andere punten buiten de soevereiniteitsoverdracht gehouden zouden worden en dat, voor men het wist en wilde, Suriname met een 'uitgeklede' onafhankelijkheid zou worden afgescheept. Toen daarom minister De Gaay Fortman voorstelde dat Suriname geen leger zou hebben, zag Eddie hierin de hand van bepaalde politieke krachten in Suriname die, nadat zij in Suriname hun gelijk niet hadden kunnen krijgen, de zaak alsnog 'over de Hollandse band' gingen spelen.

Alhoewel hij als mens en als jurist veel achting had voor prof. De Gaay Fortman, zag Eddie Hoost zich genoodzaakt zich schrap te zetten tegen het voorstel. Het verzet dat Eddie bood was zo taai dat de Gaay Fortman alleen kwam te staan en uiteindelijk afzag van zijn voorstel. Met betrekking tot het punt dat daarna ter tafel kwam ben ik echter van mening dat de anders zo principieel ingestelde en rechtlijnig opererende Hoost een tikkelkje van zijn geloof was gevallen en dat minister De Gaay Fortman te veel verraad heeft gepleegd aan zijn eigen opvattingen ter zake. Nadat eenmaal was aanvaard dat Suriname een eigen defensiemacht zou opzetten, kwam de vraag aan de orde hoe die defensiemacht bekostigd moest worden en van gedegen kader voorzien. Iemand opperde toen (wie dat was heb ik niet kunnen achterhalen) het kader binnen het Nederlandse leger voor zover dat van Surinaamse origine was te interesseren voor indiensttreding in de nieuw op te richten Surinaamse krijgsmacht. Bij het aftasten van de bereidheid daartoe bleek dat men de vaderlandslievendheid en offerbereidheid van betrokkenen zwaar had overschat. Als er al militairen tot die overstap bereid waren, verbonden zij aan hun bereidheid de eis dat zij, alhoewel dienende in het Surinaamse leger, hun Nederlandse soldij zouden blijven ontvangen. Toen was Leiden weer in last, want de vraag kwam op: wie zal dat betalen? De Surinaamse delegatie staarde langdurig zwijgend naar het plafond van het Catshuis. Dat plafond is wel zeer decoratief en het bezichtigen alleszins waard, maar

daarvoor hadden de Surinamers, totdat de kwestie van het bekostigen van de defensie van Suriname aan de orde kwam, geen tijd. Degene die van Nederlandse kant (de naam zal ik niet noemen) toen het woord nam zou Suriname en Nederland een hoop ellende bespaard hebben als hij zijn mond had gehouden. Hij kwam namelijk met het voorstel dat degenen die bereid waren de overstap te maken naar het Surinaamse leger, een Surinaams salaris zouden ontvangen en dat op kosten van de Nederlandse staat het salaris zou worden aangevuld tot het bedrag dat in Nederland werd verdiend. Iedereen vond dit een prachtig compromis en de aldus tot stand gekomen regeling staat bekend als de 'suppletierегeling'. En zo kon het gebeuren dat Suriname op grond van deze regeling niet alleen een leger kreeg, maar ook een leger met een kader dat deels in Suriname was opgeleid en een Surinaams salaris ontving, en voor een ander deel uit militairen die uit het Nederlandse leger waren overgestapt. Voor dezelfde rang en stand en voor hetzelfde werk nam de een ten gevolge van de suppletierегeling drie- tot viermaal meer soldij mee naar huis.

Dankbaar zijn deze militairen premier Arron en Eddie Hoost niet geweest voor hun inspanningen om deze suppletierегeling erdoor te krijgen. Een groot deel van de militairen die op 25 februari 1980 een staatsgreep pleegde tegen de (tweede) regering-Arron, onder wie Bouterse, waren militairen met een suppletierегeling. Eddie Hoost werd op 8 december 1980, tezamen met veertien anderen, na wreed te zijn gemarteld standrechtelijk geëxecuteerd.

Valt Nederland, in casu het kabinet-Den Uyl, nu het verwijt te maken dat het Suriname vroegtijdig en onvoorbereid de onafhankelijkheid heeft verleend? Ik geloof niet dat dit terecht is. Degenen die het zo stellen zijn niet op de hoogte van de gang van zaken met betrekking tot de onafhankelijkheid van Suriname, of zij laten bewust of onbewust grote stukken van de geschiedenis weg. Het initiatief voor de onafhankelijkheid is immers zonder enige pressie van Nederlandse zijde geheel van Su-

riname uitgegaan. Dat dat initiatief kon ontstaan en zijn weg kon vinden in de regeringsverklaring van het eerste kabinet-Arron, moet aan de interne dynamiek van de Surinaamse politieke situatie toegeschreven worden, te weten de alliantie van de PNR en de NPS, en de opneming van mr Eddie Bruma in het kabinet-Arron. Iedereen in Suriname en Nederland kon weten dat Bruma, een nationalist pur sang, de realisering van de onafhankelijkheid tot zijn levenstaak had gemaakt. Iedereen kon dus begrijpen dat deze man, die in zijn jeugd korte tijd door het koloniale bewind was opgesloten om zijn idealen, de onafhankelijkheid tot hét centrale punt van het programma van de nieuwe regering zou maken.

De spraakmakende Surinaamse studentengemeenschap in Nederland hamerde ook voortdurend op het onafhankelijkheidsthema. Dit ging gepaard met heftige verwijten aan het adres van Nederland dat het, in een tijd dat bijna alle Europese landen zich van hun koloniën hadden ontdaan, Suriname nog als 'kolonie' behield. Het is begrijpelijk dat dit hameren en de beschuldigingen aan het adres van bepaalde leden van het kabinet-Den Uyl niet aan dovemans oren waren gericht. De traumatische ervaringen met Indië en de rol van de PvdA daarbij, en de behoefte aan een herkansing wat het dekoloniseren betreft, stonden daar immers borg voor. Ik ben van mening dat de samenwerkende Surinaamse organisaties die er in 1954 voor pleitten dat Suriname onmiddellijk onafhankelijk moest worden (in plaats van een autonomiestatus te krijgen), wel zeer voorbarig waren. Eenentwintig jaar later waren verreweg de meeste koloniën zelfstandige staten geworden. Daaronder waren er zeer vele die bij lange niet het peil van economische ontwikkeling hadden dat Suriname allang had bereikt. Ook had Suriname in vergelijking met de meeste van die landen verreweg het hoogste percentage intellectuelen en beschikte het land al een kwarteeuw over een redelijk goed functionerend parlementair-democratisch stelsel. Gelet op deze feiten kan men niet staande houden dat Nederland Suriname in 1975 'niet rijp had gemaakt voor de onafhankelijkheid'. Het waren de Surinamers zelf die door onderlinge twisten niet

de optimale condities geschapen hadden voor een vlekkeloos dekolonisatieproces.

Een verwijt moet worden gemaakt aan de politieke leiders van de Hindostanen en Javanen. Ook toen zij zagen dat het proces niet meer terug te draaien was, zijn zij voortgegaan hun aanhang bang te maken voor die naderende, onvermijdelijke onafhankelijkheid. Dat heeft de massale volksverhuizing tot gevolg gehad. Verstandig staatsmanschap had een andere opstelling vereist. Weliswaar letterlijk aan de vooravond van de onafhankelijkheid omhelsden de politieke leiders van alle bevolkingsgroepen elkaar (deze dag wordt in Nederland nog jaarlijks omstreeks 25 november onder de benaming 'brasadé', omhelzingsdag, gevierd), maar meer dan als mosterd na de maaltijd kan deze daad niet bestempeld worden. Vervolgens moet de – creoolse – regeringspartijen in Suriname, de NPS en de PNR, het verwijt worden gemaakt dat ze weinig gedaan hebben de bevolking te enthousiasmeren voor de onafhankelijkheid en de angst bij de andere bevolkingsgroepen weg te nemen. Ze hebben van de onafhankelijkheid te zeer een partijpolitieke zaak gemaakt.

Valt Nederland dan helemaal geen enkel verwijt te maken dat de onafhankelijkheid van Suriname een misgeboorte werd? Ja, Nederland valt wel het een en ander te verwijten. Maar de verwijten liggen op een heel ander vlak. In de allereerste plaats ben ik van mening dat Nederland ernstig tekort is geschoten in de plicht die het had om Suriname ten volle de consequenties van de onafhankelijkheid voor te houden. Wie op eigen benen wil staan, moet voortaan ook maar zijn eigen boontjes doppen! Nederland had daarom mijns inziens nooit de besprekingen over de onafhankelijkheid van Suriname moeten laten ontaarden in een centenkwestie. Niet alleen het toezeggen van ontwikkelingshulp na de onafhankelijkheid was verkeerd, ook het toegezegde bedrag was veel te royaal. Deze beide zaken hebben immers bij de Surinamers de gedachte doen post vatten dat men onafhankelijk kon zijn en toch op de zak van Nederland kon blijven teren. Dat heeft het realiteitsbesef van de Surinamers volledig vertekend. De gedachte die al leefde in de koloniale tijd, namelijk dat men

in tijd van nood (maar ook daarbuiten) terug kan vallen op het moederland, werd gecontinueerd. Een breuk met het koloniale verleden is door de toegezegde ontwikkelingshulp niet tot stand gekomen op dit punt.

Een tweede verwijt dat Nederland gemaakt moet worden is dat het nooit en te nimmer de oprichting van een Surinaams leger mogelijk had moeten maken door akkoord te gaan met de 'suppletierегeling' voor de militairen.

Nadat De Gaay Fortman had geadviseerd de defensie van Suriname niet te regelen door de invoering van een eigen geldver-slindende krijgsmacht omdat het land toch niet wordt bedreigd door de buurlanden en het geld daarvoor beter kon aanwenden voor de economische ontwikkeling, had Nederland, toen Suriname bleef vasthouden aan een eigen krijgsmacht, moeten zeggen: 'Dan betaalt u dat maar zelf!' Wellicht waren de Surinamers weer bij de nuchtere realiteit terechtgekomen.

Het laatste verwijt dat mijns inziens Nederland valt te maken, is dat het zich na bezwaar van Surinaamse zijde te gemakkelijk erbij heeft neergelegd dat een toelatingsregeling voor Surinamers tot Nederland niet eenzijdig kon worden vastgesteld. Daardoor draagt Nederland verantwoordelijkheid voor de enorme ontvolking van Suriname kort voor de onafhankelijkheid. Circa een derde van de Surinamers verliet het land en vertrok naar Nederland; nu woont iets meer dan de helft van de Surinamers in Nederland. De braindrain die hiervan het gevolg was heeft de ontwikkeling van Suriname zeer ernstig belemmerd. Tot op de huidige dag worden hier de nadelen van ondervonden. We kunnen stellen dat Nederland door die braindrain meer heeft geprofiteerd van de onafhankelijkheid van Suriname dan Suriname van Nederland!

Al deze verwijten die men Nederland kan maken, kunnen echter niet wegnemen dat het de toenmalige wettige regering van Suriname was, en dus de Surinamers zelf, die verantwoordelijkheid droeg voor het feit dat Suriname na een verbintenis van driehonderd jaar verkoos om onafhankelijk van Nederland zijn weg in deze wereld te vervolgen.

3 Hoe in Suriname politiek bedreven wordt

Politiek wordt algemeen omschreven als 'het spel om de macht'. De Surinaamse politiek wordt ook door deze omschrijving gedekt. Bij 'macht' gaat het in dit verband natuurlijk om de mogelijkheid de maatschappij volgens bepaalde inzichten in te richten. Het bedrijven van politiek vereist daarom een bepaalde mens- en maatschappijbeschouwing. 'Politiek handelen' is dus nader te omschrijven als een handelen dat is gericht op het verwerkelijken van bepaalde inzichten met betrekking tot de inrichting van staat en maatschappij. Waar gespeeld wordt zijn spelregels nodig om het spel in geordende banen te doen verlopen. Die spelregels zijn tijd- en cultuurgebonden en ze hangen ook samen met de mens- en maatschappijbeschouwing die wordt aangehangen. Landen die behoren tot eenzelfde cultuurkring zullen daarom meestal min of meer dezelfde politieke spelregels kennen.

Precies op dit punt ontstaan misverstanden bij Nederlandse politici in hun beoordeling van Surinaamse politieke zaken. Er worden daardoor veel inschattingsfouten gemaakt en verkeerde voorspellingen gedaan. Men neemt te gemakkelijk aan dat Suriname als voormalige Nederlandse kolonie, waar nog beter Nederlands wordt gesproken dan in Vlaanderen, ook wel aan de hand van de in Nederland geldende politieke spelregels kan worden benaderd. Er is echter op dit punt geen sprake van parallelie tussen beide landen. Surinaamse politici begrijpen de Nederlandse politiek wel en kunnen die ook volgen, maar het omgekeerde is veelal niet het geval. Vanwaar dit verschil? Surinaamse politici hebben namelijk door hun Nederlandstalige opvoeding, en door hun studie en verblijf in Nederland wel weet van de Nederlandse politieke spelregels, maar zeer, zeer weinig Nederlandse politici zijn op de hoogte van aard en structuur van de Surinaamse samenleving.

Vanwege de geringe omvang van de bevolking worden vaak vergelijkingen getrokken met steden in Nederland met een zelf-

de aantal inwoners en krijgt de Surinaamse politiek vaak het etiket 'dorpspolitik' opgeplakt. De politicus in Nederland die deze mening is toegedaan begaat zijn eerste blunder. Ik moet toegeven dat ik dit na een zeer langdurig verblijf in Nederland ook dacht, totdat ik in 1980 onverwachts de Surinaamse politiek in werd geslingerd. Ik moest ervaren dat de Surinaamse samenleving ondanks de kleinschaligheid veel gecompliceerder is dan de Nederlandse.

Wat is nu, los van de aantallen inwoners (Suriname: 450 000, Nederland: 15 000 000), het kardinale verschil tussen de Nederlandse en de Surinaamse samenleving? Zonder twijfel de verscheidenheid. Nu is het tegenwoordig gangbaar dat alle Nederlandse politici hun toespraken beginnen met de vaststelling dat 'Nederland een multiculturele samenleving is geworden'. Die term slaat op de circa één procent van de Nederlandse bevolking van allochtone oorsprong die na de jaren zestig Nederland is komen bevolken. Toch vormt dit aantal allochtonen al een heus politiek probleem binnen de Nederlandse samenleving.

Op de oorspronkelijke bewoners na – de Indianen, die circa drie procent van de Surinaamse bevolking uitmaken – bestaat de Surinaamse bevolking geheel uit 'allochtonen'. Suriname is dus typisch een *immigration society*. Dat zijn in feite alle samenlevingen in het Caribisch gebied. Maar, zo stelde de niet-westerse socioloog dr J.D. Speckman tijdens een congres in 1964 vast, 'zonder enige twijfel is de Surinaamse maatschappij een van de meest gesegmenteerde samenlevingen in het Caribisch gebied. Nergens komt een dergelijke variëteit aan raciale en culturele groepen voor als daar.' Die variëteit bestaat, zoals ik al eerder betoogde, ook op religieus en linguïstisch gebied. Nu weten we uit recente, treurige gebeurtenissen in onze wereld van vandaag hoe moeilijk het is samenlevingen met bevolkingsgroepen die slechts in één opzicht van elkaar verschillen bij elkaar te houden. Vlamingen en Walen blijken vanwege de taalkwestie moeilijk in één staatsverband bij elkaar te houden. Canada heeft soortgelijke problemen. Ieren bevechten elkaar vanwege het verschil in geloof. Het stamverband heeft geleid tot massaslachtpar-

tijen in Rwanda en Boeroendi. En wie nog weet waarom de verschillende groepen in voormalig Joegoslavië elkaar bevechten mag het zeggen.

Wanneer de verschillende bevolkingsgroepen over een zeer groot territorium verspreid wonen, kan dat gunstig werken op de spanningen. In Suriname woont echter rond tachtig procent van de bevolking op twee procent van het grondgebied, te weten de smalle kuststrook van tweeëndertig kilometer lengte vanaf de Atlantische Oceaan. Binnen dat gebied bevindt zich de enige echte stad die Suriname rijk is: Paramaribo. Ervan uitgaan dat de politieke spelregels in zo'n land ondanks driehonderd jaar Nederlandse kolonisatie dezelfde zijn als in Nederland, kan alleen maar van grote naïviteit getuigen.

Suriname is dus een gesegmenteerde maatschappij. Samenlevingen met een verscheidenheid op allerlei niveau worden ook aangeduid met de term 'plurale samenlevingen of maatschappijen'. De geestelijke vader van deze term, is een Brits bestuursambtenaar in Brits-Burma, John Furnivall. Hij introduceerde dit begrip in 1939 voor het eerst in een studie, getiteld *Netherlands India, A Study of Plural Economy*. Na de oorlog, in 1948, publiceerde hij een tweede studie: *Colonial Policy and Practice. A Comparative Study of Burma and Netherlands India*. In dit tweede boek werkte Furnivall het begrip 'plural society' nader uit.

In een eerste aanzet omschrijft Furnivall een plurale maatschappij als 'een maatschappij die twee of meer elementen of sociale ordes omvat, die zonder te mengen naast elkaar leven binnen één staatkundige eenheid'. De elementen of sociale ordes houden vast aan hun eigen religie, taal, cultuur, ideeën en leefwijzen. Contact met leden van de andere ordes zou er slechts zijn op economisch gebied. De Surinamer prof. Rudolf van Lier heeft het begrip 'plurale samenleving' verder ontwikkeld door deze maatschappijvorm te confronteren met de West-Europese maatschappij. Hij voegde het rasverschil toe aan het begrip 'plurale maatschappij' en zag 'het structurele verschil in cultuur' als het essentiële kenmerk van een plurale maatschappij.

Een Nederlander die veel studie heeft gemaakt van de Caribische en dus van de plurale samenleving, prof. H. Hoetink, geeft de volgende omschrijving van het begrip 'plurale maatschappij' (hij spreekt consequent van 'gesegmenteerde maatschappij'): '[...] een gesegmenteerde maatschappij is een samenleving, al dan niet binnen een eigen staatsgebied, opgebouwd uit minstens twee bevolkingsgroepen van verschillend ras en van verschillende cultuur, ieder dus met eigen sociale instituties en met een eigen sociale structuur. Deze bevolkingsgroepen, die we segmenten noemen, hebben een eigen plaats in de rangorde van het maatschappelijk geheel; dit geheel wordt bestuurlijk geleid door een van de segmenten.'

Voordat het begrip 'plurale maatschappij' met het vakgebied geheel uit de Nederlandse niet-westerse sociologie verdween, had een andere onderzoeker, dr O. D. van den Muijzenberg, aan de omschrijvingen van Van Lier en Hoetink enkele aanvullingen toegevoegd, namelijk dat de segmenten weliswaar oorspronkelijk verschilden naar ras en cultuur, doch dat ze door hun samenleven een stel gemeenschappelijke waarden en normen ontwikkelden náást hun eigen, van elkaar verschillende culturen en sociale structuren. Op basis van die gemeenschappelijke normen en waarden ontstond een rangorde, waarin één segment, dat tevens het bestuur in handen heeft, de hoogste plaats inneemt. Voorts ontstond ook een mengras, stelt Van den Muijzenberg vast, dat in cultureel en structureel opzicht eigen kenmerken bezit.

Van Furnivall tot Van den Muijzenberg zien we het begrip 'plurale samenleving' inhoudelijk groeien, voller worden. Er ontstaat via ontmoetingen 'in the market place, in buying and selling' (= langs elkaar heen leven), interactie (= naast elkaar leven). Vervolgens ontstaat integratie (= met elkaar leven), uitmondend in het náást de eigen groepsnormen en -waarden ontstaan van gemeenschappelijke normen en waarden (= om elkaar geven). Interraciales relaties (Van den Muijzenberg spreekt van 'het ontstaan van een mengras') zullen vanaf het eerste stadium tot en met het laatste stadium voorkomen, maar alleen wanneer ze in dit laatste stadium voorkomen, dus als gemeenschappelijke nor-

men en waarden zijn ontstaan, zullen ze hun bijzonder karakter en alles wat daarbij hoort verliezen.

Als ik mij mag wagen aan een beoordeling, dan bevindt de Nederlandse samenleving zich op het ogenblik nog in het stadium van de plurale maatschappij dat Furnivall beschrijft, terwijl Suriname intussen al v erder is dan wat Van den Muijzenberg als eindstadium van een plurale maatschappij aangeeft. Al vanaf de jaren zeventig kan men wat betreft Suriname namelijk niet meer stellen dat  en segment van de Surinaamse samenleving ‘het bestuur in handen heeft’.

Tot zover het theoretische deel van het begrip ‘plurale samenleving’; nu naar de praktijk. Een plurale maatschappij is dus uit segmenten opgebouwd, etnische segmenten wel te verstaan. Wat een plurale maatschappij van een ‘meltingpot society’ onderscheidt, is mijns inziens dat in een plurale maatschappij de segmenten hechten aan hun eigen taal, cultuur, religie, normen en waarden. Uit een politiek gezichtspunt impliceert dit dat een plurale samenleving geen nationaal leider kent, geen ‘vader des vaderlands’. Wie op het politieke toneel een rol speelt, speelt die rol bij de gratie van zijn leiderschap van een segment of van een deel van een segment. Dit wordt door Nederlandse politici en het Nederlandse publiek onvoldoende ingezien. Valt het leiderschap van een (deel)segment weg, dan is het met de politieke rol ook gedaan. Omdat geen samenleving het zonder een, desnoods symbolisch, bindend element kan stellen, blijft de hunkering naar een nationaal leider wel bestaan. Er is echter tot op dit moment in Suriname niet  en politiek leider geweest die het predikaat ‘nationaal’ verdient. Anton de Kom en Jopie Pengel worden door sommigen weliswaar als zodanig naar voren geschoven, maar ik heb nog geen Hindostaan of Javaan ontmoet die een portret van een van hen aan zijn muur heeft hangen. Ook mr Jaggernath Lachmon, een man met grote verdiensten voor het Surinaamse volk, die al meer dan veertig jaren actief is in de Surinaamse politiek, is de politieke leider van het Hindostaanse segment gebleven, al heeft hij de naam van zijn partij intussen

veranderd van Verenigde Hindostaanse Partij (VHP) in Vatan Hitkari Partij (Partij voor Algemeen Welzijn).

Hoe sterk de segmenten hun stempel drukken op het geheel, bleek onlangs nog toen een progressieve Hindostaan uit de VHP stapte en een eigen partij oprichtte. Hij koos voor zijn partij toch een Hindostaanse naam en gaf de volgende motivering: '[...] het zou anders toch niets worden. Er zou geen Hindostaan uit de VHP zich hebben gemeld. De Hindostaan is oerethnisch en daarom is het Jantapartij [Volkspartij] geworden.'

Suriname heeft dus geen nationaal leider en ook geen nationaal symbool, maar hunkert wel naar beide. Daarom zoeken sommigen in tijd van nood toch weer steun bij Nederland en wordt het Huis van Oranje bij gebrek aan een eigen nationaal symbool plaatsvervangend als zodanig gezien en beleefd.

Het feit dat Suriname geen nationaal politiek leider kent en dat alle politieke leiders 'segmentsleider' zijn betekent intussen niet dat Surinaamse politici in hun optreden naar buiten toe bescheidenheid betrachten. Vooral tegenover Nederland wordt graag de indruk gewekt dat 'namens de gehele Surinaamse bevolking' wordt gesproken. In Nederland is het de gewoonte dat kranten achter de namen van de politici tussen haakjes vermelden tot welke politieke partij zij behoren. Ik lees nog regelmatig achter de namen Kok (PvdA), Bolkestein (VVD), terwijl toch iedereen al weet tot welke politieke groepering zij behoren. Het zou helpen verwarring te voorkomen als achter de namen van Surinaamse politici melding wordt gemaakt van het segment dat zij representeren, waardoor het Nederlandse publiek gedane uitspraken beter op hun merites zou kunnen beoordelen.

De segmentering heeft nog een belangrijk gevolg. Politiek, te omschrijven als een vorm van doelgericht handelen, kan het niet stellen zonder te realiseren doelen en te verwerklijken idealen. Die doelen en idealen zijn in de Surinaamse politiek slechts groepsdoelen en groepsidealen. Natuurlijk probeert iedere Surinaamse politicus het zo voor te stellen dat met wat hij nastreeft het algemeen Surinaams belang wordt beoogd, om daardoor iedereen schijn te vermijden dat met de politiek als dekmantel puur

groepsbelang wordt gediend. De creolen menen van zichzelf dat zij het 'groepsbelang' ontstegen zijn en dat zij dus degenen zijn die zich bij het bedrijven van politiek door het algemeen Suri-naams belang laten leiden. Dat is de betekenis van het woord 'Nationaal' in Nationale Partij Suriname (NPS). Misschien op de NDP van Bouterse na kent Suriname geen nationale politieke partijen, al zal niemand kunnen tegenspreken dat de creoolse partijen 'nationaler' van karakter zijn dan de niet-creoolse partijen, die meer 'segmentsgebonden' zijn. De politiek die bedreven wordt door de segmentsgebonden partijen komt dus kort en goed erop neer dat men opkomt voor de belangen van de eigen groep, hoe mooi de verpakking ook moge zijn. Bij de creoolse politieke partijen wordt er meer op grond van beginselen geope-reerd; deze partijen benaderen meer het begrip 'politieke partij' zoals wij dat in Nederland kennen. Ik wil nadrukkelijk geen zwart-witbeeld schetsen tussen de creoolse en de niet-creoolse partijen. Het zijn meer graduele dan principiële verschillen die ik aangeef. Bij de niet-creoolse partijen gaat het meer om belangen en minder om beginselen, bij de creoolse partijen gaat het meer om beginselen en minder om belangen.

Geen politieke partij in Suriname kan het dus uiteindelijk stel-len zonder 'groepsbelangenbehartiging'. In een plurale samen-leving is dit een gebiedende noodzaak. Groepsbelangenbeharti-ging kan evenwel groepsantagonisme en rivaliteit tussen groepen oproepen en voor men het weet vliegen de groepen elkaar in de haren of wil de ene groep zich afscheiden uit het staatsverband en alleen verdergaan. Lukt dit laatste dan komt aan de plurale samenleving een eind. In Suriname kan groepsantagonisme tus-sen de twee belangrijkste groepen, te weten de Hindostanen en de creolen, niet ontkend worden. In de jaren zestig leefde zelfs onder een groepje Hindostanen het streven zich af te scheiden van de rest van Suriname. Het groepsantagonisme heeft echter op wat incidenten na niet geleid tot gewelddadigheden tussen deze rivaliserende groepen. Er heeft vooral in de periode rond de onafhankelijkheid ernstige vrees hiervoor bestaan en in om-liggende landen hebben die gewelddadigheden zich wel voorge-

daan, maar Suriname is hiervan verschoond gebleven. De 'afscheidingsbeweging' onder de Hindostanen heeft absoluut geen wortels geschoten.

Het betrekkelijk vreedzaam naast elkaar leven van Hindostanen en creolen is te danken aan het verstandig opereren van Jaggernath Lachmon als leider van de Hindostanen en van Jopie Pengel als leider van de creolen. Zij ontwikkelden, zoals in hoofdstuk 1 beschreven, de Surinaamse variant van wat in Nederland bekendstaat als 'coalitiepolitiek'. Dat betekent dat in de Nederlandse politieke verhoudingen voor het regeren van het land de ene politieke partij altijd de steun nodig heeft van een andere politieke partij omdat ten gevolge van het verzuilde politieke systeem bij verkiezingen geen partij een absolute meerderheid verwerft. Samenwerking is dus noodzaak. Ook toen de NPS een absolute meerderheid had in het Surinaamse parlement verkoos ze toch een coalitieregering te vormen met de VHP. Samen met de VHP had de NPS zich ingezet voor de invoering van het algemeen kiesrecht in Suriname, waardoor de macht van de mulatten binnen de NPS en dus in geheel Suriname kon worden gebroken. De nauwe samenwerking met de VHP heeft Pengel binnen de NPS nog moeten verdedigen en hij gebruikte toen de term 'verbroederingspolitiek'. Alhoewel die term nu niet meer wordt gebruikt, is het uitgangspunt van alle groeperingen in de Surinaamse politiek dat Suriname niet door één, maar door meerdere segmenten wordt geregeerd. Wat in Nederland noodzaak is – de vorming van coalitieregeringen – wordt in Suriname als klemmende wenselijkheid gezien. De 'verbroederingspolitiek' mag als vast element van het Surinaamse politieke systeem worden gezien.

Precies op dit punt, te weten de verbroederingspolitiek, oversteeg Suriname het hoogste stadium van de plurale samenleving in de visie van Van den Muijzenberg. Als hij hét kenmerk van een plurale samenleving weergeeft, schrijft hij: 'Op basis van die gemeenschappelijke waarden ontstond een rangorde, waarin één segment, dat tevens het bestuur in handen heeft, de hoogste plaats inneemt.' Sinds de verbroederingspolitiek van Pengel en

Lachmon heeft Suriname regeringen gekend waarin meerdere segmenten participeren. Hierin ligt mijns inziens de verklaringgrond voor het feit dat antagonistische spanningen tussen de bevolkingsgroepen niet tot gewelddadigheden hebben geleid en separatistische bewegingen nooit een voet aan de grond hebben gekregen. Het politieke systeem dat ontstaat als twee partijen tot elkaar zijn veroordeeld om samen een regering te vormen is in Nederland maar al te goed bekend. Men moet concessies doen en men moet elkaars belangen ontzien. Gelet op het groepsantagonisme en het samenvallen van 'groep' met 'ras' in Suriname is het ontzien van elkaars belangen een levensnoodzakelijkheid. Het veronachtzamen van dit beginsel kan maken dat de vlam in de pan slaat en dat er in Suriname heuse rassenonlusten ontstaan.

Daarop zit in Suriname niemand te wachten en als het ooit zover zou komen zal dit de ernstigste crisis zijn binnen de Surinaamse samenleving. De 'verbroederingspolitiek' verzekert Suriname dus van rust op het raciale front. Maar het heeft ook zijn schaduwzijden. De 'consensuspolitiek' die hieruit voortvloeit en het ontzien van elkaars wezenlijke belangen werken een zeer trage besluitvorming in de hand. De veiligste weg is natuurlijk: geen besluiten nemen. De beste vorm van 'decision-making' in Suriname is dan ook: 'non-decision-making'. Zodra een wezenlijk belang van een segment in het geding is, aarzelen de andere segmenten om een standpunt in te nemen. Ze blijven zo lang mogelijk om de hete brij heen draaien. Ieder segment weet dat, als wezenlijke belangen van een ander segment worden aangetaast, dit automatisch bij andere gelegenheden aantasting van de eigen wezenlijke belangen door de andere segmenten tot gevolg zal hebben. De segmenten houden elkaar dus bij wijze van spreken voortdurend in een verstikkende houdgreep gevangen. Er moet werkelijk sprake zijn van een crisissituatie, wil de besluitvormingsmachine in beweging komen.

Of het nu het effectueren van een simpele benoeming van een ambtenaar betreft, of het afsluiten van een groot contract voor de uitvoering van een ontwikkelingsproject, zodra een belang

van een segment in het geding is zal men engelengeduld moeten betrachten wil men het ondertekende contract casu quo de getekende ministeriële beschikking in handen krijgen. In Suriname wordt zo'n gang van zaken als de normaalste zaak van de wereld beschouwd en men kijkt vreemd op als een buitenstaander voor deze wijze van werken geen begrip kan opbrengen. Met de verbroederingspolitiek heeft Suriname zich dus rust op het raciale front gekocht, maar een slagvaardig beleid ingeleverd. Dat komt vooral de economische ontwikkeling van het land niet ten goede. Een belangrijk toetsingscriterium voor ontwikkelingsprojecten is de mate waarin met 'segmentsbelangen' (en wel van de groepen aan de macht) rekening wordt gehouden. Pas daarna telt het objectieve belang van die projecten voor de Surinaamse economie en dat is een tweede negatieve factor van de 'verbroederingspolitiek'.

Wellicht het interessantste aspect van de plurale samenleving is de vraag wat het voor iemand betekent om geboren te zijn en op te groeien in een plurale samenleving?

De antropoloog D.J. Crowley komt tot de conclusie dat het wezenlijke kenmerk van iemand die opgroeit in een plurale maatschappij de mogelijkheid is die zo'n persoon heeft om 'uitwisselbaar' gedrag te produceren. Ik zou liever willen spreken van de noodzaak voor die betreffende persoon om uitwisselbaar gedrag te vertonen. 'Uitwisselbaar gedrag' vat ik op als het produceren, naar gelang van de situatie en de omstandigheden, van het daarmee corresponderende gedrag zónder zich bewust te zijn van tegenstellingen die in de verschillende gedragsalternatieven opgesloten liggen. De studie van Crowley heeft betrekking op het eiland Trinidad en hij beschrijft het gedrag van de Trinidadiaan als volgt: 'Een Trinidadiaan vindt het niet vreemd een Brits staatsburger te zijn, er als neger uit te zien, een Spaanse naam te dragen, in de kerk een rooms-katholiek te zijn maar privé een beoefenaar van obeah (magie), een Hindoe bij de lunch te zijn, een Chinees bij het avondeten, een Portugees op het werk en een kleurling bij de verkiezingen!'

Wat hier gezegd wordt van de Trinidadiaan geldt a fortiori voor de Surinamer, want hij groeit nu eenmaal op in de pluraalste van alle plurale samenlevingen ter wereld. Men krijgt bij wijze van spreken in die maatschappij de verschillende gedragalternatieven en de situaties waarin die geproduceerd moeten worden met de moedermelk naar binnen. Dat hoort gewoon bij de opvoeding, bij het proces van socialisatie en acculturatie. Je krijgt, om het populair te zeggen, bij het opgroeien verschillende maskers mee en je leert bij welke situatie je welke masker op moet zetten.

We kunnen nu een van de wezenlijkste trekken van de Surinaamse politiek aangeven. Afhankelijk van het publiek dat zij toespreken en de situatie waarin zij zich bevinden, spreken Surinaamse politici verschillende 'talen'. In Nederland spreken zij een andere taal dan in Suriname en wat Suriname betreft spreken zij een andere taal als zij hun achterban toespreken dan wanneer zij vanaf andere kansels spreken. De taal die zij spreken is een andere taal dan de taal die zij schrijven. De taal die zij in het parlement spreken is een andere taal dan de taal die zij buiten het parlement spreken. Dat er tussen wat zij tijdens verkiezingen beloven en wat zij uiteindelijk zullen realiseren een grote discrepantie bestaat, behoeft niet te verwonderen, want in de Nederlandse politiek is dat – zij het in mindere mate – ook het geval.

Wie is grootgebracht met het gezegde 'een man een man, een woord een woord' en aan de hand hiervan het gedrag van Surinaamse politici wil beoordelen, geraakt al spoedig in een doolhof waar niet meer uit te komen is. Men kan er hoorndol van worden. Al spreken Surinamers en Nederlanders in linguïstisch opzicht dezelfde taal, dat wil daarom nog niet zeggen dat zij elkaar gemakkelijk verstaan. Integendeel, fundamentele misverstanden liggen voortdurend op de loer.

Met het verschijnsel 'uitwisselbaar gedrag' hangt het verschijnsel 'podiumtaal' samen. Podiumtaal is taal die een Surinaamse politicus vanaf een podium richt tót een bepaald gehoor en ook uitsluitend bestemd is voor dát gehoor. Dat gehoor is als regel de

eigen achterban. Die achterban moet te horen krijgen wat het graag wil horen, want anders verliest die politicus het vertrouwen en dus het leiderschap van de achterban. Men verwerft een plaats op het Surinaamse politieke toneel doordat men politiek leider is van een (deel)segment van de Surinaamse samenleving. Raakt men zijn leiderschap kwijt, dan wacht de politieke woestijn. Maar Suriname is het land van de verbroederingspolitiek. Het land wordt geregeerd door coalitiekabinetten. Dat wil zeggen dat er compromissen moeten worden gesloten en flink wat water in de wijn moet worden gedaan om tot overeenstemming te geraken. Als de nood aan de man komt, en dat is vooral wanneer er verkiezingen naderen, wordt de volgende vraag relevant: 'Hoe vertel ik het mijn achterban?' en: 'Hoe moet ik gesloten compromissen uitleggen?'

Het gebruik van podiumtaal brengt dan uitkomst. Ik zal een voorbeeld geven. De NPS (van de creolen) en VHP (van de Hindostanen) vormen samen één regering. In de loop der jaren zijn compromissen gesloten die bij de Hindostaanse achterban slecht vielen en nu staan de verkiezingen voor de deur. Op een verkiezingsbijeenkomst van de VHP in het district Saramacca, een steunpunt van die partij, wordt flink van leer getrokken tegen de NPS en tegen de creolen. Alle stereotypen die bij Hindostanen leven over de creool (hij is lui, zit achter jullie dochters aan, enzovoort), worden door de spreker aangevoerd en nog extra aangedikt. Dat gebeurt (in het Hindostaans) met zoveel verve dat het publiek in extase raakt en de spreker met instemmend applaus bejubelt. De spreker is echter dezelfde VHP-minister die het compromis had gesloten dat zo slecht was gevallen bij de Hindostaanse achterban. Een creoolse minister in hetzelfde kabinet, die niet zo lang geleden uit Nederland was teruggekeerd en niet zo op de hoogte van de gebruiken in de Surinaamse politiek, roept de betrokken VHP-minister ter verantwoording voor zijn toch wel zeer racistische toespraak. Zo'n toespraak, legt hij de VHP-minister uit, zou hem in Nederland op enige maanden gevangenisstraf komen te staan. De VHP-minister reageert verbaasd. 'Trek jij je van mijn toespraak wat aan? Het is toch po-

diumtaal!' Als de kersverse creoolse minister uitgelegd krijgt wat podiumtaal is barsten beide ministers in lachen uit. Nog schuddebuikend van het lachen begeven zij zich naar de deftige herenclub 'Buitensociëteit Het Park' om samen te genieten van een koel glas bier.

Het verschijnsel 'podiumtaal' maakt duidelijk dat een Surinaamse politicus, anders dan zijn Nederlandse collega, zich niet profileert door eigen ideeën uit te dragen en aanhangers voor die ideeën te verwerven. Nee, de Surinaamse politicus profileert zich door zijn tegenstander te verketteren en in toespraken te echoën wat de achterban van de tegenstander denkt en daarbij zelfs die echo versterkt weer te geven. Dit leidt tot het 'diaboliseren' van de tegenstander. Dit is een strijdtechniek waarvan alle Surinaamse politici zich bedienen. Men pakt elkaar in de Surinaamse politiek bepaald niet zachtzinnig aan! Omdat de politiek in Suriname niet op basis van beginselen bedreven wordt is de persoonlijke aanval kenmerkend. De grondregel is: de man spelen, niet de bal (er is immers geen bal!). Maar wat als na de verkiezingen een uitslag uit de bus komt op grond waarvan er met de gediaboliseerde tegenstander moet worden samengewerkt? In de Surinaamse politiek heeft niemand hier problemen mee. Iedereen heeft zich immers aan het diaboliseren en persoonlijk aanvallen van de tegenstander 'schuldig' gemaakt. Onervaren Nederlandse journalisten moeten zich daarom vaak de ogen uitwrijven als zij twee Surinaamse politici elkaar zien omhelzen terwijl de een de ander weinige dagen ervoor nog had uitgemaakt voor (en nu volgt een letterlijk citaat) 'een stinkend, bedorven kadaver; zelfs de aasgieren halen hun neus op voor hem'.

De afwezigheid van een nationale leidersfiguur als samenbindend element, de verlammende besluiteloosheid als gevolg van de segmentering, de mogelijkheid tot het produceren van 'uitwisselbaar gedrag' en de neiging tot het ontwijken van problemen en het verschijnsel van de podiumtaal ('woorden om te zeggen, maar niet om te doen')—ziedaar de complicerende factoren van een plurale samenleving, die het bedrijven van politiek op een strikt rationele basis en volgens Nederlandse spelregels ter

zake absoluut illusoir maakt. Hoetink heeft ergens geschreven dat in een plurale samenleving een heleboel energie gaat zitten in het vermijden van conflicten en in het bewaren van de lieve vrede. Energie die, voeg ik eraan toe, daardoor niet beschikbaar komt voor aanwending aan andere nuttige zaken, zoals het introduceren van efficiënte werkwijzen en het werken aan de economische ontwikkeling van het land. Het leven in een plurale samenleving is aan de andere kant weer boeiend, want het is een leven in meervoud. Met allerlei andere culturen, godsdiensten, leefstijlen en culinaire lekkernijen, enzovoort maakt men spelerwijs kennis en de eigen persoonlijkheid wordt 'natuurlijkerwijs' verrijkt.

4 De economische ontwikkeling van Suriname

Het onafhankelijke Suriname is er niet in geslaagd de standaard van economische ontwikkeling te handhaven die het had bereikt voor de onafhankelijkheid. Deze stelling zal weinig tegenspraak ontmoeten en ik neem aan dat voor de hiervan afgeleide stelling, namelijk dat het vele geld dat Nederland na de onafhankelijkheid aan de ontwikkeling van Suriname heeft gespendeerd, de economische terugval niet heeft kunnen stuiten, hetzelfde geldt. De gemiddelde Nederlander kon de verslechtering van de economische situatie in Suriname vaststellen aan de hand van de gestage stroom Surinamers die, ook na de onafhankelijkheid, Suriname de rug toekeerden om zich in Nederland te vestigen. Daar was veel kader bij dat Suriname nuttig had kunnen gebruiken. Het land geeft jaarlijks tientallen miljoenen uit aan studenten die in het buitenland studeren. De meesten van deze studenten studeren in Nederland. Het te becijferen verlies aan 'human capital' moet ook zeer groot zijn, omdat veel van die studenten na voltooiing van hun studie noch terugkeren, noch de studiebeurs terugbetalen.

Kort voor de onafhankelijkheid had Suriname een inkomen van plusminus 750 dollar per hoofd van de bevolking. Daarmee behoorde Suriname tot de top-tien van de welvarendste landen in de regio. Het proces van verarming dat zich na de onafhankelijkheid heeft ingezet, heeft ervoor gezorgd dat Suriname thans behoort tot de armste landen van de regio. Het behoort nog niet tot de categorie van de allerarmste landen, maar dat komt doordat de armoede wordt gecamoufleerd door de maandelijkse zending van ettelijke miljoenen guldens aan voedselpakketten van verwanten in Nederland aan verwanten in Suriname.

Hoe is het mogelijk dat een recordbedrag aan ontwikkelingshulp, meegekregen bij de onafhankelijkheid, zo weinig resultaat heeft opgeleverd? Drie factoren wijs ik hiervoor aan: de 'geest van Slootwijk' die in Suriname is blijven hangen, het politieke

systeem van Suriname, zoals dat in het vorige hoofdstuk is beschreven, en het onverstandige Nederlandse dekolonisatiebeleid dat in hoofdstuk 2 is besproken.

Het waar gebeurde verhaal van de 'geest van Slootwijk' speelt zich af in de jaren vijftig, in de schemerperiode dus, toen Suriname geen volledige kolonie van Nederland meer was, maar nog geen binnenlands zelfbestuur had gekregen.

Slootwijk was een koffieplantage aan de Commetewane-kreek. De plantage had haar glorie tijd achter de rug en lag er nu al enkele tientallen jaren verlaten bij. De Tweede Wereldoorlog was afgelopen en enkele honderden Surinaamse jongemannen die zich hadden ingescheept om aan de strijd in het Verre Oosten deel te nemen, keerden weer terug in Paramaribo. Zij noemden zich 'oorlogsveteranen' en richtten een bond op, maar de werkelijkheid was dat de oorlog afgelopen was voordat zij het slagveld hadden bereikt, en zij dus zonder een schot te hebben gelost huiswaarts mochten keren. De leider van het groepje ontwikkelde toen een plan om het groepje collectief een bestaan te bieden. Hij liet zijn oog vallen op de plantage Slootwijk, die inmiddels overheidsbezit was geworden. De groep zou aan landbouw gaan doen. Nederland en Suriname steunden het plan. Voor zover ik heb kunnen nagaan, begon hiermee het eerste ontwikkelingsproject avant la lettre dat in Suriname werd uitgevoerd. Er werd een grote vergadering te Paramaribo belegd en in een gloedvol betoog zette de initiatiefnemer de plannen uiteen. Onder zijn gehoor bevond zich Ths. Waller, de voormalige directeur van de plantage, een blanke planter – ik baseer mij op zijn bevindingen, die hij te boek stelde in *De herinneringen van boer Thomas* (1965), aangevuld met wat eigen onderzoek –, die in Suriname was blijven wonen. Hem kwamen de plannen, om het zacht uit te drukken, niet geheel realistisch voor. In de volle zaal wilde hij de initiatiefnemer echter niet voor schut zetten. Dus de volgende dag zocht hij de initiatiefnemer op en bood hem belangeloos zijn diensten aan. Maar voordat de blanke planter goed en wel de onrealistische punten in het plan tactvol aan de orde had kunnen stellen, sprak de initiatiefnemer hem toe: 'U bent een man van

verouderde ideeën. U kent alleen een houwer en een schop. Wij daarentegen hebben de wereld rondgereisd en weten wat er te koop is. Wij gaan op moderne wijze de landbouw uitoefenen met moderne machines. We hebben dus uw hulp niet nodig.' De blanke planter droop af. Nadat geld was ontvangen werden gereedschappen gekocht en men vertrok naar Slootwijk. De naam vond men weinig aansprekend en het werd veranderd in 'Emergo'. Dat is, zoals men weet, het tweede stukje van de wapenspreuk van Zeeland, die volledig luidt: 'Luctor et emergo', wat betekent: ik worstel en kom boven. Het weglaten van het eerste stukje van die spreuk wekte nog niet het wantrouwen van de autoriteiten en opnieuw volgde er, op verzoek, een geldinjectie. Voor een symbolisch bedrag van een gulden werd de plantage van 2500 hectare, dus net zo groot als het Paramaribo van die dagen, in eigendom afgestaan aan Emergo.

Toen de veteranen op de plantage aankwamen bleek dat alles aanwezig en intact was. Er stonden goed onderhouden gebouwen, er was elektriciteit via een generator beschikbaar, loodsen voor het opslaan van producten, een grote vrachtboot en talrijke kleine bootjes en werkschuren vol gereedschappen. Alles wat men aan gereedschappen in Paramaribo gekocht had, bleek overbodig. Maar nu het er toch was besloot men het te gaan gebruiken ook. Alles aan de plantage werd verbouwd en verzaagd en de vele paden die zo'n plantage telt werden, kennelijk om niet te verdwalen, van naambordjes voorzien. Er verrezen straatjes met namen zoals 'Flirtation Alley', 'Honeymoon Plaza', 'Love Avenue', 'Bonanza Boulevard'. Dat hield bovendien de herinnering levend aan de grote wereldsteden die men tijdens de reis naar de Oost had aangedaan, moeten de veteranen hebben gedacht. Toen men met dit karwei klaar was werd voor de ingang van de plantage aan twee stevige palen een groot bord bevestigd met daarop de tekst: 'Hier ligt begraven: ONMOGELIJK!' Ik herhaal: van dit verhaal is niets verzonnen.

De overheid was het bekend dat, toen men de plantage aan Emergo overdroeg, 400 hectare beplant was met koffie in een poging de plantage weer tot bloei te brengen. Toen de oogsttijd

van deze koffieaanplant voorbij was en aan de initiatiefnemer werd gevraagd waar de koffiebonen bleven, die men ter aflossing van het ontvangen 'ontwikkelingsgeld' zou leveren, kreeg de overheid als antwoord dat men van de jongens ook weer niet het onmogelijke moest verwachten. Het waren nu eenmaal 'geharde strijders' en die tover je nu niet in één keer om tot landbouwers. Alles moest zijn tijd hebben. Men vroeg om meer geld voor een nieuwe aanplant. De overheid knikte begripvol en weer werd geld overgemaakt naar plantage Slootwijk, pardon: Emergo. De nieuwe aanplant kreeg men, op de helft van de planten na, die men te lang in de zon had laten staan en die daardoor waren verdroogd, nog wel de grond in. Maar opnieuw ging de oogsttijd voorbij zonder dat er koffiebonen Paramaribo bereikten. De initiatiefnemer, wederom om uitleg gevraagd, gaf toen duidelijk geïrriteerd als antwoord: 'Luister, koffieplukken is niet het werk van intellectuelen. Hier moeten Javanen en, wat belangrijker is, meer geld voor komen.' Opnieuw toonde de overheid veel begrip. Meer geld kwam er en zowaar ook de Javanen, die uit een ander deel van Suriname moesten worden overgebracht.

Intussen was in de stad uitgelekt dat het niet zo goed ging met Emergo. Men zag immers de volbeladen scheepjes van verder afgelegen plantages, die het zonder 'ontwikkelingsgeld' moesten doen, regelmatig aan de kade van Paramaribo aanmeren, maar geen scheepjes van Emergo, waarin toch intussen veel geld was gestoken. Toen een krant het waagde te suggereren dat Emergo wellicht op een fiasco was uitgelopen, startte de bond van oorlogsveteranen, die een kantoortje te Paramaribo had, een actie tegen die krant. De gouverneur, die als vertegenwoordiger van Nederland bevreesd was dat hij door Den Haag op de vingers zou worden getikt, vond het toen nodig met een delegatie te gaan kijken wat er met het Nederlandse geld op Emergo gebeurde. De pers mocht mee, maar niet de krant die het had gewaagd te suggereren dat Emergo mogelijk op een fiasco was uitgelopen.

Toen men was teruggekeerd in Paramaribo, verscheen de volgende tekst in de kranten: 'Er werd hard gewerkt. De stoere kerels die onversaagd achter het geschut hadden gestaan om on-

derzeeboten en aansuizende vliegmachines te bestrijden deden hun best. Men was over de eerste moeilijkheden heen. Het moet nu maar eens uit zijn met de valse geruchten over Slootwijk.' Aan Den Haag werd een rapport van soortgelijke strekking uitgebracht.

Op de vraag van de kritische krant waarom er na drie seizoenen alleen maar geld naar Emergo was gegaan, maar nog geen koffieboon Paramaribo had bereikt, kwam echter geen antwoord. Weer ging na de rapportage van de gouverneur meer geld naar Emergo. De blanke planter, de voormalige directeur van de plantage, die aanvankelijk zijn diensten belangeloos had aangeboden en inmiddels was gekozen tot lid van de Koloniale Staten, besloot toen op eigen houtje een kijkje te gaan nemen. Hij bracht er een paar dagen door en constateerde tijdens zijn verblijf dat de tijd grotendeels met slenteren werd doorgebracht. Tevens kwam hem ter ore dat de gouverneur en zijn gevolg na een verblijf op de plantage van slechts één uur weer vertrokken waren. Ook ontdekte de blanke planter waarom er tot dusverre geen koffieboon naar Paramaribo was verscheept. De motorboten bleken namelijk door de 'stoere, onversaagde kerels' te worden gebruikt om de weekenden in Paramaribo bij hun diverse vrouwen door te brengen. Daarom kon van de overigens zeer teleurstellende oogst niets naar Paramaribo worden verscheept. De oogst bleef op het land rotten. Maar de blanke planterveteraan schrok vooral toen hij een kijkje ging nemen in het magazijn. Ik laat hem nu zelf aan het woord: 'Razend werd ik toen ik een keer twee kisten (geïmporteerde) grapefruitsap in blik zag in het magazijn. Ik bracht dit feit (een schandaal noemde ik het) ter sprake en was onnozel genoeg om te denken dat men even verbolgen zou zijn als ik. Men vroeg mij echter of ik zelf nooit een blikje sap gebruikte. Welnu?' Dat op meer dan een hectare van de plantage vruchtdragende bomen, waaronder ook grapefruitbomen, stonden, maakte geen indruk.

Terug in Paramaribo deed de planterveteraan het parlement verslag van zijn bevindingen. Maar in plaats van lof voor de op eigen kosten en op eigen initiatief ondernomen speurtocht kreeg

hij de wind van voren. Hem werd 'gebrek aan liefde voor zijn landgenoten' verweten en het 'in gevaar brengen van de geldstroom vanuit Nederland naar Suriname'. Een lid stelde voor een motie van wantrouwen tegen de planterveteraan aan te nemen. Maar een ander lid had een beter voorstel: 'Er zijn toch gauw weer verkiezingen; dan stellen we hem gewoon niet meer kandidaat.' Aldus geschiedde.

Op een dag meldde een planter van een verderaf gelegen plantage te Paramaribo dat hij bij het passeren van Emergo geen enkel levensteken meer zag. Een kort onderzoek leerde dat alle bewoners de plantage hadden verlaten. De initiatiefnemer bleek heimelijk naar Nederland te zijn vertrokken. Een verantwoording van al het geld dat in Emergo was gestoken had hij niet achtergelaten. En door de gebrekkige financiële administratie van de overheid viel ook niet meer te achterhalen hoeveel 'ontwikkelingsgeld' in de bodemloze put van het voormalige Slootwijk was verdwenen.

Emergo was dus uiteindelijk toch kopje onder gegaan. De plechtig begraven heer 'Onmogelijk' was toch stiekem uit zijn graf opgestaan.

Voor de vele ontwikkelingsprojecten die na de onafhankelijkheid van Suriname werden uitgevoerd, hoef ik voor zeker 95 procent daarvan slechts de naam Emergo te vervangen door de naam van die projecten en het hele verhaal gaat op. Nu is het dan niet meer de gouverneur die de projecten langsloopt, maar de minister van Ontwikkelingssamenwerking die na zo'n kortstondig bezoek 'vaststelt' dat het geld 'goed wordt besteed' en dat de critici van die projecten 'ernaast zitten'. Zo kon het gebeuren dat van het ontwikkelingsgeld van 3,7 miljard gulden een spoorweg dwars door het oerwoud werd aangelegd die loopt van 'niets naar nergens', en dat er een stadje Apoera (dat was opgezet als tweede stad van het land) werd volgebouwd dat nu als aan spookstad in West-Suriname figureert. Kosten van dit alles: ruim 1 miljard gulden.

Dat is wat ik bedoel met de 'geest van Slootwijk', een geest die

nog altijd rondwaart in Suriname. Deze geest, die er borg voor staat dat alle ontwikkelingsprojecten gedoemd zijn te mislukken, heeft twee componenten: een bepaalde geestesgesteldheid van Surinaamse kant (die zeer moeilijk te veranderen is) en een bepaalde opstelling van Nederlandse kant (die gemakkelijk te wijzigen is). Van Surinaamse kant noteer ik: gebrek aan zelfkritiek, onrealistische plannenmakerij, een weinig kritische instelling, zakelijke kritiek als persoonlijk bedoeld opvatten, zich meer laten leiden door enthousiasme dan door nuchtere realiteitszin, en een enorme dosis zelfoverschatting. Van Nederlandse kant: het overboord zetten van alles wat de Hollandse koopman aan goede eigenschappen heeft zodra het om Suriname gaat. Hollandse nuchterheid slaat dan om in grenzeloze naïviteit.

Hoe is dit omslaan te verklaren? Ik zal een poging wagen.

Suriname heeft vanaf het moment dat het een kolonie werd van Nederland, het hoofd boven water gehouden doordat Nederland enorme geldstromen richting Suriname sluisde. Gedurende de periode van driehonderd jaar heeft Suriname slechts gedurende zo'n halve eeuw als 'wingewest' Nederland geld opgeleverd. Afgezien van deze korte periode hebben de West-Indische koloniën, anders dan de Oost-Indische, Nederland meer geld gekost dan dat ze opbrachten. Ook na de onafhankelijkheid is het ontvangen van geld uit Nederland essentieel gebleven voor het functioneren van Suriname als zelfstandige staat. Net zoals het belangrijk voor Nederland is ervoor te zorgen dat de dijken standhouden, is het voor Surinaamse politici van belang ervoor te zorgen dat de geldstroom vanuit Nederland intact blijft. Wie de lange geschiedenis van de Koloniale Staten raadpleegt, stuit op een litanie van klachten die zich richt op twee punten: het moederland geeft te weinig geld ('verwaarloost de kolonie') en het moederland bemoeit zich te veel met de gang van zaken in de kolonie.

Als met Nederland wordt onderhandeld over de omvang van de geldstroom naar Suriname, verdwijnen verschillen tussen politieke partijen in Suriname als sneeuw voor de zon: net zoals in Nederland als het gevaar van dijkdoorbraak dreigt alle geschillen

tussen politieke partijen terzijde worden geschoven. Men weet dan instinctief dat bij onderhandelingen met Nederland de eenheid bewaard moet worden en gezamenlijk de 'taal' gesproken moet worden die Nederland graag wil horen. Wat Nederland te horen wil krijgen weten de Surinaamse politici maar al te goed, want zij kennen de Nederlandse mentaliteit.

De Surinamers doorgronden is voor de Nederlandse politici daarentegen een schier onmogelijke opgave, omdat zij onbekend zijn met de persoonlijkheidsstructuur van mensen die zijn opgegroeid in een plurale samenleving. De mogelijkheid die zulke personen hebben om uit het geheel van gedragsrepertoires waarover zij beschikken, in een bepaalde situatie dat gedrag te actualiseren dat bij die situatie hoort, en die 'taal' te spreken die de gesprekspartner wil horen (zich van 'podiumtaal' bedienen dus), speelt Nederlandse politici regelmatig parten. Dit is de voornaamste reden waarom het vele geld dat Nederland de afgelopen jaren naar Suriname heeft gesluisd geen enkel effect heeft gesorteerd. De voorwaarden die Nederland aan het verstrekken van het geld verbindt, beloven de Surinamers plechtig na te zullen komen om vervolgens, als het geld eenmaal ontvangen is, de gedane beloften te laten voor wat ze zijn. Men hoeft maar de lijst van afspraken na te lopen die Suriname de afgelopen twintig jaren met Nederland is overeengekomen om vast te stellen dat alleen van Nederlandse kant de afspraken, te weten het beschikbaar stellen van ontwikkelingsgeld, geheel zijn nagekomen. Beloften van Surinaamse kant, zoals: sanering van het ambtenarenapparaat, verkleining van het leger, vergroting van de besparingen om daardoor eigen bijdragen te kunnen leveren aan de eigen economische opbouw, verbetering van het belastingstelsel zodat ook de allerrijksten voortaan belastingen zullen betalen, enzovoort zijn systematisch niet nagekomen.

Na de stopzetting van de ontwikkelingshulp als gevolg van de decembermoorden heb ik ervoor gepleit de eventuele hervatting van die hulp op een andere basis te doen geschieden. Suriname moet eerst nakomen wat het belooft, waarna pas van Nederlandse kant 'hulpgelden' beschikbaar worden gesteld. Ook zouden

Nederlandse politieke partijen er verstandig aan doen om zodra het om de ontwikkelingsrelatie met Suriname gaat met één mond te spreken en één front te vormen. Precies zoals de Surinamers hun geschillen opzij zetten als het erom gaat Nederland ontwikkelingsgeld 'af te troggelen'. De Surinaamse diplomatieke lobby kan dan niet meer, zoals in het verleden vaak is gebeurd, een bres schieten in de Nederlandse verdediging door bij problemen met de regering steun te zoeken bij oppositiepartijen in het parlement.

Sinds ik in 1983 mijn pleidooi heb gevoerd heb ik met genoeg kunnen constateren dat de Nederlandse politieke partijen één lijn trekken wat betreft de ontwikkelingsrelatie met Suriname. Men neemt geen genoeg meer met de mooie woorden van Suriname, maar eist 'kamerbreed' concrete daden van Surinaamse kant alvorens gelden worden gefiatteerd. Prompt heeft Suriname getracht Nederlandse politici tegen elkaar uit te spelen, maar nu zonder succes. Ook het oproepen van het spookbeeld-Bouterse ('Als je ons geen geld geeft om leuke dingen te doen voor de mensen, zal Bouterse de verkiezingen winnen') maakt, helaas niet bij alle partijen, geen indruk meer. In de relatie tot Suriname brengt Nederland eindelijk de aloude wijsheid van de Amsterdamse koopman in praktijk, te weten: 'Eerst zien, dan geloven.' Deze opstelling, die meer met de Hollandse nuchterheid overeenstemt, begint tot heil van het Surinaamse volk resultaat op te leveren. Heel, heel voorzichtig is Suriname begonnen de 'waterhoofdeconomie' op orde te brengen.

Jan Pronk, die ik overigens een bekwame minister vind, zal nu snel als minister van Ontwikkelingssamenwerking vervangen moeten worden, wil het saneringsproces tot een goed eind worden gebracht. Pronk raakt namelijk van de zeer kleine stappen die Suriname heeft gezet zo in euforie dat hij bereid is bij wijze van beloning tot een versoepeling van het strakke beleid over te gaan. Ik ben er echter zeker van dat, zodra een versoepeling van het beleid zal intreden, het van Surinaamse kant niet alleen bij die kleine stappen zal blijven, maar dat de kans groot is dat die ook weer teniet worden gedaan. Een geestesgesteldheid die zich

gedurende eeuwen heeft kunnen vormen, kan namelijk niet van de ene dag op de andere worden veranderd.

Nederland zal moeten aanvaarden dat het de beste gelegenheid om Suriname te dwingen radicaal met die geestesgesteldheid te breken, namelijk tijdens de onderhandelingen met Suriname over de onafhankelijkheid, onbenut voorbij heeft laten gaan. Daardoor kwam er wel een staatkundige breuk in de verhouding tot Suriname, maar bleef de geestesgesteldheid van de Surinamers ongewijzigd.

Door akkoord te gaan met de bruidsschat van 3,7 miljard gulden en het bekostigen van het Surinaams leger heeft Nederland Suriname onvoldoende het besef van eigen verantwoordelijk bijgebracht. De bruidsschat was bovendien dusdanig hoog dat verspilling niet kon uitblijven. Het zijn nu eenmaal sterke benen die de weelde kunnen dragen, en: al te goed is buurmans gek!

Door een harde opstelling van Nederlandse kant tijdens de onafhankelijkheidsbesprekingen zouden de Surinamers doordrongen zijn geraakt van het besef dat het na de onafhankelijkheid een kwestie van hard aanpakken werd en dat alle creativiteit moest worden ingezet om van die onafhankelijkheid een succes te maken.

Bevreemd hoefde Suriname voor die onafhankelijkheid niet te zijn. Het land had ruim voldoende kader, is gezegend met een goed klimaat, heeft nooit natuurrampen meegemaakt, heeft rijke visgronden, de bodem bevat vele soorten delfstoffen, waaronder goud en bauxiet, meer dan negentig procent van het land is overdekt met exploiteerbaar bos en de totale hoeveelheid grond die geschikt is voor landbouw, is viermaal groter dan het Nederlandse landbouwareaal. De aanwezigheid van al deze zaken plus nog 3,7 miljard Nederlands ontwikkelingsgeld, doch gecombineerd met de onjuiste geestesgesteldheid – ‘winti wai, lanti pai’ – heeft daarentegen niet kunnen verhinderen dat Suriname zowel economisch als moreel momenteel aan de rand van de afgrond staat.

5 Desi Delano Bouterse

Desi Delano Bouterse werd vijftig jaar op 13 oktober 1995. Vanaf de dag dat hij in Suriname een staatsgreep heeft gepleegd, 25 februari 1980, gaat de verjaardag van 'bevel' niet meer ongemerkt aan het Surinaamse volk voorbij. Of hij het nu leuk vindt of niet, de gebruiken van het land willen nu eenmaal dat een publieke figuur zijn verjaardag publiek viert.

Er was nog een bijzondere reden waarom Bouterse de dertiende oktober van 1995 niet kon overslaan. Hij vierde namelijk 'bigi-jari'. 'Bigi-jari' is elk rond getal dat men na zijn dertigste jaar bereikt en dan moet men wel heel ver van het 'volkscreoolse' cultuurgoed zijn vervreemd om een 'bigi-jari' niet te vieren. Er komt dan extra publiek en spijsen en dranken zijn overvloediger aanwezig dan bij een gewone verjaardag. Meestal begint zo'n verjaardag bij het krieken van de dag. Kort na het eerste hanengekraai wordt men gewekt met 'bazuinkoormuziek'. Dat is plechtstatige, religieus getinte muziek die wordt voortgebracht via koperen, enigszins door roestvorming aangestaste (sommige instrumenten zijn meer dan honderd jaar oud; het plegen van vervangingsinvestering is nu eenmaal niet de sterkste kant van de creoolse bevolkingsgroep) blaasinstrumenten. De bespelers van die instrumenten zijn meestal hoogbejaard, dus vrij regelmatig zal een geschoold gehoor wat valse noten horen blazen. Dat drukt de feestvreugde echter allerminst!

Wanneer de ochtend gevorderd is en de eerste mensen zich naar hun werk spoeden, dus tegen zeven uur, komt er een eind aan de bazuinkoormuziek. Het vijftal radiostations dat Suriname kent zorgt dan voor voortzetting van de feestvreugde. Dat doet men door het tegen betaling uitzenden van felicitatieteksten, die vergezeld gaan van passende muziek. De teksten zijn opgegeven door personen die de jarige hun sympathie willen betuigen. Geen radiostation in Suriname kan het stellen zonder de in-

komsten die voortvloeien uit het uitzenden van felicitatie- en overlijdensberichten.

De hele verdere dag is het een komen en gaan van mensen in de woning van de jarige. De verjaardag wordt afgesloten met een knalvuif tot aan het ochtendkrieken.

Een Surinaams politicus die zoveel publiek om zich heen verzamelt ziet, zal het beslist niet nalaten dat publiek kond te doen van zijn politieke inzichten en idealen. Verjaardagen, hetzij doordat men ze afloopt, hetzij doordat men ze zelf groots viert, zijn in Suriname ideale gelegenheden voor het bedrijven van politiek. Men had dus kunnen verwachten dat 'bevel', die geboren en opgevoed en dus gepokt en gemazeld is in de creoolse volks-cultuur, op zijn vijftigste verjaardag een politieke mening had te ventileren.

Dat had Bouterse dus ook. Wie hem de afgelopen jaren heeft zien opereren, had ook kunnen verwachten dat hij in zijn toespraak zijn pijlen zou richten op Nederland en op de huidige regeringscoalitie van NPS, VHP, KTPI en SPA. Tegen deze coalitie, Nieuw Front geheten, zal Bouterse en zijn NDP het bij de verkiezingen in 1996 moeten opnemen. Druk maakte de ex-bevelhebber zich niet, niet om de regeringscombinatie onder leiding van president drs Ronald Venetiaan en ook niet om Nederland. 'Nederland heeft zijn Surinamebeleid zo gefocust op het elimineren van mij,' zei Bouterse, 'dat Nederland daardoor niet meer helder kan denken en niet meer goed de situatie in Suriname in de peiling heeft.' Hij zei ervan op de hoogte te zijn dat Nederland hem met schijnonderzoeken naar zijn betrokkenheid bij de internationale cocaïnehandel, politiek probeert uit te schakelen. Hij wenste Nederland succes bij die schijnpogingen, maar het mislukken ervan zei hij nu reeds te kunnen voorspellen.

De huidige regeringscoalitie werd te verstaan gegeven dat, ook al krijgt ze heel veel geld van Nederland toegestopt voor het voeren van politieke propaganda tegen hem, niets hem meer kan afhouden van de verkiezingsoverwinning. 'Zelfs dat Hollandse geld zal hun niet meer kunnen baten!' Kortom, de ex-bevelhebber was op zijn vijftigste verjaardag een en al zelfverzekerdheid.

In de verslagen uit Surinaamse kranten die waren gewijd aan de verjaardag van de ex-bevelhebber, viel mij één zinnetje op, namelijk deze: 'De bijeenkomst was zeer druk bezocht.' Wie de afgelopen jaren regelmatig verslagen van de politieke bijeenkomsten die uitgingen van de partij van Bouterse, de NDP, heeft gelezen kan het niet zijn ontgaan dat dit zinnetje zeer regelmatig voorkomt. Tevens zal hem opvallen dat dit zinnetje ontbreekt bij verslagen van bijeenkomsten van de regeringspartijen, bijeenkomsten die deze partijen trouwens sporadisch houden. De NDP bevindt zich dus politiek duidelijk in de lift.

Ongetwijfeld zal de ex-bevelhebber, nadat het feestgedruis was opgehouden en hij zich ter ruste had begeven, zijn gedachte hebben laten dwalen over alles wat hij vanaf 1980 zoal heeft meegemaakt. Ieder verstandig mens maakt immers op bepaalde momenten in zijn leven, zoals het bereiken van het vijftigste levensjaar, een soort balans op. Met genoeg zal Bouterse hebben vastgesteld dat hij er niet slecht voor staat. Op de dag dat hij zijn verjaardag vierde verscheen in de Surinaamse pers het bericht dat een van zijn grootste politieke rivalen, de internist drs Henk Chin a sen, definitief was teruggekeerd naar Suriname. Hij was weer benoemd tot internist in het katholieke Sint-Vincentiusziekenhuis te Paramaribo. Vijftien jaar geleden werd de man uit die functie gehaald om na de staatsgreep van Bouterse als premier leiding te gaan geven aan het eerste burgerkabinet na de staatsgreep.

De man die door aan te blijven als president ervoor zorgde dat de staatsgreep de zegen kreeg van zowel Nederland als de Verenigde Staten, de aimabele en integere dr Johan Ferrier, was na zes maanden weggewerkt. Nederland en de Verenigde Staten hadden zoveel vertrouwen in Ferrier dat ze onmiddellijk na de staatsgreep stelden geen gevolgen te verbinden aan de staatsgreep zolang Ferrier als president aanbleef. Ferrier stelde voor zijn aanblijven weer de voorwaarde dat er 'zoveel als mogelijk' gewerkt zou worden binnen het kader van de – geschonden – grondwet van 1975. Toen Ferrier echter op 13 augustus 1980 werd afgezet en werd opgevolgd door Henk Chin a sen, werden

hieraan noch door Nederland, noch door de Verenigde Staten gevolgen verbonden. Het vertrouwen dat deze beide landen hadden in Ferrier, ging gewoon over op Chin a sen. In het midden van 1982 werd ook Chin a sen de laan uit gestuurd. Bouterse werd toen behalve op het militaire vlak ook op het politieke vlak de facto de sterkste man van Suriname.

Tussen Ferrier en Chin a sen werd nog een persoon afgezet: ikzelf. Dat bleek achteraf bezien noodzakelijk te zijn geweest om later Chin a sen te kunnen afzetten. Chin a sen en ik waren namelijk goede vrienden en toen hij na de staatsgreep werd benaderd om premier te worden, kreeg ik van hem het verzoek hem bij te komen staan. Chin a sen beschouwde zich namelijk politiek in het geheel niet toegerust om die functie zonder mijn hulp goed uit te kunnen oefenen, hetgeen later ook zou blijken. Ik was op dat moment gemeentelijk inspecteur van het Amsterdamse onderwijs, een betrekking die ik verruilde voor die van regeringsadviseur te Paramaribo. Na het afzetten van Ferrier, kwam een tweede regering-Chin a sen tot stand en in die regering kreeg ik de portefeuilles van vice-premier, minister van Buitenlandse Zaken, Justitie en Politie te bekleden.

Het kwam tot botsingen met Chin a sen. Een vriendschap van meer dan een kwarteeuw bleek niet bestand tegen de politieke spanningen. Dat is in de Surinaamse politiek vaker gebleken. Het was mijns inziens echter fout van Chin a sen dat hij naar de legerleiding (lees: Bouterse) stapte en een ultimatum stelde: jullie moeten kiezen tussen André of ik, want samen met hem doe ik het niet meer. Door zich te wenden tot de legerleiding had Chin a sen daardoor de legerleiding gemaakt tot scheidsrechter in geschillen binnen de boezem van de burgerregering. De legerleiding koos voor Chin a sen. Maar de overwinning die Chin a sen boekte zou later een Pyrrusoverwinning blijken te zijn.

Weinige uren nadat ik was afgezet en, uit vrees dat ik 'acties' zou ondernemen om mijn positie te behouden, onder huisarrest was geplaatst, kreeg ik bezoek van de tweekoppige legertop: de heren Bouterse en Horb. Zij stelden dat, vanwege de steun die Chin a sen van Nederland genoot, zij voor hem moesten kiezen.

Ik echter kon gerust zijn: Chin a sen, politiek onbenullig als hij was, zou op korte termijn toch zijn nek breken en dan was mijn tijd aangebroken de volledige politieke leiding van het land op mij te nemen. Toen Chin a sen een jaar later werd afgezet, heeft Bouterse zich niet aan zijn belofte gehouden. Hij voegde aan zijn militaire macht eenvoudigweg de politieke macht toe. Vreemd heb ik dat nooit gevonden, want wie macht die hij op zijn weg tegenkomt niet annexeert, is behoorlijk politiek naïef. Zo zijn immers de regels van het politieke spel.

Na de staatsgreep op 25 februari 1980, toen hij uit politieke onervarenheid de macht uit handen gaf aan de burgerregering-Chin a sen, wist Bouterse dus binnen twee jaar door politiek handig te manoeuvreren en, door het afzetten van eerst president Ferrier, vervolgens mijn persoon als vice-premier en ten slotte Chin a sen als president, de volledige macht in Suriname weer in handen te krijgen.

Mogelijke concurrenten binnen het leger had hij vanzelfsprekend allang geëlimineerd. Door hen ervan te beschuldigen dat zij een 'linkse staatsgreep' tegen hem beraamden, werden zij langdurig gevangengezet en op deze wijze onschadelijk gemaakt. Hoewel Bouterse het leger en de politiek in zijn macht had, was er toch nog een derde factor die Bouterse in handen wilde krijgen. Die factor was de Surinaamse bevolking. Die had weliswaar massaal de staatsgreep toegejuicht, maar na twee jaar 'revolutie' en de vele zuiveringen en schendingen van mensenrechten hunkerde de bevolking weer naar wat meer democratische vrijheden. Men herinnerde zich dat in de eerste regeringsverklaring van de regering-Chin a sen, die ik als regeringsadviseur geheel had geschreven, de belofte voorkwam dat verkiezingen in Suriname zouden worden gehouden 'niet later dan twee jaar' na de staatsgreep. Chin a sen als president, alhoewel hij er zijn best voor deed (zo werd er een commissie geïnstalleerd die een nieuwe ontwerp-grondwet opstelde), slaagde er niet in een datum voor die verkiezingen vastgesteld te krijgen. Toen hij werd afgezet lag die kwestie dus open en dat vormde het aanknopingspunt voor de maatschappelijke groeperingen zoals de vakbonden, de orde

van advocaten, journalistenvakbonden, enzovoort (want politieke partijen was het verboden activiteiten te ontplooiën), om te eisen dat een datum voor de verkiezingen werd vastgesteld.

De belangrijkste groepering waaromheen het verzet zich bundelde, was het algemeen verbond van vakverenigingen de Moederbond. Van die bond was eertijds de illustere Jopie Pengel voorzitter, maar sinds lang werd de bond geleid door Cyrill Daal, een tweede goede vriend van mij. Ondanks mijn circa vijftienvintjarige verblijf in Nederland was die vriendschapsband niet alleen blijven bestaan, maar ook hechter geworden. Op afstand was ik al die tijd al zijn persoonlijke adviseur, maar na mijn afzetting als vice-premier werd ik ook nog adviseur van de Moederbond. Tussen de Moederbond en de FNV bestond er een soort 'zusterrelatie' en daarnaast waren Cyrill Daal en Wim Kok ook nog persoonlijke vrienden.

De strijd om de gunst van het Surinaamse volk ging dus om Bouterse met zijn leger aan de ene kant en de Moederbond met Cyrill in de leiding en ik als zijn adviseur én als adviseur van de Moederbond aan de andere kant. Bouterse en zijn leger verloren die strijd. Dat werd hem pijnlijk duidelijk op een hem wel zeer onwelgevallig moment, namelijk toen zijn vriend, Maurice Bishop, premier van en revolutionair uit het specerijeneilandje Grenada, een tegenbezoek aan Suriname bracht na een staatsbezoek dat Bouterse enkele maanden eerder aan Grenada had gebracht. Op dezelfde dag en op hetzelfde tijdstip vonden er toen op twee verschillende plaatsen, die hemelsbreed minder dan drie kilometer van elkaar verwijderd waren, twee massameetings plaats: één georganiseerd door Bouterse, om zijn macht aan Bishop te tonen, en één georganiseerd door de Moederbond, om aan te tonen dat het regime van Bouterse niet gedragen werd door de Surinaamse bevolking. De vergadering van Bouterse trok slechts vijftienhonderd mensen, inclusief heel veel soldaten in burger. De bijeenkomst van de Moederbond werd door circa vijftienduizend mensen bezocht, een verhouding dus van één op tien.

Na deze krachtmeting vonden er in de straten van Paramaribo

bijna dagelijks anti-Bouterse-betogingen plaats. De bevelhebber kwam duidelijk met zijn rug tegen de muur te staan. Het was voor hem op een gegeven moment: óf toegeven aan de 'volkswil', óf het radicaal breken van die 'volkswil'. Het werd het laatste. In de vroege ochtend van 7 december 1982 werd volgens een van tevoren vastgesteld plan en een zorgvuldig opgestelde lijst (uit alle maatschappelijke sectoren werden de belangrijkste tegenstanders geselecteerd) vijftien personen van hun bed gelicht en na een kriegsberaad door de plegers van de staatsgreep van 25 februari 1980 in de vroege ochtend van 8 december 1982 standrechtelijke geëxecuteerd. Dit brute optreden ging als een schok door de Surinaamse gemeenschap, zowel in Suriname als in Nederland. Ook onder de Nederlanders die Suriname en de geëxecuteerden hadden gekend was de verbijstering en de ontredde- ring zeer groot. Ik kon de dans ontspringen doordat een maand voor deze gebeurtenissen een aanslag op mij werd gepleegd, die mislukte. Ik zag toen kans de wijk te nemen naar Nederland.

Ten gevolge van de standrechtelijke executie verloor ik in één klap bijna al mijn beste Surinaamse vrienden, onder wie Cyrill Daal en Eddie Hoost. Onmiddellijk nadat het bericht van de executie mij bereikte ging ik ertoe over in Nederland het verzet tegen het regime-Bouterse te organiseren. Besloten werd tot een zo breed mogelijk verzet, dat wil zeggen dat oude veten en geschillen tussen personen terzijde geschoven zouden worden. Dus werd besloten oud-president Chin a sen, die na zijn afzetting naar de Verenigde Staten vertrokken was, te bewegen naar Nederland te verhuizen en deel te nemen aan het verzet. Ressentimenten bleken echter in die korte tijd na 1980 niet te zijn verdwenen. Dat resulteerde in de oprichting van twee verzetsgroepen in Nederland die gericht waren tegen het militaire regime van Bouterse: de Raad voor de Bevrijding van Suriname (Bevrijdingsraad), met Chin a sen als voorzitter, en het Amsterdams Volksverzet (AVV) onder mijn leiding.

Het bleek echter al gauw dat Bouterse onder de Surinamers in Nederland ook aanhangers had, die bereid waren de executies te verdedigen ('noodzakelijk om eens definitief af te rekenen met

de rechtse mulattenkliek en door CIA gesteunde contrarevolutionairen'). Zij verenigden zich in de Liga van Surinaamse Patriotten (LSP)

Een kind kon zien aankomen dat bij zoveel verdeeldheid het verzet tegen Bouterse niets zou uitrichten. Een kort moment leken de beide verzetsgroepen elkaar te zullen vinden, namelijk toen er door strategisch initiatief van het avv, gewapend verzet tegen het Bouterse-regime in Oost-Suriname (het Junglecommando) van de grond kwam. De eerste successen maakten bepaalde personen echter weer machtsdronken. Terwijl de beer (Bouterse) namelijk nog niet geschoten was (van de macht beroofd) en het zelfs de vraag was of dat het doel van de gewapende acties diende te zijn, trokken bepaalde kopstukken van het verzet, waaronder Chin a sen, zich in het oerwoud terug en werd zelfs aldaar een complete regering geformeerd die de macht na de val van Bouterse van hem zou overnemen. Het avv had toen al afstand genomen van de gewapende acties, die waren geëscaleerd. Mijn voorspelling dat het gewapend verzet wegens gemis van een deugdelijk politiek-strategisch concept en bekwame politieke sturing op niets zou uitlopen, kwam kort daarna ook uit.

Hierna sloot Bouterse in het plaatsje Leonsberg een pact met de oude politieke partijen NPS en VHP waarin verkiezingen werden overeengekomen. Die partijen beloofden op hun beurt de kwestie van de schendingen van de mensenrechten tijdens het militaire regime, inclusief de executies van 8 december 1982, te zullen laten rusten. Bouterse hield zich aan zijn woord en de oude politieke partijen tot op dit moment ook. De verkiezingen van 1987 bezorgden Bouterse een volgende teleurstelling. Zijn politieke partij verwierf 3 van de 51 zetels in het nieuwe Surinaamse parlement. Bouterse bleef bevelhebber van het leger en er kwam voor het eerst na de regering-Chin a sen weer een volwaardige burgerregering in Suriname aan de macht.

Henk Arron werd premier van die regering, de man die ook premier was bij de voorbereiding van de onafhankelijkheid van Suriname. Hij was ook premier toen de staatsgreep op 25 februari 1980 werd gepleegd. De fakkel kwam dus weer in handen van

de man waaruit het zeven jaar geleden onrechtmatig was weggerukt.

Chin a sen, die vanwege het langdurig niet-uitoefenen van zijn medische specialisme zijn specialistenbevoegdheid had verloren, maakte toen bekend dat hij zich geheel uit de politiek terugtrok. Op de dag dat Bouterse zijn vijftigste verjaardag vierde kwam hij weer terug in de functie waaruit Bouterse hem na diens staatsgreep, zestien jaar daarvoor, weghaalde: internist in het Sint-Vincentiusziekenhuis.

Ook de lotgevallen van Roy Horb mogen niet onvermeld blijven. Hij is in feite degeen die Bouterse wist over te halen mee te doen aan de staatsgreep, die hij zo'n beetje al had voorbereid. Hij meende deze niet te kunnen uitvoeren omdat hij slechts de rang van sergeant had bekleed en een 'eigen kweek' was van het Surinaamse leger, dat wil zeggen niet in Nederland zijn opleiding had gehad. Dus haalde hij Bouterse over mee te doen. Na het slagen van de staatsgreep beloofde Bouterse hem door hem tweede man te maken in het leger.

Horb was bevriend met Chin a sen, want hij was lange tijd patiënt van Chin a sen geweest en keek tegen de internist op. In de woelige dagen na het bezoek van premier Maurice Bishop aan Suriname bracht Horb plotseling een bezoek aan Chin a sen in de Verenigde Staten. Voor het eerst in zijn leven kwam deze nogal contactgestoorde en mensschuwe man buiten Suriname. Horb nam een militaire hofhouding mee. Wat hij niet wist was dat een lid van zijn hofhouding tevens een vertrouweling van Bouterse was. Terwijl Horb in Pittsburgh, waar Chin a sen verbleef, zijn ogen uitkeek en genoot van al het moois dat hij zag, had hij niet in de gaten dat de vertrouweling regelmatig aan Bouterse rapporteerde en melding maakte van contacten die er zouden zijn tussen de CIA, Horb en Chin a sen. Hierdoor begon Bouterse Horb, zijn 'bloodbrother' (zo noemden ze elkaar), te wantrouwen. Bij zijn vertrek uit de Verenigde Staten bood de CIA Horb een geschenk aan. Horb vroeg toen om een paard (men ziet hoe zijn emotionele ontwikkeling op kinderlijk niveau was blijven steken). Dat werd hem toegezegd.

Toen Horb voor zijn vertrek uit Pittsburgh niet Bouterse informeerde, doch een goede vriend binnen de legerleiding en die vroeg om hem te komen afhalen, was eigenlijk het lot van Horb al bezegeld. Hij werd door Bouterse ingedeeld bij het verzet dat in het land tegen hem gaande was. Bouterse vermoedde dat het de bedoeling was Horb tot legerleider te maken nadat hij zelf na een staatsgreep uit de weg zou zijn geruimd. Om zijn loyaliteit op de proef te stellen werd Horb gedwongen aanwezig te zijn bij de executies van 8 december 1982. Zijn optreden was waarschijnlijk niet overtuigend genoeg, want korte tijd daarna werd ook Horb gearresteerd en van al zijn militaire rangen vervallen verklaard. Korte tijd daarna werd hij, volgens de officiële lezing, bungelend aan het elastiekje van zijn broekje, dood in zijn cel aangetroffen.

Horb werd tweeëndertig jaar. Met zijn dood was er binnen het leger absoluut niemand meer die de machtspositie van Bouterse kon bedreigen. Het paard dat Horb was beloofd is nog wel in Paramaribo aangekomen, maar Horb leefde toen al een week niet meer. Het paard heeft zijn meester dus nooit gezien.

Mijmerend op zijn vijftigste verjaardag moet de ex-bevelhebber toch wel tot de conclusie zijn gekomen dat het politieke en militaire krachtenveld vanaf dat moment redelijk overzichtelijk was geworden. Alle bedreigingen binnen het leger had hij vakkundig weten af te wenden. Degenen die hem politiek bedreigden had hij hetzij met militaire middelen, hetzij met politieke middelen weten uit te schakelen. Eindelijk kon hij nu aan de vervulling van zijn droom gaan werken, namelijk als eenvoudige volksjongen, opgegroeid in een arme achterbuurt van Paramaribo, de volksleider worden van Suriname.

Een volksleider die de gekwelde arme massa wil verheffen uit haar erbarmelijke situatie en een nieuwe, hoopvolle toekomst wil bieden. Hoe komt Bouterse aan deze droom? Waar liggen de drijfveren van deze droom? Wie zijn 'rolmodellen'?

Voordat ik deze vragen probeer te beantwoorden beken ik ruiterslijk dat het mij zeer veel moeite heeft gekost om de nood-

zakelijke distantie tot het onderwerp te bewaren. Bouterse is toch de man die mij van mijn beste Surinaamse vrienden heeft beroofd, althans daar verantwoordelijk voor moet worden gehouden. Dat ik me desondanks toch aan het portretteren van de ex-legerbevelhebber heb gewaagd, heeft een bijzondere reden. Ik geloof namelijk dat er zeer weinigen zijn die zich, zoals ik, in de persoon van Bouterse hebben verdiept en tegenover wie Bouterse gedurende een betrekkelijk lange periode bijzonder openhartig is geweest.

Deze belangstelling is wederzijds geweest. Vanaf het moment dat ik met Bouterse kennis maakte moet mijn persoon hem ook hebben geïntrigeerd. Ik herinner mij een keer dat hij mij vroeg naar het legerhoofdkwartier te komen om hem te adviseren over een of ander zeer heikel onderwerp. Daar aangekomen trof ik de voltallige legerleiding van vijf man aan. Voordat hij begon het probleem aan mij voor te leggen deelde hij mij mee een grondige studie van mij te hebben gemaakt. De Nederlandse BVD, zei hij, had hem op verzoek een lijvig rapport over mij ter hand gesteld en dat rapport had hij geheel uit het hoofd geleerd. Om duidelijk te maken dat hij niet zomaar een verhaal vertelde, pakte hij een pijpje krijt en begon uit het hoofd op een schoolbord te schrijven wat er in het BVD-rapport over mij stond.

In rap tempo had hij het bord volgeschreven. Toen hij mij vroeg of alles klopte, moest ik met open mond instemmend knikken. Alles wat hij opgeschreven had klopte van a tot z. 'Je ziet,' stelde de ex-bevelhebber voldaan vast, 'ik heb je grondig bestudeerd.' Waarvoor dat allemaal nodig was ben ik tot op de huidige dag niet te weten gekomen.

Zowel voor, tijdens als na mijn ministerschap heb ik intensieve contacten met Bouterse onderhouden, zowel ambtshalve als persoonlijk. Over zeer veel zaken heeft hij mijn advies gevraagd en over veel heb ik hem geadviseerd. Dat gebeurde ook in de periode dat ik adviseur was van de Moederbond en het heeft mij verbaasd dat hij, hoewel hij wist aan welke kant ik stond, politieke zaken met mij bleef bespreken en mij om advies bleef vragen.

Bouterse heb ik dus goed gekend. Ik heb hem meegemaakt als

hij vreugde beleefde, maar ook in zijn uren van benauwenis. Wat de sociale kant van Bouterse betreft kan ik iedereen 's mans gezelschap aanbevelen. Ik heb gedurende mijn gehele verblijf in Suriname geen betere moppentapper ontmoet. Hij is zonder twijfel Surinames begaafdste moppentapper. Ik heb weleens tegen hem gezegd dat, als het uiteindelijk niets met hem zou worden in de politiek, hij het dan als cabaretier moest proberen. Succes zou voor hem al bij voorbaat verzekerd zijn. Dat beaamde hij.

Ook bezit Bouterse het vermogen zich in elk soort gezelschap en in elk soort milieu te bewegen. Of het nu een zeer arme volksbuurt aan de rand van Paramaribo is of een deftig gezelschap in een van de chique clubs in Paramaribo, 'aanpassingsproblemen' heeft Bouterse nooit. Overal beweegt hij zich als een vis in het water.

Ondanks zijn open instelling naar buiten toe is Bouterse in wezen een bijzonder achterdochtig persoon. Hij wijt dit aan het Indiaanse bloed dat in zijn aderen stroomt—Bouterse is een echte 'moksi watra' van gemengd bloed—en daarom zal men hem vaak horen zeggen: 'Deze Indiaan kan niemand bedriegen.' Een gemakkelijke jeugd heeft hij niet gehad. Zijn vader verbleef veel en langdurig in het binnenland van Suriname en zelf is hij door pleegmoeders grootgebracht, totdat hij in de puberteitsjaren in het katholieke jongensinternaat Boniface werd geplaatst.

Met de Surinaamse politiek maakte hij vroeg kennis, want zijn vader was zeer goed bevriend met Jopie Pengel, de man die binnen de NPS de mulatten onttroonde en leider werd van het zwarte creoolse intellect. Voor deze Pengel, die hij als jongetje regelmatig thuis zag, had hij grote bewondering, althans voor zover het zijn oratorisch talent betrof.

De mulo voltooide hij op het internaat. Later zou hij zich beklagen over de keiharde commerciële opstelling van de fraters en over de discriminatie van kinderen uit de arme milieus. Vooral aan het voortrekken van Chinezen en kinderen met een lichtere huidskleur (die meer geld hadden en op tijd konden betalen) had hij zich geërgerd. Na de mulo verliet hij het internaat en volgde een handelopleiding, die hij niet heeft afgemaakt. In 1968 ver-

trok hij naar Nederland en, na de vervulling van zijn dienstplicht, werd hij beroepsmilitair. Hij werd opgeleid aan de Koninklijke Kaderschool te Weert. Het beoefenen van sport was zijn passie, al van jongs af, en in de militaire dienst is hij zich in deze richting verder gaan bekwamen. Uiteindelijk werd hij sergeant-majoor sportinstructeur.

Voor hij naar Suriname vertrok – hij maakte gebruik van de zogenaamde suppletierегeling – heeft hij ook nog gediend bij de Nederlandse troepen die gelegerd waren te Seedorf in Duitsland. In Suriname aangekomen verkoos hij ver buiten Paramaribo, in de buurt van het vliegveld Zanderij (op vijftig kilometer van de stad), te gaan wonen. Naast zijn werkzaamheden binnen het leger hield hij zich bezig met het fokken van varkens. Hij boerde goed. Naar Surinaamse begrippen was Bouterse al omstreeks 1980 als een man in bonis te beschouwen: door zijn suppletiesalaris als militair en door de inkomsten uit zijn varkensfokkerij.

Toen hij door Horb benaderd werd om aan de staatsgreep mee te doen, moet dat verzoek hem daarom zeer ongelegen zijn gekomen. Horb was namelijk de tweede die hem benaderde om aan een staatsgreep mee te doen. In diezelfde periode werd er een staatsgreep beraamd door de officieren en ook van die zijde werd Bouterse benaderd om mee te doen. De man die tot die tijd niets anders deed dan zijn materiële rijkdom vermeerderen en opging in de sport, kwam ineens in een sleutelpositie terecht. Onder de gewone militairen was Bouterse namelijk razend populair. De officieren konden niet zonder hem, omdat zij dan niet verzekerd waren van de steun van de manschappen. Maar ook de sergeanten onder leiding van Horb konden niet zonder hem, omdat zij dan niet verzekerd waren van de steun van de officieren.

Bouterse bedacht toen een slimmigheidje. Hij liet de officieren in de waan dat hij met hen mee zou doen, en eiste en verkreeg inzage in al hun plannen. Met die plannen wendde hij zich vervolgens tot zijn lageren, de sergeanten, en voerde de staatsgreep uit, circa een week voordat de officieren hun staatsgreep

hadden gepland. En dan te bedenken dat een van de officieren die Bouterse zo bij de neus had genomen, aan de KMA te Breda was afgestudeerd op het als zeer goed beoordeelde werkstuk 'De staatsgreep'. Deze betrokkene heeft later getracht zich te revan-cheren door tot tweemaal toe alsnog te pogen een staatsgreep tegen Bouterse uit te voeren. Beide keren liep dit op een mislukking uit. Op 8 december 1982 werd hij na maanden van gevangenschap geëxecuteerd.

Een week na de staatsgreep kwam ik in Suriname aan. Inmiddels was er een Nationale Militaire Raad (NMR) geformeerd, bestaande uit acht leden. Bouterse werd niet de voorzitter van die Raad; die eer liet hij aan anderen over. De Raad moest de macht overdragen aan een burgerregering, zo luidde de eis van president Ferrier, als men wilde dat hij aanbleef. Dezelfde avond van mijn aankomst vond er thuis bij Chin a sen een kennismaking van mij met de voltallige NMR plaats. Bouterse en Horb waren daarbij ook aanwezig. Deze twee hielden zich echter zo onopvallend in een hoek op dat ik lange tijd in de veronderstelling verkeerde dat zij de lijfwachten van de andere leden waren. Chin a sen hielp mij uit die droom.

In de daaropvolgende dagen heb ik op verzoek van Bouterse een bezoek gebracht aan de Memre Boekoe-kazerne. De leden van de NMR bleken inmiddels de riante kamers van de oude legerleiding te hebben 'geconfisqueerd' en zij lieten zich de weelde van alles, waaronder dure whisky en cognac, welgevallen. Bouterse daarentegen trof ik aan in de kleinste kamer van het hoofdkwartier. In een soort rommelkamer had hij zijn kantoor gevestigd. Hij hield zich bezig met de bevelsstructuur van het leger en zwoegde om het beheer van het leger in zijn vingers te krijgen. Hoewel hij verder weg woonde dan alle andere leden van de NMR, was hij toch precies om zeven uur in de kazerne. De anderen kwamen tegen tien uur met loeiende sirenes het terrein opgereden en begonnen dan aan de ontvangst van de honderden die zich in de begindagen van de staatsgreep aan de kazernepoort meldden om de NMR ongevraagd van advies te dienen of om personen die het oude regime gediend hadden aan te geven. Be-

scheidenheid en een hoge plichtsbetrachting, meen ik, kan men Bouterse niet ontzeggen.

Hoe vreemd het in sommige oren ook zal klinken, loyaliteit aan het boven hem gestelde gezag is bij Bouterse aanwezig. Toen op een gegeven moment de NMR vond dat de regering onvoldoende aandacht schonk aan de problemen van het leger, en er eigenlijk spijt van had dat men de macht na de staatsgreep weer volledig aan een burgerregering had overdragen, heb ik niet anders meegemaakt dan dat Bouterse zich tijdens hoog oplopende discussies zeer loyaal betoonde aan de burgerregering en de heethoofden binnen de NMR tot kalmte maande. Zonder zijn matigende invloed zou mijns inziens de betrekkelijk geruisloos verlopen staatsgreep al na korte tijd zijn ontaard in een bloedbad. Een zeker verantwoordelijkheidsbesef kan ik Bouterse daarom ook niet ontzeggen.

Ik kom nu bij de negatieve trekken van 's mans persoon, althans voor zover ik die heb ervaren. Bouterse komt zeer moeilijk tot besluitvorming. Moet hij een beslissing nemen dan moet hij er ook emotioneel vrede mee hebben en zich er senang bij voelen. Zolang het niet zover is, blijft hij iedere beslissing voor zich uit schuiven. Is hij daarentegen eenmaal dit station gepasseerd, dan kunnen zeer weinigen hem nog van de uitvoering van het besluit afbrengen. Of het een goed of een fout besluit is, doet dan niet meer ter zake.

In één opzicht wijkt iedere besluiteloosheid voor een zeer slagvaardig en buitenproportioneel optreden, namelijk als hij onraad bespeurt en meent dat zijn veiligheid in gevaar is. Bouterse wordt dan een levensgevaarlijk man en men doet er dan verstandig aan zich niet in zijn buurt op te houden. In zulk soort situaties kent hij dan noch trouw, noch vrienden, noch scrupules.

Aan personen 'hecht' Bouterse zich niet. Hij is egocentrisch gericht en vriendschappen onderhoudt hij slechts voor zover die hem van belang zijn. Hij kan daarom in een bepaalde situatie een toezegging doen en het serieus menen en er later weer op terugkomen. Is trouw aan personen dus niet zijn sterkste kant, van iedereen in zijn naaste omgeving eist hij daarentegen onvoor-

waardelijke trouw. Zijn wantrouwen is, zoals ik al eerder schreef, zeer snel gewekt. Hetzelfde verhaal een dag later met een ander accent aan hem verteld is voor Bouterse al voldoende je te wantrouwen. Het harde leven dat hij van kinds af heeft moeten leven heeft hem mijns inziens innerlijk verhard. Heel zijn wezen is gericht op zowel fysiek als maatschappelijk overleven. De volksjongen, opgegroeid in de arme wijken van Paramaribo, wil het maken, en wel in alle opzichten. Hij is gevoelig voor maatschappelijke acceptatie in hogere kringen, maar tegelijkertijd heeft hij niet veel op met deze kringen.

Het meest geniet Bouterse van de rust en de schoonheid van het Surinaamse binnenland. Dankzij zijn vader kent hij het binnenland op zijn duimpje. Jagen en vissen kan hij als de beste en in zijn kennis van flora en fauna van het Surinaamse regenwoud is hij onovertroffen. Vrouwelijk schoon bekoort hem zeer en hij is zich ervan bewust dat hij bij vrouwen in de smaak valt.

Niemand die onbevangen tegenover de ex-bevelhebber staat zal ontkennen dat hij de laatste jaren een zeer snelle ontwikkeling heeft doorgemaakt. Van alle Surinaamse politieke leiders van het moment kan hij zich het best op het internationale vlak bewegen. Bovendien heeft hij een *open mind*. De aversie bijvoorbeeld die Surinaamse politici van de oude stempel hebben tegen leden van de Surinaamse gemeenschap in Nederland die zich politiek profileren, komt men bij hem niet tegen. Zijn ideeën plukt hij overal vandaan.

In het algemeen is Bouterse niet haatdragend, behalve als men zijn ego krenkt of hem kleineert. Dat is bij hem nooit meer goed te maken. Een punt van grote politieke relevantie is dat Bouterse zich in de afgelopen tien jaar heeft ontwikkeld van, bij wijze van spreken, een stotteraar tot de grootste politieke redenaar van Suriname. Zijn oratorische optreden vertoont duidelijk Pengeliaanse trekken. Hij weet als geen enkele andere Surinaamse politicus van het moment de sentimenten van de massa te bespelen. Anders dan Pengel, die ik nooit een redevoering in het Surinaams heb horen afsteken, stapt Bouterse in zijn toespraken met

het grootste gemak over van het Nederlands naar het Surinaams en omgekeerd. Soms is moeilijk uit te maken wanneer de cabaretier aan het woord is, en wanneer de politicus. Bouterse begrijpt dat in een land met beperkte uitgaansmogelijkheden een politieke bijeenkomst ook een compensatiefunctie moet hebben. Met bijtende spot kan hij zijn tegenstanders voor een massapubliek neersabelen. In het ridiculiseren van zijn tegenstanders—iets dat altijd in de smaak valt bij het Surinaamse electoraat—is Bouterse een meester.

In verschillende publicaties over Bouterse wordt hij aangeduid met de term 'wakaman'. Een wakaman is een sjacheraar, iemand die van de hand in de tand leeft, een vrijbouter die door bietsen of door te 'hosselen' in zijn levensonderhoud voorziet. Ongetwijfeld is Bouterse, die zich graag volksjongen noemt, op enig moment van zijn leven een wakaman geweest, want dat is iedereen die uit de arme creoolse massa voortkomt op zijn tijd geweest. Ik geloof echter niet dat Bouterse met dit begrip goed getypeerd wordt.

Met het begrip 'Caribbean man', een man die zich continu verzet tegen iedereen die hem niet respecteert of accepteert zoals hij is, zal men Bouterse in zijn verhouding tot Nederland en de Nederlandse pers beter kunnen begrijpen. Naar Nederland haalt hij continu fel uit en de Nederlandse pers staat hij geen interviews meer toe. Dat is vroeger anders geweest. Ergens moet hij hebben ervaren dat hij niet met de verlangde egards behandeld is. Want de 'Caribbean man' is zeer lichtgeraakt en voelt zich snel gekwetst, vooral in zijn contacten met blanken en mulatten. De kiem van de persoonlijkheidsstructuur van de 'Caribbean man' werd gelegd tijdens de jaren van de marronage, toen complete legers weggelopen slaven ('marrons') strijd leverden met koloniale troepen, versterkt met Europese huurlingen. Instinctief activeert de 'Caribbean man' als hij zich afgewezen voelt gedragsrepertoires die teruggaan tot de slaventijd. 'Ik ben Niemands slaaf,' schreef de Surinaamse dichter Dobru. 'En niemand is mijn Meester!'

In de reactie van Nederlandse politici op uitlatingen van Bouterse proef ik dat wat men van hem niet verdragen kan, de 'grote mond' is die hij opzet tegen Nederland. Dat, een grote mond opzetten, was in de slaventijd voorbehouden aan de meester, de blanke man! Hij, Bouterse, zou zich nederiger ten opzichte van Nederland moeten gedragen, lijkt men van hem te verlangen. Deze eis maakt Bouterse echter, en de 'Caribbean man' in het algemeen, nog furieuzer en onverzettelijker. De polarisatie is nu zo ver voortgeschreden dat bij de huidige stand van zaken een terugkeer van Bouterse binnen het Surinaamse politieke machtscentrum verstrekkende gevolgen zal hebben voor de Nederlands-Surinaamse betrekkingen. Ook om deze reden zijn de verkiezingen van 1996 voor zowel Nederland als Suriname van groot belang.

6 De decembermoorden

Een traumatische gebeurtenis wordt het in Suriname genoemd: de decembermoorden. De feiten zijn genoegzaam bekend. Door politieke demonstraties in het nauw gedreven liet legerbevelhebber Bouterse en zijn medecoupplegers op 8 december 1982 vijftien prominente tegenstanders oppakken en standrechtelijk executeren. Dat gebeurde in het Fort Zeelandia. Saillant detail: in datzelfde fort werden veertig jaar geleden – Suriname was dus toen volledig een kolonie van Nederland – twee personen uit een groep van honderdtwintig die, verdacht van NSB-sympathieën, in Indië waren opgepakt en naar Suriname overgebracht, door de Nederlandse commandant standrechtelijk geëxecuteerd.

De executie van de vijftien sloeg in als een bom. De geschoktheid was in Paramaribo even groot als in Nederland, althans binnen de Surinaamse gemeenschap en bij de Nederlanders die Suriname goed kenden. De meesten van de geëxecuteerden waren immers prominente Surinamers en hadden vele en goede contacten in Nederland, tot op het hoogste niveau. Iedereen die de geëxecuteerden kende, kende hen – op wat uitzonderingen na – als rustige en integere mensen. Ik heb later nuchtere Nederlanders die verder af stonden van Suriname de vraag horen stellen waarom de Surinamers zich, ook na jaren, nog zo druk maken om wat er op 8 december 1982 in Fort Zeelandia is gebeurd. In andere landen op het continent (Brazilië, Chili, Argentinië) werden toch tijdens de militaire dictatuur duizenden mensen vermoord en nog eens duizenden verdwenen spoorloos.

Ik denk dat de moorden van 8 december 1982 tot een trauma zijn geworden omdat met deze moorden het door Surinamers ongedachte was geschied. Geen Surinamer had ooit gedacht dat Surinamers tot zulk een daad in staat zouden zijn. Aanvankelijk werden de moorden daarom toegeschreven aan Cubaanse executeurs, die tot dat doel heimelijk Suriname zouden zijn binnengeloodst. Toen bleek dat hiervan geen sprake was en dat de execu-

ties door Surinaamse soldaten was geschied, luidde het verhaal dat die Surinamers dan volgens een 'Cubaans draaiboek' te werk zouden zijn gegaan. De Cubanen dus als de auctor intellectualis van de moorden en de Surinamers slechts als uitvoerders. Ook deze theorie kon in het licht van de feiten niet stand houden. Zowel het plan als de uitvoering – zoveel staat thans vast – was volledig het werk van Surinamers.

Waarom is het nodig nu nog op deze gebeurtenis in te gaan? Het antwoord is eenvoudig. In de eerste plaats leeft deze kwestie nog sterk binnen de Surinaamse samenleving. Men praat er liever niet over, zeker niet tegenover buitenstaanders, maar in vertrouwelijke kring komt deze kwestie, meestal in de kleine uurtjes, toch weer de kop opsteken. Het behoort tot het grote taboe binnen de Surinaamse samenleving.

In de tweede plaats ken ik geen publicatie over Suriname die na 1982 is verschenen, hetzij geschreven door Nederlanders, hetzij door Surinamers, waarin niet uitvoerig op de moorden van 8 december 1982 wordt ingegaan. En in de derde plaats speelt 8 december 1982 nog altijd een belangrijke rol in de Surinaamse politiek. Als politieke factor kunnen de moorden dus niet genegeerd worden. Deze factor zal volgens mij bepalen of Bouterse bij de verkiezingen van 1996 de absolute overwinning behaalt of niet. Veel kiezers die zeer teleurgesteld zijn in de prestaties van de coalitieregering-Venetiaan, zeggen nog niet te weten of zij op Bouterse zullen stemmen. Vraagt men naar de oorzaak van hun aarzeling, dan komt, weer na heel lang aarzelen, eruit: 'Wat hij heeft gedaan op 8 december, hè?'

Ik wil nu voor de laatste maal mijn licht op de gebeurtenissen van 8 december 1982 laten schijnen. Het is ook de laatste maal dat er mijns inziens zinnig over die gebeurtenissen kan worden gesproken. De verkiezingen van 1996 zijn namelijk de laatste gelegenheid waarop die gebeurtenissen van invloed zullen of kunnen zijn; bij de volgende verkiezingen zullen de moorden zijn verjaard.

Ik beperk mij tot een politieke analyse van die gebeurtenissen. Dat is tot op dit moment niet of zeer onvoldoende gebeurd.

Over de feiten hoef ik het niet meer te hebben. In mijn *De revolutie uitgegleden* uit 1987 heb ik die na uitvoerig onderzoek definitief vastgesteld. Wat daarna aan publicaties over het onderwerp is verschenen heeft de feiten zoals ik die heb vastgesteld niet aangetast. Eén punt dat in mijn boek voorkomt, trof ik niet bij anderen aan en één punt dat ik bij anderen aantrof, komt men niet in mijn boek tegen. Het eerste punt betreft het feit dat alle geëxecuteerden, voordat zij naar de executieplaats werden geleid, een document hebben moeten ondertekenen. Zij hebben het állen na lezing ondertekend; daarna werden zij geëxecuteerd. Ik heb deze informatie van twee militairen die later naar Nederland uitweken en die op die avond op wacht hebben gestaan. Zij hebben het ondertekenen onafhankelijk van elkaar met eigen ogen gezien. Een van hen heeft daarna gezien dat de ondertekende documenten na de executie door Bouterse in een attachékoffer werden opgeborgen en vervolgens meegenomen. Al mijn nasporingen om erachter te komen wat de inhoud van het document was zijn tot dusverre vruchteloos gebleven. Hoe cynisch het ook klinkt, ik houd het erop dat de geëxecuteerden letterlijk hun eigen doodvonnis hebben moeten ondertekenen.

Het feit dat ik in andere boeken ben tegengekomen en dat niet in mijn boek staat, is de merkwaardige rol die Fred Derby, concurrerend vakbondsleider van Cyrill Daal, na de executie zou hebben gespeeld. Derby was namelijk ook opgepakt en hij is de enige die, na interventie van Bouterse, het er levend af heeft gebracht. Na zich thuis te hebben omgekleed zou Derby zich vrijwillig naar het hoofdkwartier van het leger hebben begeben. Daar was een groepje burgers (politieke adviseurs) met de militaire top doende een verklaring op te stellen die op de televisie moest worden voorgelezen. Toen Derby zich geheel vrijwillig bij het gezelschap had gevoegd was er al een tekst gereed, die was opgesteld door de secretaris van Horb. Derby zou deze tekst scherp hebben bekritiseerd ('te lang', 'te verhalend', 'te gedetailleerd' enzovoort).

De andere adviseurs zouden het met die kritiek eens zijn geweest. In de tekst die Derby daarna zou hebben gedictieerd ko-

men de volgende zinnen voor: '[...] dat een aantal voor verhoor opgebrachte personen tijdens een waarschijnlijk eerder beraamde vluchtpoging is omgekomen. Omdat de gevluchte arrestanten niet reageerden op waarschuwingsschoten, werd gericht geschoten.' Deze tekst heeft Bouterse uiteindelijk op de televisie voorgelezen. Een van de geëxecuteerden was Eddie Hoost. Hoost was niet alleen mijn persoonlijke vriend, maar ook – en nog veel langer – de persoonlijke vriend van Fred Derby en de adviseur van diens vakcentrale c-47. Ik weet dat Derby tijdens zijn gevangenschap nog voor het leven van Eddie Hoost heeft gepleit, echter tevergeefs. Als er iemand wist dat de lezing 'op de vlucht doodgeschoten' klinkklare onzin was, dan was het Fred Derby wel. Waarom hij desalniettemin die tekst heeft gedictieerd en daarmee de waarheid omtrent wat er precies in de vroege ochtend van 8 december 1982 was gebeurd heeft verdoezeld, is tot op de huidige dag een groot raadsel gebleven. Derby weigert namelijk consequent om met wie dan ook over de moorden van 8 december 1982 te spreken en zijn gedrag te verantwoorden.

De gebeurtenissen van 8 december 1982. Tot dusverre worden die gezien als een ordinaire moordpartij, en de man die hiervoor de verantwoordelijkheid draagt en deze ook op zich heeft genomen – Desi Bouterse – als een ordinaire moordenaar. De daad was echter in hoge mate een politieke daad. Hiervan ben ik mij pas gaandeweg bewust geworden, alhoewel de tekenen hiervan al vanaf het begin aanwezig waren. De executies noem ik een politieke daad omdat Bouterse daarmee een politiek doel wilde bereiken. Voor alle duidelijkheid wil ik stellen dat de daad – te weten het standrechtelijk executeren van mensen – er niet minder verfoeilijk door wordt.

Bouterse is tot de executies overgegaan nádat en ómdat hij tot de conclusie was gekomen dat dit de enige manier voor hem was om zowel zijn politieke machtspositie als zijn positie binnen het leger te behouden. Het waren dus executies uit politiek en militair lijfsbehoud. Hij meende dat er met steun van Nederland en de Verenigde Staten een staatsgreep tegen zijn bewind in de

maak was en dat, als hij niet zou toeslaan, de tegenpartij hem voor zou zijn. Meermalen heeft de voormalige bevelhebber ter rechtvaardiging van zijn handelwijze gesteld: 'Het was óf wij óf zij. En wij waren eerst.' Dat Bouterse van mening was dat er een staatsgreep tegen hem beraamd werd, liet hij al blijken door de verklaringen die hij, voor hun executie, liet voorlezen door André Kamperveen (voor de radio) en Jozef Slagveer (voor de televisie). In die verklaring gaven beiden toe dat er sprake was van een op handen zijnde staatsgreep tegen zijn bewind en: 'Het brein achter deze staatsgreep is mr drs André Haakmat.'

De theorie dat er een staatsgreep tegen zijn regime in de maak was, is volgens mij niet van Bouterse zelf afkomstig. Dat is hem aangepraat door zijn burgeradviseurs van linkse signatuur. Had-den zij reden dat te vermoeden? Was er werkelijk sprake van een op handen zijnde staatsgreep tegen Bouterse? Als ik alle feiten nogmaals op een rijtje zet kom ik tot de conclusie dat zowel de eerste als de tweede vraag bevestigend beantwoord moet worden. Uit Amerikaanse documenten die daarna bekend zijn geworden, en uit onder andere de memoires van de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken, Schultz, mag worden aangenomen dat er plannen waren het regime van Bouterse met steun van buiten af omver te werpen.

Een derde vraag, die op deze twee aansluit, namelijk of álle vijftien geëxecuteerden bij die plannen betrokken waren, is een geheel andere. Als ik voor mezelf spreek, en ook namens Cyrill Daal, Eddie Hoost, Gerard Leckie en Jozef Slagveer, dan beweer ik met stelligheid dat wij niet bij dergelijke plannen betrokken waren, noch daarvan weet hadden. Voor de overige geëxecuteerden kan ik niet spreken, maar de vier genoemden waren tot aan mijn vlucht uit Suriname op 8 november 1982 vrijwel dagelijks op mijn terras aan te treffen. Dat heeft hun het leven gekost. De redenering van Bouterse moet zijn geweest dat ik, om een verloren gegane machtspositie te herkrijgen, met steun van de Verenigde Staten, Nederland en de Moederbond doende was een staatsgreep tegen zijn bewind te organiseren.

De laatste echter met wie Nederland en de Verenigde Staten

bij zoiets in zee zouden willen gaan was ik! In een analyse die Gerard van Westerloo in 1983 publiceerde in *De schele onafhankelijkheid* spreekt hij van een sociaal-democratische oppositie die in 1982 te hoop liep tegen het blok Bouterse-links. De sociaal-democratische oppositie definieert hij nader als 'de lijn Haakmat-Daal-de Moederbond'. Dit blok wilde met vakbondsmiddelen Bouterse dwingen verkiezingen uit te schrijven. Wat Gerard van Westerloo schrijft is zonder meer juist; dat was inderdaad het doel waar zowel Daal als ik naar streefde. Dat wij bij het formuleren van dat doel en bij het bepalen van de strategie om dat doel te bereiken ('vakbondsmacht contra militaire macht') nauw contact onderhielden met de op 25 februari 1980 door Bouterse verboden politieke partijen NPS en VHP én met de tweede man in het leger, Roy Horb, wil ik nu zonder meer toegeven. Maar dat een ultrareactionaire groepering zich heimelijk bij ons blok had gevoegd, hadden wij niet in de gaten. Die groepering vreesde dat het de bedoeling van de Moederbond was mij naar voren te schuiven als de machtswisseling was gelukt. Dat was echter een idee-fixe in de hoofden van bepaalde personen. Nadat men vergeefs getracht had een breuk tussen Daal en mij te forceren, ging deze groep op zoek naar iemand anders die men als leider naar voren wilde schuiven. Zo moet het bezoek van Horb aan Chin a sen in Pittsburgh worden uitgelegd. Waarom er aan Daal getrokken werd was duidelijk. Zonder de steun van de Moederbond was een massale actie tegen het bewind van Bouterse uitgesloten. Toen het niet lukte een breuk te forceren tussen Daal en mij, heeft de groep zich daarom toch maar achter het sociaal-democratisch verzetsfront (Haakmat-Daal-de Moederbond) geschaard.

Zo ontstond de wel zeer merkwaardige 'alliantie' van een vakbond, welgestelde mulatten en rijke zakenlieden. Wie de ultrareactionaire groepering naar voren zou schuiven als de 'machts-overname' was gelukt was duidelijk. Maar van welke middelen zij zich zouden bedienen, daar had zowel Daal als ik geen enkele notie van. Ik denk dat, als wij tijdig afstand hadden genomen van deze groepering, Daal en de anderen nog in leven zouden zijn en

ik er niet van zou zijn beschuldigd dat ik met buitenlandse steun een staatsgreep tegen Bouterse aan het organiseren was. Dat is de eerste politieke opheldering die ik naar aanleiding van de moorden van 8 december 1982 wil geven.

Een tweede opheldering betreft het volgende. Een politieke daad vereist een politieke bedoeling en een politieke legitimatie. De politieke bedoeling van de executies heb ik al aangegeven: het was de enige manier voor Bouterse, die in het nauw was gedreven, om zijn politieke en militaire machtspositie te behouden. De legitimatie putte Bouterse echter uit het feit dat degenen die hem uit zijn machtspositie wilden verdrijven volgens hem uit de klasse van de welgestelden afkomstig waren. De macht van die klasse meende hij 'als volksjongen' met zijn staatsgreep te hebben gebroken. Dat ze nu de macht weer in handen probeerde te krijgen, vormde voor Bouterse een schrikbeeld. Niet alleen zou daardoor zijn staatsgreep achteraf nog zijn mislukt, maar Bouterse vreesde ook voor zijn leven als de staatsgreep tegen hem zou lukken. Zijn droom om de grote leider van het Surinaamse volk te worden, geroepen om dat volk waardigheid te geven en welvaart te brengen, zou dan abrupt tot een einde komen.

Het gebruik in Suriname was tot dusverre dat een bovenliggende sociaal-maatschappelijke groepering die zijn politieke machtspositie kwijtraakte, uiteindelijk de wijk nam naar Nederland. Het moederland fungeerde als vluchthaven. Dat was gebeurd met de blanke planterselite, met de joden, met de mulatten en met de zwarte intellectuelen. Voor zover men toch verkoos in Suriname te blijven, schikte men zich in de nieuwe situatie of liet men zich daarin opnemen. Bouterse merkte in 1982 echter tot zijn schrik dat die verslagen groep niet alleen niet was weggetrokken, maar met steun van de Moederbond terug ging vechten ook! De groep werd met andere woorden in zijn ogen steeds meer een vijand in militaire zin. Toen heeft hij voor een oplossing van het probleem gekozen met militaire middelen.

Na de executies en nadat het Surinaamse volk van zijn ontredering enigszins bekomen was, ontstond een spontane demonstratie van vrouwen. De demonstratie bloedde dood omdat de

mannen zich afzijdig hielden. Dat Bouterse zich bewust was van het feit dat hij met de executie een politieke daad had gesteld, blijkt wel uit zijn reactie op de demonstratie. In een televisietoespraak in het Surinaams reageerde hij als volgt: 'En er zijn vrouwen die vandaag de straat zijn opgegaan om te protesteren. Ik heb goed naar hen gekeken, zeer goed zelfs. En mijn conclusie is: ik hoef mij om hen niet druk te maken [...] Als het vrouwen waren op tip-tip [het schoeisel waarmee arme mensen in Suriname hun voeten bedekken] dan zou ik mij wel druk hebben gemaakt. Maar het waren vrouwen op hoge hakken. Voor hen heb ik mijn staatsgreep niet gepleegd!'

Als men enig succes wil toekennen aan het georganiseerde verzet van de Surinamers in Nederland tegen het regime van Bouterse, dan is het dat het erin geslaagd is het politieke doel en de politieke legitimiteit die vanaf het begin aan de decembermoorden kleefden, aan het oog van het Nederlandse publiek te onttrekken. Omgekeerd is Bouterse er in de loop der jaren in geslaagd de arme Surinaamse massa ervan te overtuigen dat hij in hun belang heeft gehandeld door op die bewuste dag de oppositie te liquideren. Zodoende blijft Bouterse in Nederlandse ogen en in de ogen van de Surinaamse elite een moordenaar, maar is hij in de ogen van de arme Surinaamse volksmassa een held.

Ondanks dit laatste blijf ik als mijn mening verkondigen dat politieke problemen met politieke middelen moeten worden opgelost en dat liquidatie van personen als middel om politieke problemen op te lossen verwerpelijk is.

Een derde probleem dat zich met betrekking tot 8 december 1982 voordoet, is hoe deze kwestie ten slotte afgewikkeld moet worden. Voor een groot deel van de Surinamers blijft die gebeurtenis nu eenmaal een traumatische en hangt zij als een 'slagshaduw over Suriname'. Er zijn twee standpunten die worden ingenomen. Volgens het ene moet over deze kwestie verder gezwegen worden. Zand erover, nooit meer over praten. Ieder op-rakelen van deze kwestie zal weer 'oude wonden openrijten' en

'onrust brengen binnen de Surinaamse gemeenschap' en daarop zit nu niemand te wachten.

Aanhangers van het andere standpunt zijn juist van mening dat er opening van zaken moet komen, anders komt de Surinaamse gemeenschap nooit tot rust. Men wil dat wordt onderzocht wat er op 8 december 1982 is gebeurd. Niet iedereen wil ook na het onderzoek een berechting van de schuldigen (lees: Bouterse). Sommigen vinden vooral het onderzoek belangrijk.

Tot degenen die het 'doofpot-standpunt' innemen moeten de huidige politieke machthebbers gerekend worden, de leiders dus van de oude politieke partijen. Alle tegenstanders van Bouterse in Nederland en de mensenrechtenorganisatie Mooi Wana van Stanley Rensch eisen een onderzoek naar de moorden en berechting van de schuldigen. Bij iedere jaarlijkse herdenking van de decembermoorden in Nederland wordt die eis herhaald. Daarbij doet zich iets merkwaardigs voor. Inmiddels zijn velen die in Nederland luidkeels om een onderzoek en berechting van Bouterse hebben geroepen, naar Suriname teruggekeerd. Onder hen zijn mensen die op 8 december 1982 directe verwanten verloren hebben. Maar vanaf het moment dat zij in Suriname zijn aangekomen wordt op dit punt niets meer van hen vernomen. Zij zwijgen net als Fred Derby als het graf.

Op Mooi Wana na, als roepende in de woestijn, lijkt het of de kwestie van 8 december 1982 in Suriname niet meer een punt van publieke discussie is. Niettemin speelt het een politieke rol, omdat mensen hun stemgedrag bij de verkiezingen erdoor zullen laten bepalen. Het is dus beter die kwestie weer in de publieke discussie terug te brengen en tot een oplossing ervan te komen. Wie het in de doofpot wil stoppen creëert meer problemen dan dat hij oplost. Uiteindelijk blokkeert hij met zijn standpunt de sociale vooruitgang van Suriname. Er moet dus naar mijn mening wel over deze kwestie gepraat worden. Eerst moet er echter een onafhankelijk onderzoek komen om vast te stellen wat er precies is gebeurd en wie welke rol heeft gespeeld. Ook of er mensen bezig zijn geweest om, onwetend bij de leiding van de

Moederbond maar onder dekking van de Moederbond, een staatsgreep te plegen.

Of op dit onderzoek meteen een strafvervolging moet volgen, zoals sommigen eisen, weet ik niet. Ik ben hier niet tegen, maar het is mij wel wat te kort door de bocht. Degenen die een rechtstreeks verband leggen tussen een onderzoek en berechting zien volgens mij het politieke aspect van de zaak over het hoofd. Voor hen is 8 december een gewone criminele daad, die met juridische middelen moet worden afgedaan. Dat is het volgens mij niet. Ik vind dat het onderzoek zich niet alleen moet beperken tot wat in Fort Zeelandia is gebeurd, maar ook naar een mogelijke staatsgreep en wie daar allemaal bij betrokken waren. Want als het verhaal van die staatsgreep juist blijkt te zijn, dan dragen ook de betrokken personen verantwoordelijkheid voor wat er op 8 december 1982 in Fort Zeelandia is gebeurd.

Op zo'n breed opgezet onderzoek dring ik met nadruk aan, want dan zal onomstotelijk komen vast te staan dat in ieder geval Cyrill Daal, Eddie Hoost, Gerard Leckie en Jozef Slagveer (en ook ik, maar dat is van minder belang) niets met een staatsgreep van doen hebben gehad en dat hun dood volstrekt zinloos is geweest. Voor mij is zo'n breed opgezet onderzoek de enige manier om hun nagedachtenis te zuiveren.

Wat er gebeuren moet na het brede onderzoek? Ik ben van mening dat de zaak dan verder ook 'politiek' moet worden afgedaan. Dat wil zeggen dat er een discussie moet volgen in het Surinaamse parlement, waarop ik al zo lang aandring. Want alleen op deze manier, te weten met een publiek en reinigend debat, kan een volk zich van een trauma bevrijden. Het parlement moet dan beslissen of er strafvervolging moet komen en zo ja, van wie, dan wel dat er amnestie moet worden verleend.

Een derde weg die tot een bevredigende oplossing van het vraagstuk leidt is er niet. Welke ook de beslissing van het in vrijheid vergaderende parlement zal zijn, als uitdrukking van de volkswil zal iedereen zich bij die beslissing hebben neer te leggen. Dan pas kan er een dikke streep gezet worden onder de 'traumatische gebeurtenissen van 8 december 1982' en kan ver-

dere sociale en morele vooruitgang van de Surinaamse samenleving—in plaats van de terugval die sinds eind 1982 waarneembaar is—plaatsvinden.

7 Suriname en de regio

Suriname is op 25 november 1975 weliswaar staatkundig losgekomen van Nederland, maar economisch en emotioneel is het land met handen en voeten aan Nederland gebonden. De taalkundige band bleef, want na de onafhankelijkheid is het Nederlands de officiële taal gebleven. Het bereik van die taal neemt weliswaar af, en de lingua franca, het Sranangtongo, rukt op, maar ik voorspel dat Suriname, in tegenstelling tot de Nederlandse Antillen, nog lang tot de Nederlandse taalgemeenschap zal blijven behoren. Dit is een van de weinige punten waar in brede lagen van de Surinaamse gemeenschap overeenstemming over bestaat.

Het feit dat na de onafhankelijkheid de economische afhankelijkheid van Nederland is blijven bestaan en nog groter is geworden, baart echter zowel weldenkende Surinamers als Nederlanders zorg. Het land heeft namelijk geen enkele relatie opgebouwd met de landen in de regio waartoe het geografisch behoort. Dat is vreemd. Vanaf de totstandkoming van het Statuut belijden haast alle Surinaamse regeringen dat ze streven naar het zoeken van 'aansluiting bij de regio'. In alle toespraken van Surinaamse ministers van Buitenlandse Zaken ter gelegenheid van de jaarlijkse openingszitting van de Verenigde Naties wordt dit punt benadrukt. Maar tussen theorie en praktijk is een diepe kloof blijven gapen.

Kleine stappen heeft Suriname wel gezet. Zo is indertijd op de scholen het Duits vervangen door het Spaans en heeft de officiële radio jarenlang ten behoeve van de omliggende Spaanssprekende landen nieuws over Suriname in het Spaans verzorgd. Toen men echter doorkreeg dat de zender te klein was en niet eens in de verderaf gelegen districten (lees: provincies) te beluisteren was, is men er na jaren weer mee opgehouden.

Er is dus sprake van veel en onophoudelijke liefdesverklaringen, doch er zijn weinig concrete daden te noteren.

Volgens sommigen is het aanknopen van hechte relaties met de regio van belang omdat de economische ontwikkeling van het land erdoor zal worden gestimuleerd. Waarom is het dan op enkele incidentele contacten na niet tot samenwerking gekomen? Het antwoord op deze vraag kan men, na lezing van de voorgaande hoofdstukken, gemakkelijk zelf geven.

Het isolement waarin Suriname in regionaal opzicht is komen te verkeren, is een gevolg van de ontwikkelingsrelatie met Nederland. Suriname kreeg een nauwelijks te spenderen bedrag aan hulp van 3,7 miljard gulden, dat het praktisch naar eigen inzicht kon besteden. Vóór de onafhankelijkheid kreeg het land ook hulp, dat ook praktisch naar eigen inzicht kon worden besteed. De bauxietproductie, naast de ontwikkelingshulp de tweede kurk waarop de Surinaamse economie dreef, nam gestaag toe, want er waren toen geen afzetproblemen op de wereldmarkt. Het ontwikkelingsgeld kwam echter uit Nederland en de bauxietindustrie was in buitenlandse handen. De betrekkelijke welvaart die Suriname tussen 1954 en 1980 heeft gekend, was dus een schijnwelvaart. Die tijd had moeten worden benut om de Surinaamse economie zich zodanig te doen ontwikkelen dat het afgestemd werd op de economieën in de regio. In het Caribisch gebied wemelt het van kleine staten, maar op het Zuid-Amerikaanse continent bevinden zich omvangrijke staten, echter met een pre- en semi-industriële productiestructuur. Een Surinaamse economie die zich wil vervlechten met de economieën in de regio, zou zich dus moeten gaan toeleggen op kleinschalige productie in voornamelijk de agrarische sector en de daarop aansluitende verwerkingsindustrie. Suriname haalde hier echter zijn neus voor op. In een verdergaande industriële ontwikkeling werd alle heil gezien: uitbreiding van de bauxietsector, gemechaniseerde rijstproductie zoals in het zuiden van de Verenigde Staten plaatsvindt, het aanleggen van waterkrachtwerken voor het leveren van goedkope energie voor de industriële ontwikkeling, enzovoort. Dat betekende niet alleen dat de Surinaamse economie zich ging oriënteren op het rijke Westen, het betekende ook dat Suriname zich taken stelde die het wegens gebrek en het wegtrekken van kader

niet op eigen kracht zou kunnen voltooien en evenmin bekostigen.

Nederland heeft door het te gemakkelijk beschikbaar stellen van gelden, ook na de onafhankelijkheid, dus niet alleen de onjuiste geestesgesteldheid bij de Surinamers gecontinueerd, maar ook de integratie van de Surinaamse economie in de regio in de weg gestaan. Natuurlijk was het zo dat de schijnwelvaart het niet gemakkelijk maakte stappen terug te doen – want dat zou het gevolg zijn van een integratie van de Surinaamse economie in de regio. De keuze die echter gemaakt moest worden was die tussen het opbouwen van een economische en technische structuur die voor Suriname beheersbaar was en stabiele groei garandeerde, of instandhouding van de schijnwelvaart, waar vroeg of laat toch een eind aan zou komen. Met open ogen heeft Suriname voor dit laatste gekozen. Het gevolg hiervan is dat, toen de ontwikkelingshulp werd stopgezet (als reactie op de decembermoorden) en de afzet van bauxiet op de wereldmarkt stagneerde, de schijnwelvaart als een kaartenhuis in elkaar stortte.

Een land met een potentieel landbouwareaal van zeker viermaal dat van Nederland blijkt door verwaarlozing van de agrarische sector thans niet eens meer zijn basisvoedselpakket te kunnen produceren. Er heerst hier en daar zelfs hongersnood en schoolkinderen schijnen tijdens de lessen flauw te vallen. Vanuit Nederland moeten maandelijks voedselpakketten naar verwanten in Suriname worden gestuurd, zodat die het hoofd boven water kunnen houden. En nu is ook Nederland ertoe overgegaan voedselpakketten uit te delen, wat genoemd wordt een 'sociaal vangnet spannen ten behoeve van de allerarmsten, waardoor de economische saneringsmaatregelen niet te hard aankomen'. Die saneringsmaatregelen zijn natuurlijk nodig, maar waarom de mensen alweer hun handen moeten ophouden voor 'hulp uit Nederland', in plaats van met eigen middelen voedsel in het zeer vruchtbare land te gaan verbouwen, is mij een raadsel.

Nu de nood aan de man gekomen is heeft Suriname eindelijk besloten tot de al meer dan dertig jaar bestaande Caribische economische gemeenschap (Caricom) toe te treden. Met een vrijwel

afwezige agrarische productiestructuur ziet het ernaar uit dat Suriname voorlopig meer uit de Caricomlanden zal importeren dan naar die landen zal exporteren. Dertig jaren zijn immers verloren gegaan zonder dat gedacht is aan het opbouwen van een op de regio afgestemd productieapparaat. Suriname heeft echter geen andere keus dan uiteindelijk zijn economische heil te zoeken waar zijn geografische bedding ligt. Daarom geldt hier: beter laat dan nooit.

Economische integratie is nog geen politieke integratie. De vraag wat aan wat vooraf dient te gaan, laat ik hier onbeantwoord. Met de politieke integratie leek het een tijdje te lukken, maar nu is die verder weg dan ooit. Vóór de staatsgreep van Bouterse kostte het veel moeite aan Zuid-Amerikanen uit te leggen wat voor een land Suriname was. Het was trouwens ook niet gemakkelijk om in die landen te komen. Ik herinner me dat ik in 1981 met Cyrill Daal naar Bogotá, hoofdstad van Colombia, ben gereisd om een regionale vakbondsconferentie bij te wonen. Via allerlei omwegen heeft de reis ik schat tweemaal langer geduurd dan een reis naar Nederland. Rechtstreekse verbindingen bestonden namelijk niet, en zijn er ook nu nog niet. Met Brazilië bestond er een tweewekelijkse verbinding die werd verzorgd door de Surinaamse Luchtvaart Maatschappij, maar die bleek niet rendabel en werd na korte tijd weer opgeheven. Wij hebben in Bogotá bijna een dag moeten besteden om andere delegaties uit te leggen wat voor een status Suriname had. De meeste delegaties dachten dat Suriname nog een kolonie van Nederland was. Alles veranderde na de staatsgreep van Bouterse. Die staatsgreep werd in Suriname eerst 'ingreep' genoemd, spoedig daarna werd het 'revolutie' gedoopt en van 'revolutie' werd het 'sociale revolutie'.

Ik was nog adviseur van de regering-Chin a sen toen drie Cubaanse diplomaten contact met mij zochten en Cubaanse steun 'op welk gebied dan ook' aanboden. Die Cubaanse diplomaten bleken toen al contacten te hebben met de militaire top en met toestemming van de militairen waren zij Suriname binnengeko-

men. Zij zochten een pied-à-terre in Suriname en één legde mij uit dat de woning die werd gezocht zo moest zijn gelegen dat de Amerikanen haar niet met bazooka's zouden kunnen opblazen. De contacten met de Cubanen heb ik niet gecontinueerd omdat het een oud beleid van Suriname was te streven naar goede relaties met de Verenigde Staten. De Nationale Militaire Raad die naast die burgerregering was blijven bestaan, trok zich hier niets van aan en zette die contacten voort.

De Cubanen zorgden er vervolgens voor dat aansluiting werd gezocht met de Sandinisten in Nicaragua en met de New Jewel Movement van Maurice Bishop van het specerijeneiland Grenada. Het kleinste land in het Caribisch gebied voerde onder Bishop, die inmiddels na een verkiezingsoverwinning premier was geworden, een felle anti-Amerikaanse politiek. Toen de Verenigde Staten daarop hun steun aan het eiland stopzetten, trokken de Cubanen het eiland binnen en gingen zich toeleggen op de opbouw van het Grenadaanse leger en de aanleg van een moderne internationale luchthaven.

Suriname kreeg na de succesvolle staatsgreep van Bouterse de aandacht van de Cubanen. Suriname ligt immers op het Zuid-Amerikaanse continent en het land grenst aan Brazilië, het grootste land op het continent. Het land kon dus uitstekend dienen als bruggenhoofd voor de export van de Cubaanse revolutie naar het Zuid-Amerikaanse achterland. Zo verklaar ik dat al zeer kort na de staatsgreep Cubaanse diplomaten (naar ze mij zeiden 'in opdracht van *comrade* Fidel') contact met mij zochten en hulp boden. In het diepste geheim werden de eerste Surinaamse militairen naar Cuba gezonden voor een militaire en ideologische vorming. Later volgden bijna een honderdtal burgers, die gerekruteerd werden uit twee linkse partijen, de Volkspartij (VP) en de afsplitsing hiervan, de Revolutionaire Volkspartij (RVP). Zij hebben van alles in Cuba gestudeerd: marxistische economie, psychologie, medicijnen, enzovoort. Deze studenten zouden in de loop van het revolutionaire proces, wanneer de burgerlijke en militaire sectoren zouden zijn gezuiverd, het kader moeten vormen van de nieuwe Surinaamse revolutionaire regering. Vooruit-

lopend hierop werden overal op Surinaamse overheidskantoren naar Cubaans model zogenaamde 'comités van waakzaamheid' opgericht en buiten de kantoren 'volkscomités' om iedereen in de gaten te houden die zich met contrarevolutionaire activiteiten of wat daarvoor moest doorgaan bezighield. Intussen draaide de Cubaanse regionale propaganda op volle toeren. Die propaganda sprak van 'de Vier Grote Sociale Revoluties' die in de regio 'in opmars waren als de eerste aanzetten om te komen tot een volledige bevrijding van heel het continent van het Yankee-imperialisme': Cuba, Nicaragua, Grenada en Suriname.

Ten gevolge van de Cubaanse propaganda genoot Suriname plotseling groot aanzien bij alle revolutionairen in de regio. Als beloning voor deze Cubaanse steun kregen de Cubanen toestemming een ambassade in Suriname te openen. Als minister van Buitenlandse Zaken had ik dat indertijd ook overwogen. Toen de Amerikanen echter hierachter kwamen, werd ik tijdens een bezoek aan de Verenigde Staten door de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken, Edmund Muskie, 'ontboden' (een ander woord geeft die uitnodiging niet juist weer) en onder het uiten van regelrechte bedreigingen ('It will do Surinam no good! Absolutely no good! It is not good at all!') gaf hij mij te kennen dat de vestiging van een Cubaanse ambassade te Paramaribo als net iets minder dan een oorlogsverklaring zou worden beschouwd. Teruggekeerd te Paramaribo trok ik het voorstel, dat reeds ter goedkeuring bij de ministerraad lag, weer in, even plotseling als ik het had ingediend. Toen dus onder Bouterse die ambassade er toch kwam, was voor mij het wachten op het moment waarop de Amerikanen Suriname de wacht zouden aanzeggen.

Dit incident is een van de redenen waarom ik meen dat de Verenigde Staten tegen het eind van 1982 inderdaad bezig waren met plannen om met binnenlandse hulp het bewind van Bouterse omver te werpen. Of Bouterse van harte heeft ingestemd met de vestiging van de ambassade betwijfel ik overigens nog steeds. In die tijd had ik meermalen contacten met hem en ik merkte dat hij zich met de vele Cubanen in het land niet zo 'senang' voelde. Zijn tweede man, Roy Horb, zei een keer ronduit tegen mij,

waar Bouterse bij zat (die na de opmerking zweeg): 'De Cubanen zijn ons aan het insluiten en ik vertrouw hun bedoelingen niet.' Ik concludeerde toen dat Bouterse twee problemen had: met de Amerikanen, vanwege de vestiging van de Cubaanse ambassade, en met de toenemende Cubaanse penetratie in Suriname en hun invloed op bepaalde personen binnen de legerleiding.

Het tweede probleem heeft hij spoedig tot een oplossing kunnen brengen. Bij gelegenheid van de viering van één jaar revolutie ontving de Surinaamse legerleiding van de Sandinisten een uitnodiging, waarbij werd gemeld dat een plaats zou worden gereserveerd op het erepodium. Uiteraard had men verwacht dat Bouterse, die zich inmiddels tooide met de titel 'leider van de Surinaamse revolutie', met een delegatie acte de présence zou geven. Bouterse besloot niet te gaan en van degenen die zich verdrongen om op het erepodium naast president Ortega te mogen staan, viel de eer te beurt aan Badrissen Sital, toentertijd het meest linkse lid van de NMR. Aan het vertrek en aan de terugkeer van de delegatie werd zeker tot teleurstelling van Sital in Suriname geen enkele ruchtbaarheid gegeven. Dat deed Bouterse opzettelijk niet, want het was niet zijn bedoeling het prestige van Sital binnen het leger te vergroten. Een week na terugkeer werd Sital met enkele andere notoire linkse figuren gearresteerd. Bouterse had namelijk een 'infiltrant' in de delegatie gestopt en die verklaarde later onder ede voor de krijgsraad dat hij er getuige van was geweest dat Sital en de zijnen met Ortega plannen beaamden om Bouterse als legerleider te onttroonen en te vermoorden en Sital met de leiding van het leger te belasten. Sital en de zijnen werden veroordeeld en verdwenen in de gevangenis. Het probleem waarmee Bouterse zat had hij opgelost.

Het probleem met de Amerikanen is op een andere manier tot een oplossing gekomen. De legerleider van Grenada stond op tegen premier Bishop, en aangezien die kon rekenen op veel steun bij de bevolking, ontstond er zowaar een heuse burgeroorlog op het specerijeneilandje. Enige duizenden Cubaanse militairen hadden zich inmiddels op het eiland ingegraven en de Amerikanen vreesden dat zij feitelijk de leiding van het eiland in han-

den zouden nemen, met de Grenadaanse legerbevelhebber als marionet. De Amerikanen vormden toen snel een interventie-macht en nadat was bewerkstelligd dat de zogenaamde Organization of East Caribbean States 'een beroep deden op de Verenigde Staten om te grijpen', besloot de 'internationale interventie-macht' (aan de Amerikaanse strijdmacht werden tien soldaten uit Barbados toegevoegd; vandaar de toevoeging 'internationaal') aan het 'verzoek' te voldoen en werd Grenada binnengevallen. Fidel Castro gebod zijn militairen het eiland te verdedigen 'tot de laatste man'. Op televisie hebben we echter kunnen zien dat het complete bataljon zich onder Amerikaans toezicht liet inschepen richting Cuba. Castro had al begrepen dat zijn order niet was opgevolgd, want hij wachtte het bataljon persoonlijk op in de haven van Havana en iedere soldaat kreeg van hem een handje en een vriendelijk klopje op de schouder.

Premier Bishop heeft de gevechten niet overleefd. Hoe en door wiens toedoen hij aan zijn eind is gekomen weet niemand. Zijn stoffelijk overschot werd nimmer gevonden... De man die op 30 oktober 1982 in de kazerne te Paramaribo Bouterse erop wees dat 'a revolution is not a tea-party' en hem een wijze les bijbracht, namelijk: 'If you do not liquidate your opponents, they wil liquidate you!', zag beide uitspraken op zichzelf toegepast.

Toen het ernaar uitzag dat de Amerikaanse oorlogsbodems, nadat de klus te Grenada geklaard was, opdracht zouden krijgen naar Suriname op te stomen, besloot Bouterse heel snel de Cubaanse ambassade te Paramaribo te sluiten en alle Cubanen uit Suriname uit te wijzen. Vanaf dat moment heeft Bouterse nooit meer last gehad van de Amerikanen.

De Cubanen daarentegen reageerden bitter op het verbreken van de betrekkingen. In een diplomatieke nota aan Suriname schreef de Cubaanse regering: 'De officiële betrekkingen tussen Suriname en Cuba werden door beide regeringen uit vrije wil aangeknoopt en uitgebouwd, hetgeen uitdrukkelijk is vastgelegd in akkoorden en overeenkomsten, waarvan vele tot stand zijn gekomen op verzoek van het Surinaamse bewind. Indien de Surinaamse regering van mening is dat de politieke omstandigheden

die het uitbouwen van deze betrekkingen mogelijk hebben gemaakt veranderd zijn en indien zij, daartoe gedreven door veranderingen in de koers van het revolutionaire proces, uit vrees voor imperialistische represailles of voor druk uit binnen- en buitenland, die betrekkingen wil inperken, dan heeft ze het recht dat te doen. De argumenten die zij hiervoor aanvoert zijn voor ons echter onaanvaardbaar’.

De Cubaanse ambassadeur te Paramaribo, Osvaldo Cardenas, die zeer hoog stond in de Cubaanse diplomatieke hiërarchie (waarmee gezegd wil zijn hoe belangrijk Suriname voor Cuba was) en die zelf de nota aan Bouterse overhandigde, schreef later in zijn memoires (Nijmegen, 1988) wat hij in het laatste gesprek met Bouterse te berde had gebracht: ‘Ik confronteerde Bouterse met de volgende zaken [...] Kalm maar vastberaden zei ik hem dat alles wat wij in Suriname hadden gedaan op zijn verzoek en met zijn toestemming was gedaan en hij moest toegeven dat dat waar was. Ik wees erop dat zelfs Cuba’s grootste vijanden ons nog nooit zo ernstig hadden beschuldigd als hij en dat wij ons afvroegen of hij bang was geworden of zich had laten omkopen.’

Cardenas schrijft verder: ‘Bouterse was weerloos, hij kon geen gegronde argumenten aanvoeren, het enige min of meer samenhangende dat hij kon aanbrengen was: “Waarom hebben zij Bishop niet gered?”’ Als deze laatste opmerking van Cardenas juist is, waaraan ik gezien zijn ervaring niet twijfel, dan heeft Bouterse uit puur fysiek lijfsbehoud de Cubanen uit Suriname gegooid. Daaruit concludeer ik weer dat zijn lijfsbehoud – fysiek, politiek en maatschappelijk – voor Bouterse een belangrijk ijkpunt is bij alles wat hij doet.

Het boek van Cardenas maakte mij ook duidelijk hoe Bouterse ertoe kon komen Kamperveen en Slagveer mij ervan te laten beschuldigen in december 1982 het brein te zijn geweest achter plannen om met steun van de Verenigde Staten een staatsgreep tegen zijn bewind uit te voeren. Cardenas schrijft namelijk: ‘Onder deze omstandigheden werd André Haakmat – ideoloog uit de Surinaamse middenklasse en er vaak van beschuldigd agent van de Verenigde Staten of van Nederland te zijn – adviseur van

Horb'. En, schrijft hij: 'Haakmat is de "grijze eminentie" in de Surinaamse politiek en is regelmatig beschuldigd van collaboratie met de CIA en de BVD.' In zijn contacten met Bouterse moet Cardenas hem hierop geattendeerd hebben zodat deze mijn betrokkenheid bij de Moederbond en de massale stakingen moet hebben gezien als deel van een CIA-scenario zijn bewind omver te werpen.

Na het Cubaanse debâcle was het afgelopen met de politieke oriëntatie van Suriname op de regio. Meer dan tien jaar belandde Suriname in een zowel economisch als politiek isolement. Met de toetreding tot de Caricom pakt Suriname nu voorzichtig de draad weer op en begint aan de andere kant van het spectrum: eerst de economische regionale oriëntatie en integratie. De politieke weg was kort en hevig geweest en heeft Suriname meer naden voordeel gebracht.

8 De politieke rol van de Surinaamse gemeenschap in Nederland

In Nederland wonen op het ogenblik naar schatting zo'n 350 000 Surinamers, de personen van Surinaamse origine met de Nederlandse nationaliteit erbij gerekend. Er zijn zelfs schattingen dat het aantal Surinamers in Nederland thans even groot is als de Surinaamse bevolking in Suriname. De Surinamers zijn dus een 'volk' dat in nagenoeg even grote groepen verdeeld woont over twee continenten. Dat is geen opvallende bijzonderheid. De meeste Guyanezen en Ieren bijvoorbeeld wonen buiten Guyana respectievelijk Ierland.

Gelet op het grote aantal Surinamers in Nederland moet de Surinaamse gemeenschap in Nederland een getrouwe afspiegeling vormen van die in Suriname. Dat is ook zo, maar met een aantal extreme afwijkingen. Ik vermoed dat de top van de sociale piramide van de Surinaamse gemeenschap in Nederland in absolute zin, maar ook verhoudingsgewijs, breder is dan de top van de sociale piramide van de Surinaamse gemeenschap in Suriname. De Surinaamse gemeenschap in Nederland telt bijvoorbeeld nu al meer artsen, meer medische specialisten, meer juristen, meer leerkrachten en meer verpleegkundigen dan de Surinaamse gemeenschap in Suriname. Dit is ten dele veroorzaakt door de braindrain. Ook trekken veel studenten die met studiebeurzen in Nederland hebben gestudeerd, niet meer terug naar Suriname.

De Surinaamse gemeenschap in Nederland vertoont dezelfde gesegmenteerde structuur die kenmerkend is voor de Surinaamse gemeenschap in Suriname. Zelfs de regionale spreiding van de verschillende bevolkingsgroepen treft men in Nederland aan. Zo wonen de meeste creolen in de grote steden Amsterdam en Rotterdam, de Hindostanen in Den Haag, de marrons in Tilburg, de Javanen in Stadskanaal, enzovoort. Tussen al deze groepen onderling bestaan intensieve contacten. Men ontmoet elkaar op feesten en verjaardagen. Ook hebben die groepen aparte organisaties gevormd, die actief zijn op sociaal-cultureel gebied. In de

terminologie van het welzijnswerk: iedere groepering heeft een koepelstructuur, en al die koepelstructuren zijn weer onder één paraplu ondergebracht. Versnippering en versplintering troef dus, maar het is de enige manier gebleken om 'welzijnsvoorzieningen' onder de Surinamers in Nederland te distribueren. Creolen en Hindostanen binnen één welzijnsorganisatie, Hindostanen bij Javanen enzovoort, bleek in het verleden niet te werken.

Tussen de verschillende groepen is er redelijk goed contact en op alle niveaus komen bij alle groepen interraciales relaties voor (bij de creolen het meest, bij de Hindostanen het minst). De band met Suriname is zeer sterk, ook bij Surinamers die al zeer lang in Nederland wonen. Regelmatige bezoeken aan het geboorteland zijn bijna noodzakelijk. De band kan vooral bij ouderen soms zo sterk zijn dat in menig testament als laatste wens voorkomt dat men na overlijden in Suriname wil worden begraven.

Van alle minderheidsgroepen in Nederland zijn de Surinamers zonder meer het best geïntegreerd. Dat neemt niet weg dat de Surinamers met andere minderheidsgroepen gemeen hebben dat het percentage werklozen, vergeleken met het percentage onder de autochtone Nederlanders, bijna tweemaal zo groot is.

Omdat de Surinamers de meest geïntegreerde groep in de Nederlandse samenleving zijn, komt men ze ook in alle maatschappelijke lagen tegen. Zij functioneren op het hoogste niveau, maar ook op het allerlaagste. In arme wijken in de grote steden treft men al gettoachtige Surinaamse conglomeraties aan. Een merkwaardig verschijnsel is dat zeer capabele en geslaagde elementen uit die groep, die zich dus bevinden aan de top van de sociale piramide, geheel 'vermelten' met de Nederlandse samenleving. Men neemt dan geheel afstand van de Surinaamse gemeenschap in Nederland en wenst in enkele gevallen zelfs niet aan zijn afkomst herinnerd te worden. Door deze versmelting, die bij creolen meer voorkomt dan bij de andere groepen, verliest de Surinaamse gemeenschap feitelijk constant knowhow aan de Nederlandse.

Bij andere etnische minderheidsgroepen is er juist sprake van

het omgekeerde: de mensen uit die groepen die 'het gemaakt hebben', blijven dienstbaar aan de eigen groep. We kunnen dus stellen dat er met betrekking tot de Surinamers sprake is van een dubbele braindrain. Eerst trekken bekwame mensen weg uit Suriname naar Nederland en zijn ze dus niet langer beschikbaar voor de Surinaamse samenleving in Suriname. Als ze het vervolgens in Nederland gemaakt hebben gaan zij op in de Nederlandse samenleving en nemen afstand van de Surinaamse samenleving in Nederland. Hun kennis en bekwaamheden komen zodoende niet ten goede aan de groep waaruit zij zijn voortgekomen. De constante braindrain van de allochtone Surinaamse gemeenschap in Nederland naar de autochtone Nederlandse gemeenschap is mijns inziens de belangrijkste oorzaak van de zwakke positie die Surinamers thans in de Nederlandse samenleving innemen, ondanks het feit dat zij beter dan andere allochtonen zijn toegerust om in die Nederlandse gemeenschap te functioneren.

Bij een bevolkingsgroep die zulke sterke banden met het land van herkomst heeft, kan men verwachten dat de politieke gebeurtenissen in Suriname haar niet onberoerd zullen laten. Niet alleen in raciaal en in cultureel opzicht, maar ook in politiek opzicht is de Surinaamse gemeenschap in Nederland een afspiegeling van die in Suriname. Er zijn dan ook in Nederland politieke partijen naar het voorbeeld van de Surinaamse opgericht. De eerste groepering die met politieke partijvorming in Nederland is begonnen is naar mijn mening de PNR van Eddie Bruma. In 1969 werd te Amsterdam de afdeling Nederland van de PNR opgericht. Er bestaat thans een VHP-Nederland, een NDP-Nederland en een NPS-Nederland, zelfs een NPK-Nederland heeft eens van zich doen horen. Naarmate er verkiezingen in Suriname naderen nemen de activiteiten van deze Nederlandse branches toe. Ze worden pas opgericht als een groepering in Suriname regeringsverantwoordelijkheid is gaan dragen. Verliest zo'n partij de status van regeringspartij, dan verdwijnt meestal de Nederlandse tak na verloop van tijd automatisch. Surinaamse zaken zijn als regel van zeer korte duur.

Welke functies vervullen de aan Surinaamse politieke partijen gelieerde politieke afdelingen in Nederland? Hun allereerste taak is de Nederlandse politici te bewerken en sympathie bij hen te kweken voor de groepering in Suriname die zij vertegenwoordigen. De uiteindelijke bedoeling is de Nederlandse politici en de Nederlandse regering ertoe te bewegen meer ontwikkelingsgeld naar Suriname te sluizen. Politiek lobbywerk dus. Vervolgens stellen zij zich tot doel de Nederlandse publieke opinie te bewerken en hun politieke geestverwanten in Suriname in verdediging te nemen. Ten slotte is een niet onbelangrijke taak financiële middelen te vergaren om de partijkas in Suriname te spekken. Velen zien in het lidmaatschap van de afdeling van de politieke groepering in Nederland bovendien een mooie gelegenheid om een politieke carrière in Suriname op te bouwen. Zelden lukt dat.

Wanneer een partij in Suriname in de oppositie zit, dan is het veelal moeilijk om ter plekke een goede oppositie te voeren. Dat bestaat er meestal uit het politieke imago van de tegenstanders in de ogen van het Nederlandse politieke establishment te beschadigen. De zaak wordt dan 'over de Hollandse band gespeeld'. Bij die actie neemt de politieke afdeling in Nederland het voortouw. Dan wordt een Nederlandse politicus of de pers benaderd om te vertellen hoe slecht de Surinaamse regering het doet en dat geld geven aan die regering 'weggegooid geld' is. Het kan gebeuren dat maanden later diezelfde afdeling meldt dat de zittende Surinaamse regering 'de beste is die Suriname ooit gehad heeft' en daarom 'royale financiële ondersteuning' verdient. Veelal is er dan wat betreft het beleid in Suriname niets veranderd, maar heeft er een regeringswisseling plaatsgevonden.

Er was een tijd, niet zo lang geleden, dat kritiek uit Nederland en vooral van Nederlandse politici grote indruk maakte bij de Surinaamse bevolking. Politici in Suriname die publiekelijk het vertrouwen van de Nederlandse regering genoten, hadden een fikse voorsprong. Nu werkt kritiek uit Nederland eerder averechts. Het wekt zelfs grote irritatie op. Men is er niet langer van gediend wijze lessen uit Holland te krijgen

Dat geldt ook voor de kritiek die door de Surinaamse gemeenschap in Nederland op de gang van zaken in Suriname wordt geuit. De Surinaamse gemeenschap in Suriname heeft een zeer dubbelhartige opstelling jegens de Surinaamse gemeenschap in Nederland, die vergelijkbaar is met de opstelling jegens Nederland. Men vindt het vanzelfsprekend dat de Surinaamse gemeenschap in Nederland in nood helpt met van alles en nog wat (voedselpakketten, geldzendingen, inzamelingsacties), maar aan de andere kant ontzegt men hun het recht kritiek uit te oefenen op de gang van zaken in Suriname.

Door het wegtrekken van veel deskundige Surinamers naar Nederland worden vele posten in Suriname bezet door mensen die bij gebrek aan gewicht boven zijn komen drijven. Deze groep is natuurlijk zeer gevoelig voor kritiek. De doofheid voor kritiek uit de Surinaamse gemeenschap in Nederland en het wantrouwen waarmee de 'Nederlandse' Surinamers worden bejegend, is een van de oorzaken van de zeer trage ontwikkeling van Suriname op allerlei gebied.

De Surinaamse gemeenschap in Nederland vindt een beter gehoor bij Nederlandse politici, bij het Nederlandse publiek en bij de Nederlandse media. De informatie die deze groep verspreidt is echter meestal eenzijdig, want sterk politiek gekleurd. Dit geldt natuurlijk niet voor alle Surinamers in Nederland. Er zijn wel degelijk gezaghebbende personen naar wie zowel in Nederland als in Suriname zeer goed wordt geluisterd. Dat zijn meestal degenen die tot een afgewogen objectief oordeel in staat blijken te zijn. Want ook de Surinaamse gemeenschap in Nederland lijdt aan het euvel dat kritiek ongenueanceerd, scherp, afbrekend en in onnodig grievende bewoordingen wordt gepresenteerd. Nooit ziet men de ook aanwezige, positieve dingen. De Surinaamse gemeenschap in Nederland heeft het daardoor voor een deel aan zichzelf te wijten dat in Suriname niet naar hen wordt geluisterd.

Een aparte groep vormen Nederlandse Surinamers die actief zijn binnen de Nederlandse politieke partijen. Zij zijn natuurlijk in eerste instantie Nederlandse politici, maar ook zij zoeken hun

steunpunt binnen de Surinaamse gemeenschap. Zoals ik heb kunnen peilen zijn deze politici wat kwaliteitsniveau betreft veelal afkomstig uit het middensegment (en daaronder) van de Surinaamse gemeenschap in Nederland. Ik heb er hoogst zelden iemand aangetroffen uit de top van de sociale piramide. De verklaring ligt voor de hand. Door het 'versmelten' van personen uit de top van de Surinaamse sociale piramide met de Nederlandse samenleving nemen zij afstand van de Surinaamse gemeenschap en komen hun kennis en deskundigheid die gemeenschap niet ten goede. Zij worden ook niet benaderd, noch door het Nederlandse politieke, noch door het Surinaamse politieke establishment in Nederland, uit angst dat zij bestaande posities zullen gaan bedreigen. Deze capabele personen kunnen en willen zich dan ook niet meer met hun groep 'solidariseren'. Dat is jammer. Het continue verlies van potentieel heeft geleid tot een 'stationaire toestand' binnen de Surinaamse gemeenschap in Nederland. Het zijn namelijk niet de allerbekwaamsten die leiding geven aan de Surinaamse gemeenschap in Nederland. De betekenis van de Nederlandse politici van Surinaamse origine is daardoor zelfs op lokaal politiek niveau gering. Daarbij komt dat door de zeer sterke onderlinge naijver ('krabbenmentaliteit') het animo onder de allerbekwaamsten om zich in te zetten voor de 'Surinaamse zaak' zeer gering is.

De Surinaamse gemeenschap in Nederland trekt dus weliswaar bij tijd en wijle publicitair sterk de aandacht, maar heeft zowel op de gang van zaken in Suriname als op die in Nederland (met betrekking tot Suriname) nauwelijks enige invloed. Slechts voor een beperkt aantal mensen ligt het op grond van hun persoonlijke kwaliteiten anders.

9 Hoe nu verder met Suriname?

De onafhankelijkheid van Suriname is tot op dit moment voor het land uitgelopen op iets minder dan een ramp. Van het welvarendste land in de regio is het weliswaar nog niet het allerarmste geworden, maar wel een van de armste landen. Bijna de helft van zijn bevolking verloor het land aan Nederland en het proces van ontvolking zet zich sluipenderwijs voort. Ook de braindrain gaat door. Ten gevolge van de barrières die Nederland voor toelating en vestiging opwerpt—de regels werden regelmatig aangescherpt—lukt het nog alleen de allerbesten de wijk naar Nederland te nemen. Afgestudeerden verkiezen in Nederland achter te blijven.

De bauxietindustrie maakt moeilijke tijden door en de Nederlandse ontwikkelingshulp is aan het slinken. De beide kurken waarop de Surinaamse economie al sinds mensenheugenis drijft, verliezen hun drijfvermogen. De gezondheidszorg, nog niet zo lang geleden de beste van heel Zuid-Amerika en het Caribisch gebied, bevindt zich nu op derde-wereldniveau. Liftten van ziekenhuizen, met patiënten en verpleegsters erin, storten wegens gebrek aan onderhoud regelmatig naar beneden.

Geplaatst voor deze moeilijke situatie weten de leiders van het land niets beters te doen dan het tafelzilver maar te gaan verkopen. Het eeuwenoude tropische oerwoud wordt omgehakt en te gelde gemaakt. Er zijn bomen bij die er tweehonderd jaar over gedaan hebben om tot wasdom te komen. In een paar minuten worden deze bomen geveld door Aziatische bedrijven die langlopende concessies over zeer grote stukken tropisch oerwoud hebben gekregen.

In Suriname dringt in weldenkende kringen het besef door dat nieuwe wegen ingeslagen moeten worden. Tijd voor bezinning dus, aan beide zijden van de oceaan. De staatkundige en de economische situatie van Suriname sporen niet meer met elkaar. Er is aan de ene kant sprake van staatkundige onafhankelijkheid en aan de andere kant van een steeds groter wordende economische

afhankelijkheid van Nederland. Met het voortschrijden der jaren neemt de discrepantie toe. Daarbij is de paradox ontstaan dat het sluzen van meer ontwikkelingsgeld naar Suriname heeft geleid tot meer afhankelijkheid, terwijl dat juist níet de bedoeling was.

Er zijn twee mogelijkheden de discrepantie op te heffen. Ofwel de staatkundige situatie past zich bij de economische aan, ofwel de economische bij de staatkundige. De eerste oplossing betekent dat Suriname de verkregen onafhankelijkheid weer zou moeten inleveren. In zijn zuiverste vorm betekent dit dat Suriname weer een kolonie moet worden van Nederland. 'Re- of herkolonisatie' van de voormalige kolonie door het voormalige moederland dus. Het is mij niet bekend of zoiets ooit is voorgekomen, maar het terugdraaien van de geschiedenis lijkt mij geen haalbare kaart. Zelfs een heropname van Suriname binnen het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden, die impliceert dat Suriname de autonomiestatus behoudt en dus een positie krijgt zoals Aruba en de Nederlandse Antillen nu hebben, lijkt mij niet meer tot de mogelijkheden behoren. Een voorstel, zoals destijds door premier Lubbers gedaan, namelijk om de staatkundige band te herstellen door Suriname op te nemen in een nieuw te vormen Nederlands gemeenebest, heeft heel wat tongen en penen in beweging gebracht. Een enquête onder de Surinaamse bevolking in Nederland en in Suriname bracht aan het licht dat dit voorstel op grote steun kon rekenen. Bijna zestig procent van de Surinamers in Nederland en meer dan zeventig procent van de Surinamers in Suriname bleken dit voorstel te steunen. Maar, alhoewel dit voorstel werd gedaan om de regeringscoalitie van NPS en VHP bij de verkiezingen van 1991 een steun in de rug te geven, was de reactie van de Surinaamse politici er een van zeer groot wantrouwen jegens Nederland. Men hulde zich aanvankelijk in stilzwijgen, maar later, bij gelegenheid van de viering van de twintigste onafhankelijkheidsdag van Suriname heeft president Venetiaan Nederland er openlijk van beschuldigd ten aanzien van Suriname met een 'verborgen agenda' te opereren.

Slechts één politieke partij omarmde dit idee: de Democratische Alliantie '91 (DA91). Deze partij wordt in Suriname als de

Surinaamse variant van de Nederlandse D66 beschouwd. Er zou dus volgens opiniepeilingen een draagvlak zijn voor het idee de staatkundige band met Nederland te herstellen door toetreding van Suriname tot een Nederlands gemeenebest. Althans bij de bevolking, niet bij de politici. De weerstand bij de politici is begrijpelijk. Zeker tachtig procent van de politici die in Suriname de dienst uitmaken, heeft op een of andere wijze meegewerkt aan de onafhankelijkheid. Om nu de terugkeer in een Nederlands gemeenebest te bepleiten staat dan gelijk aan toegeven dat men indertijd met de onafhankelijkheid een verkeerde beslissing had genomen. Het feit dat leidende Surinaamse politici en politieke partijen niet bereid zijn een vorm van herstel van de staatkundige band met Nederland op de politieke agenda te plaatsen, betekent dat de oplossing niet in deze richting gezocht moet worden.

Blijft dus over de andere weg, te weten de economische situatie aanpassen aan de staatkundige. Suriname moet in economisch opzicht losgemaakt worden van Nederland. Niet meer leunen op Nederland en voor elk wissewasje steun vragen bij Nederland. De oorzaak van de economische afhankelijkheid is, zoals we gezien hebben, de ontwikkelingshulp die Suriname van Nederland ontvangt. Deze 'hulpverslaving' moet worden beëindigd.

We zullen nu moeten nagaan of er politieke partijen in Suriname zijn die er zo'n zienswijze op na houden én over voldoende aanhang bij de Surinaamse bevolking beschikken om binnen afzienbare termijn regeringsverantwoordelijkheid te krijgen, zodat zij in praktijk kunnen brengen wat zij voorstaan. Met 'afzienbare termijn' bedoel ik een periode van tussen de vijf à tien jaar, of twee verkiezingen, gerekend vanaf 1996. Bestaan er in Suriname zulke politieke partijen, dan heeft Suriname zeker een toekomst. In het andere geval wacht het land verdergaande verloedering, vooral als de hulprelatie met Nederland, die niet eeuwigdurend is, tot een eind komt. Die verloedering zal leiden tot sociale onrust en verdere ontvolking van het land. Het land zal nog meer in de greep komen van de internationale cocaïnemafia en staatsgrepen zullen elkaar in snel tempo opvolgen – totdat op een goede of kwade dag grote buur Brazilië genoeg heeft van de chaos

aan zijn noordgrens en Suriname doodgewoon inlijft.

De geestesgesteldheid die in Suriname vanaf de koloniale tijd heerst moet radicaal doorbroken worden. De geestesgesteldheid namelijk om bij problemen deze niet zelf op te lossen door de handen uit de eigen mouw te steken, maar om die handen op te houden bij het voormalige moederland. Deze geestesgesteldheid, waarvan opeenvolgende Surinaamse regeringen blijk hebben gegeven, werkt door in de relatie van de Surinaamse burgers tot hun eigen overheid. Ook die burgers verwachten namelijk dat de overheid voor hen al hun problemen oplost. In Suriname wordt deze geestesgesteldheid aangeduid met de woorden 'winti wai, lanti pai' (maak je nergens druk om, de overheid betaalt wel).

Politieke partijen die Suriname een toekomst willen kunnen bieden, moeten dus bereid zijn deze geestesgesteldheid te doorbreken én een redelijke kans maken om binnen tien jaar uit te groeien tot regeringspartij. De politieke partijen die bestonden ten tijde van de onafhankelijkheid van Suriname, dat wil zeggen de NPS (creolen), de VHP (Hindostanen) en de КТPI (Javanen), doorstaan de toets der kritiek niet. Deze partijen zijn immers verantwoordelijk voor de totstandkoming van het ontwikkelingshulpverdrag. Ze hebben de geestesgesteldheid van voor de autonomieperiode (de zuivere koloniale tijd) overgebracht naar de autonomieperiode (het Statuut) en het van daaruit overgeheveld naar de periode van na de onafhankelijkheid. Deze partijen dragen schuld aan de verloedering van Suriname en hun schuld is niet gering.

Dan de Partij Nationalistische Republiek (PNR). Deze partij heeft een beslissende rol gespeeld bij de onafhankelijkheid van Suriname. Ze heeft die onafhankelijkheid principieel gesteld en niet gekoppeld aan ontwikkelingshulp. Zelfs was deze partij er voorstander van geweest die onafhankelijkheid te realiseren door het kunstmatig creëren van een 'breuk' met Nederland zodat het erop zou lijken dat de Surinamers 'hebben moeten vechten voor hun onafhankelijkheid'. Achter deze theorie gaat de wijsheid schuil dat wat men zonder offers in de schoot geworpen krijgt,

men ook minder waardeert. Deze partij doorstaat wel het eerste deel van onze test, maar niet het tweede. De kans dat deze partij ooit nog regeringsverantwoordelijkheid zal dragen is illusoir. De partij is namelijk grotendeels opgegaan in de Surinaamse Partij van de Arbeid, de SPA, geleid door Fred Derby. De SPA is een van de partijen die samen met NPS en VHP het Nieuw Front (voor Democratie en Ontwikkeling) vormen, waarop de huidige regering-Venetiaan steunt. Uit niets is gebleken dat de SPA een economische ontwikkeling van Suriname voorstaat, los van de Nederlandse ontwikkelingshulp. Integendeel, in de afgelopen jaren heeft de partij zich zeer beijverd voor het binnenslepen van meer hulp uit Nederland. Ook deze partij doorstaat de test dus niet.

Suriname heeft aan één ding geen gebrek, en dat is aan politieke partijen. Tijdens verkiezingen worden op een kiesgerechtigde bevolking van plusminus 180 000 personen soms wel dertig partijen opgericht. Ik zal daarom, om de omvang van dit boek binnen redelijke grenzen te houden, wat splinter- en folkloristische partijen overslaan. Wat betreft DAGI kan ik kort zijn. Deze partij is de enige die het gemenebestidee van premier Lubbers heeft omarmd en in haar partijprogramma heeft opgenomen. Deze partij wil de kloof dus dichten door de economische situatie in overeenstemming te brengen met de staatkundige. Dat is het omgekeerde van de weg die volgens mij als enige voor Suriname te begaan overblijft.

De NDP van Bouterse is op dit moment de enige politieke partij in Suriname die een fundamenteel andere relatie met Nederland voorstaat. De partij meent in de traditie te staan van politieke partijen die het dekolonisatieproces bevorderen, zowel op politiek als op economisch gebied. De bestaande relatie met Nederland is meermalen als neokolonialistisch bestempeld vanwege de afhankelijkheidsrelatie op economisch gebied. De NDP is ook de enige politieke partij die het wat betreft contacten met de regio niet alleen bij liefdesuitingen heeft gelaten, maar ook getracht heeft daar concreet gestalte aan te geven. Ten gevolge van een eenzijdige oriëntering op communistisch-marxistische staten

is die oriëntatie op een faliekante mislukking uitgelopen, maar de poging het isolement van Suriname in de regio te doorbreken verdient waardering. De partij kreeg de gelegenheid haar streven – Suriname tot ontwikkeling te brengen zonder Nederlandse ontwikkelingshulp – in praktijk te brengen toen Nederland eenzijdig het verdrag verbrak als gevolg van de decembermoorden. Talrijke projecten werden toen door eigen inspanning en met eigen middelen uitgevoerd. Het enige bedrijf dat goed rendoert en zichzelf bedruipt en zelfs baten oplevert aan de Staat, de Staatsoliemaatschappij Suriname (soms), is in deze tijd per decreet opgericht.

De NDP voert als motto de woorden die Bouterse veelvuldig in de mond neemt: ‘We moeten als volk leren bouwen op eigen kracht’, en: ‘Wat we hebben zullen we met vereende kracht in stand moeten houden. Wat we krijgen, daarvoor moeten we zelf gestreden hebben. En waar we naar toe gaan, zullen we zelf gezamenlijk moeten bepalen.’ Worden deze woorden in praktijk gebracht, dan zullen ze over enige tijd mijns inziens inderdaad leiden tot een breuk met de koloniale geestesgesteldheid.

De NDP komt dus moeiteloos door het eerste deel van onze test. Komt de partij ook door het tweede deel van onze test, dus binnen vijf tot tien jaar regeringsverantwoordelijkheid kunnen dragen? Alles wijst erop dat die partij al bij de verkiezingen van 1996 een politieke machtsfactor zal worden waar men niet langer omheen kan. Vanaf de eerste verkiezing na de staatsgreep (van 1987) heeft de NDP een voor Surinaamse begrippen duizelingwekkende ontwikkeling meegemaakt. Bij deze eerste vrije verkiezingen behaalde de combinatie van de oude politieke partijen onder de benaming ‘Front voor Democratie en Ontwikkeling’ 85,5 procent van de stemmen, waardoor ze 40 van de 51 parlementszetels verwierf. De NDP van Bouterse verwierf slechts 9,3 procent van de stemmen en kreeg drie zetels in het parlement. Zowel in Suriname als in Nederland werd in deze uitslag de naderende dan wel definitieve ondergang van de NDP en van Bouterse gezien. Verschillende Nederlandse politici en spraakmakende lieden uit de Surinaamse gemeenschap in Nederland verkon-

digden deze mening. Er was al duidelijk gejuich in deze kringen te vernemen over de naderende ondergang van de bevelhebber.

De verkiezingsuitslag had mij echter om een andere reden zeer verbaasd. Ik had namelijk een voorspelling gemaakt die erop neerkwam dat de NDP minder dan één procent van de stemmen zou verwerven. Ik had hierbij in aanmerking genomen de grove mensenrechtenschendingen die onder het militaire bewind hadden plaatsgevonden. Dat was intussen veel en veel meer dan de vijftien moorden van 8 december 1982. In het Surinaamse binnenland was een heel dorp van circa driehonderd personen, Mooi Wana geheten, uitgemoord. Ook waren honderden personen verdwenen of onder tot op heden onopgehelderde omstandigheden om het leven gekomen. Als gevolg van de stopzetting van de ontwikkelingshulp was het welvaartspeil van de bevolking gedaald en moesten de Surinamers voor het eerst bittere armoede aan den lijve ondervinden. Zij moesten doen wat zij nooit eerder hadden hoeven te doen: de broekriem flink aanhalen. Ik had op grond van dit alles getaxeerd dat de bevolking Bouterse al deze feiten zwaar zou aanrekenen en dat hij al blij mocht zijn als zijn partij tussen een half en één procent van de stemmen zou verwerven. Een resultaat van 9,3 procent verbaasde mij dus zeer.

Met de man die van alle Surinamers het kiesgedrag van de Surinamers, het Surinaamse kiesstelsel en de praktijk van Surinaamse verkiezingen het beste kent – omdat hij meer dan dertig jaar lang verkiezingen heeft georganiseerd (en gemanipuleerd, waardoor de NPS vanaf 1954 bijna alle verkiezingen heeft gewonnen) –, mr A. Seedorf, heb ik mij een dag of wat teruggetrokken om de verkiezingsuitslagen zorgvuldig te bestuderen en te analyseren. Wij hadden de uitslagen van alle kiesdistricten tot onze beschikking gekregen. Het viel ons toen op dat de NDP-stemmers ten eerste over de verschillende kiesdistricten verspreid waren en ten tweede in kiesdistricten die als ‘volkswijken’ bekendstaan geconcentreerd waren. Uit de eerste constatering leidden wij af dat de NDP erin geslaagd was over heel Suriname en onder alle bevolkingsgroepen steunpunten te verwerven. Met

andere woorden: de partij maakte haar nationale karakter waar, weliswaar toen niet in omvang, maar wel in potentie. De tweede constatering was nog verrassender. Het betekende naar onze mening dat de NDP geworteld was in een laag van de bevolking die in marketingtermen gesproken als een 'groeisector' moest worden aangemerkt. Wij kwamen dus tot de conclusie dat de uitslag van de verkiezingen van 1987 allerm minst de ondergang of de naderende ondergang van Bouterse en de NDP aantoonde.

In ieder geval vond ik het noodzakelijk om in een artikel in NRC *Handelsblad* Nederlandse politici ervoor te waarschuwen geen verkeerde conclusies te trekken uit de verkiezingsuitslag van 1987. Bouterse, zo stelde ik, is niet bezig ten onder te gaan; hij zit electoraal gezien zelfs in de lift. Ik herinner mij nog dat een Nederlandse journalist die ik goed ken, een man die regelmatig Suriname had bezocht en veel in Surinaamse kringen vertoefde en voor zijn krant 'Suriname deed', tegen een collega zei dat wat hij al lang vreesde uiteindelijk was geschied. De aanslag op mijn leven, mijn overhaaste vlucht naar Nederland, de moord op mijn beste vrienden, waarvoor ik mij te zeer verantwoordelijk voelde, enzovoort hadden uiteindelijk hun tol geëist. Lang had ik mij staande weten te houden en door mij dag en nacht met Suriname bezig te houden getracht de zaken te verdringen, maar nu was het zover. Hij wist het zeker: ik had mijn verstand verloren! Hij gaf een andere goede vriend de welgemeende raad om mij te doen opnemen in een 'chique rusthuis met psychiatrisch hulp bij de hand'. De vriend kreeg nog de raad zeer omzichtig te werk te gaan 'omdat grote achterdocht een van de bekende symptomen van de ziekte is'.

Ik vertel dit verhaal om duidelijk te maken hoe overtuigd men er in Nederland en in Surinaamse kringen in Nederland van was dat het na de terugkeer van de democratie in Suriname met de machtspositie van Bouterse gedaan was. Als een roepende in de woestijn bleef ik volhouden dat Bouterse zich juist opmaakte voor een politieke mars dwars door de Surinaamse politieke instituties en dat hij tijdens deze mars veel overhoop zou halen. Op grond van de gemaakte analyses voorspelde ik dan ook dat Bou-

terse bij de volgende verkiezingen een flinke winst zou boeken. Bij de verkiezingen die op 27 mei 1991 gehouden werden kwamen mijn voorspellingen uit. De NDP van Bouterse steeg van drie naar twaalf zetels. Niet eerder in de Surinaamse politieke geschiedenis had een politieke partij zo'n doorbraak geforceerd. Goed scoorde ook de nieuwkomer DA91, die in één klap negen zetels verwierf. De combinatie NPS-VHP-KTPI-SPA zakte van negenendertig naar dertig zetels. Het bijzondere aan het resultaat van de NDP, in tegenstelling tot het resultaat van DA91, was dat het werd behaald door één politieke partij, en niet door een bundeling van vier bestaande politieke partijen die samen ook negen zetels hadden. Het geheel was dus, wat DA91 betreft, niet meer dan de som van de delen.

In 1996 gaan de Surinamers voor de derde maal na de staatsgreep van 25 februari 1980 naar de stembus. Gelet op mijn analyses voorspel ik een verdere doorgroei van de NDP. Intussen zijn twee opiniepeilingen gehouden. De huidige regeringscombinatie zou haar meerderheid verliezen en de NDP zou meer dan vijftig procent van de stemmen behalen! Dat zou betekenen dat de NDP een absolute meerderheid in het parlement verwerft. De rollen zouden na twee verkiezingen dus volledig zijn omgedraaid. Dat kan ik echter niet geloven. Zo snel gaan ontwikkelingen in Suriname nu ook weer niet. Ik verwacht dat de NDP een vijf- tot tiental zetels erbij zal winnen; in ieder geval zal ze geen absolute meerderheid in het Surinaamse parlement verwerven. DA91 zal ofwel gelijk blijven ofwel een klein zetelverlies lijden, want inmiddels heeft deze partij twee afsplitsingen moeten verwerken. Ook al wordt er dan, als dit de stand van zaken zal zijn, een regering gevormd waaraan de NDP niet deelneemt en dus oppositiepartij blijft, dan wordt deze partij toch een politieke factor van betekenis. Dit in verband namelijk met artikel 83 lid 3 van de Surinaamse Grondwet: 'Voor het wijzigen van de Grondwet, het verkiezen van de President, het besluit tot het houden van een volksraadpleging en een verenigde volksvergadering [die de president en de vice-president moet kiezen als het parlement na twee stemmingen hiertoe niet kan besluiten], tot het wijzigen

van de Kieswet, is een meerderheid van tenminste twee derde deel van het aantal leden waaruit de Nationale Assemblee bestaat, vereist.'

Dat betekent dat, als de NDP erin slaagt bij de volgende verkiezingen ten minste vijf zetels te winnen en dus met zeventien zetels in het parlement terugkeert, die partij een sleutelpositie in het parlement zal innemen. Over alle belangrijke zaken, zoals opgesomd in artikel 83 lid 3 van de Grondwet, dus ook over de benoeming van de president en de vice-president, zal met de NDP overeenstemming bereikt moeten worden. Blijft die overeenstemming uit, dan zal een regering zonder de NDP alleen maar pas op de plaats kunnen maken, want van het regeren van het land, dat zich nota bene nu al in een deplorabele situatie bevindt, zal niets terecht komen. Men kan er immers op rekenen dat de NDP fanatiek oppositie zal voeren. Een regering die zijn basistaak niet kan uitoefenen, wordt dag aan dag impopulairder en zal bij de verkiezingen die daarna gehouden worden vrijwel zeker van het politieke toneel worden verdreven.

Het vooruitzicht van een NDP in de oppositie is dus voor de overige partijen beslist niet aantrekkelijk. Men kan een tendens verwachten om de NDP bij de vorming van een regering te betrekken. Na de verkiezingen van 1996 wordt de NDP dus de enige partij die een reële keuze kan maken. Ze kan voor de oppositierol kiezen en de andere partijen het regeren onmogelijk maken. Of, daartoe benaderd door andere partijen, regeringsverantwoordelijkheid dragen en daarbij eisen stellen die de andere partijen nauwelijks kunnen weigeren.

Deze politiek ijzersterke positie kan de NDP alleen innemen als ze erin slaagt om bij de verkiezingen van 1996 ten minste vijf parlementszetels erbij te winnen. Zo'n zetelwinst moet voor de NDP mogelijk zijn. De partij opereert immers, zoals gezegd, op een electorale groeiemarkt. Een diepgaande analyse van de verborgen processen die zich momenteel in de Surinaamse samenleving voltrekken, heeft mij tot de overtuiging gebracht dat er een transformatieproces van de macht aan de gang is, waarbij de macht verschuift van de zwarte creoolse intellectuele elite naar

de zwarte creoolse volksmassa. Bij de verkiezingen van 1996 zal het daarom naar mijn mening gaan om het leiderschap van de creolen.

Als ik het goed zie dan heeft het zwarte proletariaat, dat eerst Jopie Pengel heeft gesteund, waarop Arron nog kon voortbouwen en dat Venetiaan slechts heeft geduld, een nieuwe volksleider gevonden. Iemand in wie zij zich beter herkennen, die uit hun midden is voortgekomen, hun taal spreekt, hun noden kent en hun aspiraties zowel aanvoelt, erdoor bewogen wordt als kan verwoorden. Die man is naar mijn mening: Desi Delano Bouterse. Bij de verkiezingen van 1996 gaat het dus feitelijk om de strijd om de macht binnen de creolengroep. De creolen hebben de keuze tussen NDP of NPS, ofte wel tussen Bouterse en Venetiaan. In de volksmond heet het de 'fight tussen Vene en Bouta'. In numeriek opzicht overtreft de arme creoolse volksmassa de groep der zwarte intellectuelen vele malen. Getalsmatig zijn de verkiezingen voor Bouterse dus een gelopen race. De NDP zal groter worden dan de NPS, meen ik te kunnen voorspellen.

Kortom, het tijdperk-Bouterse staat op het punt aan te breken in Suriname. Gemiddeld duurt zo'n tijdperk tien tot vijftien jaar en daarna verschuift de macht weer verder naar een groepering die een tree lager op de politieke piramide staat. Of het tijdperk-Bouterse als het aanbreekt zo lang zal duren is niet te voorspellen. Er is namelijk wel het een en ander in de Surinaamse samenleving veranderd sinds Jopie Pengel aan de macht was. Toen gold nog onverkort de stelling dat wie het leiderschap binnen de NPS verwierf, tevens leider van de creolen was, en wie leider van de creolen was, was tevens leider van geheel Suriname. De creolen vormden in die tijd ook de meerderheid van de bevolking en zij bekleedden de belangrijkste functies in het land. Dat is nu niet meer het geval. De grootste bevolkingsgroep is de Hindostaanse bevolkingsgroep. En dan zijn er ook nog de Javanen en Chinezen. Er is dus in Suriname nog wel sprake van een creoolse politieke hegemonie, maar het land heeft geen creoolse meerderheid meer. De bevolkingsgroepen die uit India en Azië afkomstig zijn, vormen nu de meerderheid van de bevolking.

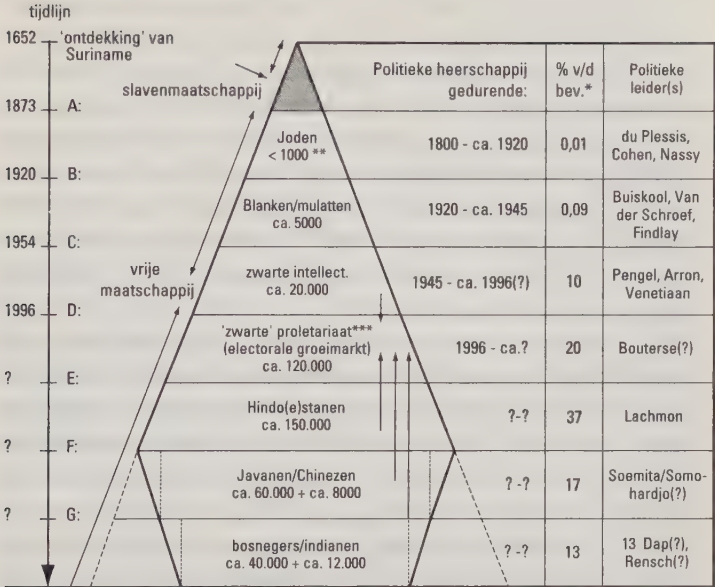
Een tweede verandering is dat de strijd om het leiderschap van de creoolse volksmassa – de krachtmeting tussen Bouterse en Venetiaan – zich niet meer binnen de NPS afspeelt. Het is een strijd geworden tussen twee politieke partijen: NPS en NDP. Ondanks het feit dat de Hindostaanse bevolkingsgroep in omvang thans groter is dan de creoolse, zal, zolang Lachmon leiding geeft aan de VHP, die partij niet het politieke leiderschap van Suriname opeisen. Om spanningen te vermijden volgt Lachmon de strategie van de zeer geleidelijke ‘machtsovername’. Hij blijft er de voorkeur aan geven dat de VHP, ondanks het numerieke overwicht van de Hindostanen, bij iedere regeringscombinatie met creolen de tweede viool blijft spelen. Binnen tien jaar zal het naar mijn mening zover zijn dat een verdere machtsverschuiving van de politieke hegemonie zal plaatsvinden, namelijk van de zwarte volksmassa naar de Hindostaanse bevolkingsgroep. Het tijdperk-Bouterse komt dan tegen die tijd tot zijn ‘natuurlijke eind’.

Een visuele schets van bovenstaande analyse, tevens het model op basis waarvan ik mijn voorspellingen met betrekking tot de politieke ontwikkelingen in Suriname baseer, wordt hierbij weergegeven.

De NDP doorstaat dus met glans de beide delen van onze test. Maar het doorbreken van de geestesgesteldheid van ‘winti wai, lanti pai’ en het kunnen dragen van regeringsverantwoordelijkheid zijn volgens mij wel noodzakelijke, maar geen voldoende voorwaarden om een economische ontwikkeling van Suriname van de grond te krijgen. Minstens even noodzakelijk is de mogelijkheid een slagvaardig en efficiënt beleid te kunnen voeren. En dat is, zo hebben we in de voorafgaande hoofdstukken gezien, in een gesegmenteerde samenleving erg moeilijk.

De aanvullende eis die dus gesteld moet worden is dat een partij of groepering die Suriname een toekomst kan bieden, met deze wijze van besluitvorming moet kunnen afrekenen, dus het etnische politieke stelsel moet kunnen en willen doorbreken. NPS, VHP, KPTI zijn de partijen die Suriname met dit stelsel hebben opgezadeld. Ze hebben dit al ongeveer veertig jaar in stand

POLITIEKE MACHTSPIRAMIDE

Toelichting:

- * het percentage heeft betrekking op de huidige bevolking
- ** de aantallen zijn schattingen, gebaseerd op de volkstelling van 1971
- *** hieronder mede te verstaan arme Hindoestanen, Javanen e.a.

gehouden, dus van deze partijen is niet te verwachten dat ze het stelsel zullen opblazen.

DA91 heeft zich uitgesproken voor een non-etnische politiek en het gehalte aan goede managers in deze partij is groot. De NDP, zo heb ik deze partij al eerder aangeduid, is de meest 'nationale' van alle politieke partijen. Over personen met bestuurs- en managementervaring beschikt deze partij echter nauwelijks. Een samenwerkingsverband van deze partij met DA91 zal ertoe leiden dat zowel de etnische politieke structuur wordt doorbroken, als een efficiënt en economisch slagvaardig beleid wordt gevoerd.

Om nog een andere reden zou deze combinatie heilzaam zijn voor Suriname. Als men althans onze vierde en laatste eis als een legitieme eis beschouwt, gelet op de ontwikkeling die Suriname thans doormaakt. Die eis luidt namelijk dat het wenselijk is dat Suriname een West-Europese standaard handhaaft wat betreft het niveau van de mensenrechten en het functioneren van de rechterlijke macht. Gelet op de ervaringen in het recente verleden kan niet bij voorbaat worden aangenomen dat deze beide zaken bij de NDP in goede handen zijn. Bij DA91 daarentegen wel. Deze partij is er trouwens voorstander van dat Suriname, juist met het oog op het waarborgen van de rechtsstaat, met Nederland een gemenebestrelatie aangaat.

Of zo'n samenwerkingsverband tussen NDP en DA91 tot stand zal komen, is zeer twijfelachtig. DA91 heeft namelijk publiekelijk zo'n samenwerking uitgesloten, juist vanwege de reputatie van de NDP op het gebied van schending van de mensenrechten. Aan de andere kant is door wat afsplitsingen de aantrekkingskracht van DA91 afgenomen en ademt deze partij door wat ervan is overgebleven te zeer de geest van een 'mulattenpartij', waardoor ook van de zijde van NDP bezwaar zal zijn tegen samenwerking. Het is echter de vraag of deze vierde eis zo legitiem is. De groepen wie deze eis het sterkste zal aanspreken, zijn door opvoeding en vorming geheel 'door de Nederlandse cultuur heen gegaan': de mulatten en de zwarte intellectuelen, groepen die al grotendeels naar Nederland zijn weggetrokken. Buiten de Nederlandse

invloedssfeer zijn gebleven de arme, zwarte volksmassa, die nog cultureel aan Afrika is gehecht, en de Aziatische bevolkingsgroepen, die vanaf hun aankomst in Suriname hun eigen cultuur zijn blijven koesteren. In deze normen- en waardenstelsels komen noties over mensenrechten en rechtspraak natuurlijk wel voor, maar die wijken af van de West-Europese opvattingen ter zake.

Kortom, het tijdperk-Bouterse zal, als het aanbreekt, ook betekenen dat er een waterscheiding zal ontstaan tussen Nederland en de Surinaamse gemeenschap in Nederland aan de ene kant en de Surinaamse gemeenschap in Suriname aan de andere kant. Over wezenlijke zaken, zoals eerbied voor het leven, respect voor de mensenrechten, de parlementaire democratie en een onafhankelijke rechterlijke macht, zullen deze beide groepen steeds meer verschillend gaan denken en elkaar op al deze punten steeds minder gaan verstaan.

Nederland en Suriname zijn tegenwoordig in volkenrechtelijke zin twee volkomen soevereine en gelijkwaardige staten. De beide landen onderhouden 'vriendschappelijke betrekkingen' met elkaar. De basis van deze betrekkingen is te vinden in het 'Raamverdrag inzake vriendschap en nauwere samenwerking tussen het Koninkrijk der Nederlanden en de Republiek Suriname', dat op 18 juni 1992 werd overeengekomen en in 1993 door de beide landen werd geratificeerd. Dit verdrag staat in de wandeling bekend als het Raamverdrag. Het is een veelomvattend document. Bijna alle terreinen waarop soevereine staten met elkaar kunnen samenwerken, worden door het verdrag bestreken. Het oude verdrag inzake ontwikkelingssamenwerking is in het Raamverdrag geïncorporeerd.

Het Raamverdrag is te zien als opvolger van een reeks verdragen die beide landen na de onafhankelijkheid met elkaar hadden gesloten op verschillende terreinen. Deze verdragen waren door de Koninkrijkscommissie, die de onafhankelijkheid van Suriname voorbereidde, opgesteld en goedgekeurd, en na de onafhankelijkheid van Suriname traden ze allemaal tegelijk in werking. Na de moorden van 8 december 1982 schortte Nederland eenzijdig een aantal van deze verdragen op, waaronder het verdrag inzake de ontwikkelingssamenwerking. Nederland verklaarde toen dat die verdragen weer in werking zouden worden gesteld als in Suriname de democratie en de rechtsstaat zouden zijn hersteld. Geleidelijk aan is dat ook gebeurd. Door ratificatie van het zogenaamde rechtshulpverdrag door beide landen en de ondertekening daarvan door president Venetiaan in 1995, gelden de Surinaams-Nederlandse betrekkingen thans als volledig genormaliseerd. Verbroken zijn ze, ondanks de staatsgreep van 25 februari 1980 en de moorden van 8 december 1982, nooit geweest; alleen enkele verdragen werden door Nederland eenzijdig opgeschort. Hoewel het Raamverdrag en ook de verdragen daarvoor heel wat

terreinen bestrijken, krijgen in de praktijk niet al die onderwerpen evenveel aandacht.

De 'ontwikkelingsrelatie' domineert. Ze is zelfs allesoverheersend. Zodra een Surinaamse minister Nederland bezoekt of een Nederlandse minister Suriname, gaat het om de 'ontwikkelingsrelatie'. Preciezer gezegd: om het getouwtrek over hoeveel Nederlands ontwikkelingsgeld weer naar de voormalige kolonie overgemaakt moet worden. Ik schat dat Surinaamse bewindslieden zeker zeventig procent van hun tijd aan deze kwestie besteden. Dat geldt ook voor veel Surinaamse ambtenaren: opstellen van plannen, maken van bestekken, het beoordelen van projecten, het voorbereiden van onderhandelingen met Nederland, enzovoort. Alle creativiteit van Surinaamse bewindslieden wordt opgeslurpt door het nadenken over deze ene vraag: hoe zullen we zoveel mogelijk geld uit de pot met ontwikkelingshulp van Nederland naar Suriname overhevelen? Alles staat in dienst van deze ene vraag. Of het nu betreft het aanleggen van een kilometer asfaltweg, de bouw van een gevangenis, de restauratie van 's lands gebouwen, de aanschaf van boeken voor een bibliotheek, het kopen van schriften en pennen voor scholen, het verhogen van de salarissen van ambtenaren en, wat onlangs erbij gekomen is, het uitdelen van voedselpakketten aan arme mensen, alles moet worden betaald uit Nederlands ontwikkelingsgeld. De vraag hoe we al deze zaken, die toch geen investeringsuitgaven zijn, uit eigen middelen kunnen bekostigen, komt bij geen enkele Surinaamse bewindsman op.

In verkiezingstijd proberen Surinaamse politici elkaar te overtroeven door te stellen dat tijdens het eigen bewind meer ontwikkelingsgeld van Nederland naar Suriname is gevloeid dan tijdens het bewind van de tegenstander. Bij de verkiezingsoverwinning van de oude partijen in 1987 was bijvoorbeeld de belangrijkste issue van deze partijen geweest dat zij er, in tegenstelling tot de NDP, wel in zouden slagen de bevroren ontwikkelingsrelatie met Nederland te ontdooien.

Hoe is deze afhankelijkheid van Suriname aan het Nederlandse ontwikkelingsgeld – een afhankelijkheid die ieder eigen initia-

tief heeft gedood en de ontwikkeling van een gevoel van eigenwaarde in de kiem heeft gesmoord – ontstaan?

Toen het moederland zag dat de verwachting dat de vrijgekomen slaven ondanks de periode van het staatstoezicht 1863-1873 toch niet gewend waren geraakt aan het onder eigen zelfstandigheid en verantwoordelijkheid verdienen van de kost en dat hun afkeer voor de landbouw niet was verdwenen, moest Nederland een aantal maatregelen treffen. De periode van staatstoezicht kon met nog eens tien jaar verlengd worden. Er kon een verbod afgevaardigd worden dat de vrijgekomen slaven zich in de stad zouden vestigen. De vrijgekomen slaven konden al dan niet gedwongen omgeschoold worden in beroepen die in de stad uitgeoefend konden worden. En ten slotte – waar ik voor zou hebben gekozen – konden de vrijgekomen slaven onder dezelfde regeling gebracht worden die gold voor de ‘contractarbeiders’. Deze contractarbeiders kregen na het einde van hun contractperiode een kapitaaltje met een lapje grond erbij, zodat zij de kleine landbouw konden gaan uitoefenen. Op deze wijze konden zij onder eigen verantwoordelijkheid in hun levensonderhoud voorzien. Geen van deze voor de hand liggende maatregelen werd echter genomen.

Intussen moet gezegd worden dat pas na de afschaffing van de slavernij het door allerlei publicaties tot de grote massa van het publiek in Nederland begon door te dringen welke verschrikkelijke dingen zich in de West-Indische koloniën hadden afgespeeld. Schaamte en schuldbesef sloegen alom toe en het geweten van de mensen in Nederland raakte gekweld. Deze factor heeft ongetwijfeld meegespeeld bij de maatregel die getroffen werd om aan de situatie die ontstond doordat de vrijgekomen slaven massaal naar Paramaribo wegtrokken, het hoofd te bieden. Die maatregel zou verstrekkende gevolgen hebben en tot de huidige dag doorwerken. Het moederland besloot een dienst ‘armenzorg’ in het leven te roepen. Deze dienst moest ervoor zorgen dat de tot pauperisme vervallen vrijgekomen slaven niet van de honger zouden omkomen. Zij ontvingen geld en voedsel van het gouvernement. Het verschil met de situatie in de slaventijd

was nu dat zij voor dat geld en dat voedsel niet hoefden te werken. Dat op grond van deze maatregel ook de laatste vrijgekomen slaven die op de plantages waren blijven werken, naar de stad zouden wegtrekken, is begrijpelijk. Hoe snel de armenzorg in omvang toenam blijkt uit een begroting die zo'n tien jaar na het staatstoezicht werd opgesteld. Het totaal aan uitgaven bedroeg f 7 447 357. Van dit totale bedrag ging een bedrag, groot f 1 296 957 aan 'eredienst, armenzorg en onderwijs' (de eredienst stelde niets voor en het onderwijs stond in de kinderschoenen). De post 'landbouw en economische zaken' stond genoteerd voor f 78 399.

De begroting kende toen al een groot tekort. Alleen de post 'armenzorg' kwam eigenlijk voor verlaging in aanmerking, maar niemand voelde hiervoor. Na wat men de slaven eeuwenlang had misdaan, mocht er nu best wat goedgeemaakt worden, was de overheersende gedachte. Verhoging van de middelen – dat wil zeggen de belastingen, de retributies en de invoerrechten – bleef toen over. Volgens Van Traa waren de invoerrechten echter al tot een 'aanmerkelijke hoogte opgevoerd'. Verdere verhoging van de invoerrechten kwalificeerde hij als een 'gevaarlijk middel', omdat 'daarvan uiteraard een ongunstige invloed op den levensstandaard uitgaat'. De retributies stelden niets voor, dus bleef verhoging van de belastingen over. Deze beslissing moest echter genomen worden door de Koloniale Staten. Tot 1940 was dit lichaam als gevolg van het censuskiesrecht echter bijna geheel samengesteld uit blanke planters en welgestelde mulatten. Later, toen de Hindostanen en Javanen door hun nijvere arbeid wat vermogen hadden vergaard, werd het censuskiesrecht uitgebreid met capaciteitskiesrecht. Dat wil zeggen dat alleen degenen die een bepaalde som aan belasting betaalden én een opleiding (minimaal mulo) hadden genoten aan verkiezingen konden deelnemen.

De Koloniale Staten vertegenwoordigden zodoende niet meer dan één procent van de Surinaamse bevolking. Voor de blanke planters en welgestelde mulatten betekende verhoging van de belasting dat zij een aanslag zouden plegen op de eigen portefe-

monnee. Dus bleef er maar één oplossing over om de Surinaamse begroting sluitend te krijgen: het moederland om geld vragen.

De bedoeling was uiteraard dat dit eenmalig zou gebeuren, maar tot op de huidige dag is zonder geld uit Nederland geen enkele Surinaamse begroting in evenwicht te krijgen. Van Traa, een oud-lid van de Raad van Bestuur van Suriname (een soort regering die door de gouverneur werd benoemd) en tevens hoofd-directeur van de nog steeds bestaande Surinaamsche Bank NV, becijferde dat Nederland jaarlijks gemiddeld 33 procent moest bijdragen om de Surinaamse begroting sluitend te krijgen. Vanaf het eerste jaar dat Nederland bij moest springen ontstonden spanningen tussen de Koloniale Staten en Nederland. Vanaf dat moment ging die relatie uitsluitend over geld. Het moederland drong erop aan dat men het in de kolonie wat zuiniger aan deed, maar de kolonie vond dat de problemen ontstonden doordat het moederland te krenterig was met geld zodra het de kolonie betrof.

‘Nederland verwaarloost Suriname’ was de regelmatig terugkerende beschuldiging die uit alle kelen van de leden van de Koloniale Staten tot Nederland werd gericht. Hoe groot de onderlinge verschillen tussen de leden van de Koloniale Staten ook waren (en die waren zeer groot), op dit ene punt waren zij het volstrekt met elkaar eens. Feitelijk kwam het erop neer dat Suriname de uitgaven deed en dat de rekening ter betaling aan Nederland werd gepresenteerd. Iedere poging van Nederland om inzicht te krijgen in bepaalde posten van de Surinaamse begroting werd door de Koloniale Staten gekwalificeerd als ‘bemoeizucht van Holland in Surinaamse zaken’.

Om Suriname te dwingen de financiën wat beter in de greep te krijgen en ook om Suriname te dwingen tot het dragen van een eigen verantwoordelijkheid in dezen, heeft Nederland het regeringsreglement van 1865 bij wet van 2 februari 1901 gewijzigd. De Koloniale Staten kregen toen het recht de begroting vast te stellen. Was de begroting sluitend, dan zouden de Staten-Generaal zich inhoudelijk verder niet bemoeien met de Surinaamse begroting. In het andere geval moest de begroting wor-

den vastgesteld 'bij wet', dat wil zeggen door de Staten-Generaal, die dan natuurlijk het recht had posten van de Surinaamse begroting te schrappen. Deze wijziging heeft niets uitgehaald.

Toen Nederland het waagde een dwaas plan uit de Surinaamse begroting te schrappen, te weten het aanleggen van een spoorweg diep in het Surinaamse binnenland – de zogenaamde Lawaspoorweg – werd er in de Koloniale Staten serieus gedebatteerd over een voorstel van een lid Nederland maar te vragen afstand te doen van Suriname, zodat Suriname elders om hulp zou kunnen gaan vragen. Een paar jaar later, toen Nederland weer een streep haalde door enkele posten van de Surinaamse begroting, werd er weer over deze kwestie gedebatteerd. Ditmaal werd aan Nederland voorgesteld Suriname als kolonie over te dragen aan Engeland, van welk land men een betere bejegening verwachtte.

De voortdurende botsingen met Nederland gaven voeding aan anti-Nederlandse sentimenten in de kolonie Suriname. Deze sentimenten waren niet gericht tegen Nederlanders als individuen (het laatste debat in de Koloniale Staten waarin werd voorgesteld Suriname aan Engeland over te dragen, geschiedde op voorstel van twee leden, die Van Lier aanduidt als 'Dutch-born estate owners'). Ze waren gericht tegen de Nederlandse regering en tegen het Nederlandse parlement. Ze mondden later uit in de zogenaamde autonomiebeweging.

Het voortdurende gebakkelei kwam tijdelijk tot een eind toen in Europa de Tweede Wereldoorlog uitbrak en de Verenigde Staten met instemming van Nederland en ter veiligstelling van de bauxietindustrie een grote legermacht in Suriname stationeerden. De rede van koningin Wilhelmina van 7 december 1942, waarin na de oorlog een nieuwe rechtsorde in het vooruitzicht werd gesteld – te weten de opname van alle koloniën in een nieuw rijksverband, waarin ze hun interne aangelegenheden zelfstandig en in eendrachtige samenwerking met elkaar de gemeenschappelijke belangen mochten behartigen –, gaf na de oorlog een impuls aan de autonomiebeweging. De autonomiebeweging bereikte haar einddoel met de realisering van het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden in 1954. Bemoeyenis van Ne-

derland met de interne gang van zaken was niet meer mogelijk, maar aan de andere kant kreeg Suriname zijn begrotingen nog steeds niet sluitend. Voor 1996 bijvoorbeeld bedraagt het tekort op de begroting zes miljard Surinaamse guldens.

De politieke dekolonisatie was voltooid, in de zin dat het algemeen kiesrecht was ingevoerd, het parlement alle rechten en bevoegdheden kreeg die hoorden bij een volwaardig parlement, en politieke partijen met elkaar konden wedijveren om de gunst van het electoraat. Helaas heeft toen niet één politieke partij of politiek leider het zo gezien dat, nu Suriname interne zelfstandigheid had verworven, het nu door eigen inspanningen de begroting sluitend moest zien te krijgen. Als zo'n partij of politicus was opgestaan, dan geloof ik niet dat die partij of politicus een lang politiek leven beschoren zou zijn geweest. De Surinaamse bevolking, en vooral het creoolse deel daarvan, was namelijk door de 'armenzorg' van 1873 er al zo aan gewend geraakt dat het voor het verkrijgen van het dagelijks brood slechts de hand bij het gouvernement hoefde op te houden. De mentaliteit van 'winti wai, lanti pai' had zich al in de geesten van de mensen vastgezet.

De Surinaamse volksvertegenwoordigers van na de Tweede Wereldoorlog hadden van hun voorgangers van de Koloniale Staten ook geen goed voorbeeld meegekregen. Zij hebben niet geleerd dat politiek leiderschap inhoudt een volk erop voorbereiden om eigen verantwoordelijkheid te dragen, dat de tering naar de nering gezet moet worden en dat 'de vreugde niet moet zitten in de padi die men oogst, doch in de padi die men oogst en die men zelf gezaaid heeft'. Dus wat deden de Surinaamse politici van na de Tweede Wereldoorlog? Ook zij zetten de politiek voort om, in plaats van de bevolking zo op te voeden dat ze de eigen problemen zelf aanpakt en daartoe de nodige offers brengt, de oplossing van die problemen te blijven zoeken in het de hand ophouden bij Nederland.

Hoewel het tussen 1954 en 1975 al duidelijk was geworden dat veel van het aan Suriname gependeerde geld in evenzovele bodemloze putten was verdwenen, was dat geen reden voor Neder-

land om bij de onderhandelingen die moesten leiden tot de Suri-naamse onafhankelijkheid, een harder standpunt in te nemen. De opstelling van Nederland had juist moeten zijn de Surinamers ook in economisch opzicht de volledige consequentie van hun streven naar onafhankelijkheid te laten dragen. Ik ben ervan overtuigd dat, als Nederland voor zo'n opstelling had gekozen, het ook kon rekenen op zware kritiek uit Suriname. Want of Nederland nu zonder enig toezicht geld overmaakt naar Suriname of, zoals het geval was in de periode tussen 1901 en 1940, inhoudelijk de besteding van het geld wil beoordelen, kritiek op de Nederlandse houding zal er uit Suriname altijd zijn. Dat heeft premier Colijn in 1939 gebracht tot de verzuchting: 'En wat Suriname betreft, met dat land weet ik geen raad.' Negen jaar eerder sprak minister De Graaf in de Tweede Kamer als volgt over Suriname: 'Van een algemeen [...] plan om verbetering te brengen in den economischen toestand van Suriname, verwacht de Minister NIETS!'

Voor de 'hulpverslaving' waaraan Suriname thans lijdt bestaat er naast voorgaande sociaal-historische verklaring ook een andere meer sociologische verklaring. In een boek van professor G. J. Kruijer, getiteld *Suriname en zijn buurlanden* (uitg. Boom & Zoon, Meppel 1953), wordt de 'winti wai, lanti pai'-mentaliteit geweten aan het 'losse gezinsverband', het concubinaat (in oude Nederlandse boeken over Suriname nog 'Surinaams huwelijk' genoemd) dat kenmerkend zou zijn voor het Caribisch gebied. 'Deze vorm van gezinsleven,' schrijft Kruijer, 'heeft tal van nadelige gevolgen. In de eerste plaats is de vrouw hiervan het slachtoffer, ook al blijkt dit niet altijd naar buiten, want de negervrouwen dragen hun lot met grote opgewektheid. Ook het volkskind is natuurlijk de dupe van deze toestanden. Jongens en meisjes uit niet-wettige verhoudingen geboren zijn zwakker en ongezonder, de sterfte onder hen is groter. Misdadigheid komt bij hen meer voor, terwijl zij op school minder goede resultaten boeken.' Kruijer nuanceert hierna wel door op te merken: 'Men mag dit alles niet uitsluitend aan het concubinaat wijten.' Vervolgens

stelt hij weer: 'Maar toch mag men aannemen dat kinderen uit gezinnen waar de vader ontbreekt in een ongunstiger situatie verkeren.' Waarom? Omdat de kinderen uitsluitend door de moeder worden grootgebracht. Het kan niet ontkend worden dat dit inderdaad de situatie is waarin de meeste kinderen in het Caribisch gebied opgroeien.

Kruijer schrijft: 'De grote achting die de moeder in deze Caribische negerwereld geniet is vermoedelijk op de geschetste gezinssituatie terug te voeren. Zelfs de "revolutionaire" Surinamer De Kom was in zijn gevoelsleven sterk op zijn moeder gericht. In 1933 kwam hij naar zijn land terug in de hoop iets te kunnen doen voor de arbeiders in Suriname. "In het stille van de nacht" speelden de volgende gedachten door zijn hoofd: "Het is of moeder zich over mij heen buigt om me te kussen, zoals ze deed toen ik klein was, zoals ze luisterde naar mijn klachten, waardoor het verdriet reeds minder werd omdat er iemand was die naar mij luisteren wilde. En ineens weet ik het, ik zal een adviesbureau oprichten en luisteren naar de klachten van mijn makkers zoals moeder eens geluisterd heeft naar het verdriet van haar jongen."' En nu volgt, direct hierop aansluitend, de conclusie die Kruijer trekt uit dit citaat en waar het mij om te doen is. 'Wij achten het niet uitgesloten,' schrijft Kruijer, 'dat deze neiging om te steunen op de moeder op volwassen leeftijd leidt tot de behoefte door "moedertje gouvernement" te worden verzorgd en geholpen. De West India Royal Commission constateerde ook dat men zich voor alles en nog wat tot het gouvernement wendde, terwijl men in Suriname een eigen uitdrukking heeft voor de goedgezorgde zorgen van het gouvernement: lanti-sa-pai, het land zal wel betalen.' Vooropgesteld dat deze theorie juist is, zou Nederland zich veel ellende hebben bespaard als het vanaf het begin had benadrukt dat Nederland niet het *moederland*, maar het *vaderland* van de Surinamers is!

Ik sluit dit hoofdstuk af met enkele op het voorgaande betrekking hebbende opmerkingen. Het concubinaat wordt wel 'Surinaams huwelijk' genoemd, maar het zijn de Europese Nederlanders geweest die deze samenlevingsvorm in Suriname ge-

introduceerd en gepraktiseerd hebben. Alleen op deze wijze was in de kolonie een relatie tussen een blanke en een zwarte, slaaf of vrije, toegestaan casu quo geoorloofd. Onjuist is het ook te stellen dat het concubinaat de samenlevingsvorm van dé Surinamers is. Men komt het namelijk hoofdzakelijk bij de creolen tegen. Kruijer schrijft dat deze samenlevingsvorm voorkomt 'onder de sociaal lagere groepen van de bevolking'. Als hij 'lagere groepen van de bevolking' beperkt tot 'lagere groepen van de creolen' dan houdt zijn constatering tot op de huidige dag stand.

11 Zoektocht naar een nationale leider

In Suriname wordt al tijden naarstig naar een 'nationale leider' gezocht. Die drang is duidelijk groter bij de creoolse dan bij de andere bevolkingsgroepen, en groter bij de jongeren dan bij de ouderen. Geen samenleving kan het stellen zonder bindende elementen en ook een gesegmenteerde samenleving zal bij alle verscheidenheid die er is en die wordt gekoesterd, op een gegeven moment op zoek gaan naar de gemeenschappelijke elementen. Waar deze ontbreken bestaat het gevaar van desintegratie.

De normale gang van zaken is voor de meeste volkeren geweest dat er al gemeenschappelijke kenmerken waren, zoals een gemeenschappelijke taal, een gemeenschappelijke geschiedenis, gezamenlijk doorleefde emotionele momenten en een nationaal symbool. Uit al deze 'gemeenschappelijkheden' ontstond toen de drang binnen één staatsverband te wonen. Waar dat niet mogelijk bleek, werd strijd geleverd om dat staatsverband gerealiseerd te krijgen.

Bij veel voormalige koloniën verloopt het proces anders. Ten gevolge van het optreden van de koloniale mogendheid is er al een staatsverband, maar de gemeenschappelijke kenmerken ontbreken nog of zijn onvoldoende ontwikkeld. Deze landen moeten een omgekeerde weg volgen. Ze moeten met andere woorden 'de eenheid gaan smeden' voor het te laat is. En te laat is het als separatistische tendensen zich manifesteren. Landen die dit proces glansrijk doorlopen hebben zijn bijvoorbeeld Indonesië en Brazilië. In India is het half gelukt (de afscheiding van Pakistan) en het land waarvan iedereen dacht dat het vlekkeloos was gelukt, het voormalige Joegoslavië, bleek later een absolute mislukking.

De hunkering van het Surinaamse volk naar een nationale leider is groot. Er zijn volksgroepen, zoals de Indianen en de bosnegers, die het te lang vinden duren voordat de leider zich aandient. Zij hebben daarom het Nederlandse koningshuis aange-

houden als nationaal symbool. In veel hutten in het binnenland prijkt het staatsieportret van koningin Beatrix. De zoektocht naar een nationale leider is systematisch begonnen toen het Surinaamse nationalisme in Amsterdam ontstond. Door creoolse intellectuelen is een speurtocht in de Surinaamse geschiedenis begonnen naar die figuren die door de daden die zij stelden 'groepoverschrijdend' bezig zijn geweest. Pas na de staatsgreep van Bouterse is de zoektocht krachtig ter hand genomen. Het zoeken was naar die figuren uit de Surinaamse geschiedenis die zich ervoor hebben ingezet dat Suriname loskwam van Nederland.

Volgens een publicatie die aan Bouterse is gewijd, een hagiografie met als titel *Dekolonisatie en nationaal leiderschap* (Nijmegen/Paramaribo 1990) lijdt het geen twijfel wie leiding geeft aan het proces van 'loskomen van het moederland' en wie dus de 'nationale leider' van Suriname is. Dat proces is zelfs 'vanaf 1980 onder de bezielende leiding van Desiré Delano Bouterse versneld', meldt de achterflap van het boek.

Bouterse is volgens dit boek dus niet alleen de nationale leider van Suriname, hij heeft zelfs het proces van loskomen van Nederland 'in een hogere versnelling' gebracht. De beweging die Bouterse in gang heeft gezet streeft ernaar de diverse segmenten waaruit de Surinaamse bevolking bestaat tot eenheid te smeden, zodat binnen afzienbare termijn van een Surinaamse natie gesproken kan worden. Een van de eerste daden na de staatsgreep was de verandering van de naam van het leger van Surinaamse Krijgsmacht in Nationaal Leger en het opleggen van de verplichting aan scholen dat ze de schooldag beginnen met het hissen van de Surinaamse vlag en met het zingen van het volkslied.

Na een periode waarin Bouterse zich door enkele kleine linkse partijen op sleeptouw liet nemen, keerde hij terug tot het thema van de dekolonisatie en zocht hij zijn wortels bij personen in de Surinaamse geschiedenis die hem op het dekolonisatiepad waren voorgegaan. Gelet op de positie die Bouterse en zijn NDP na de verkiezingen van 1996 naar alle waarschijnlijkheid binnen het Surinaamse politieke bestel zullen gaan innemen, is het van be-

lang de wortels van wat ik maar zal noemen het 'Bouta-isme' na te gaan.

De eerste persoon die genoemd moet worden als inspiratiebron van Bouterse is Louis Doedel. Louis Alfred Gerardus Doedel werd in 1905 geboren en vertrok op jonge leeftijd naar Curaçao. De olie-industrie bloeide daar en men kwam op de Antillen arbeidskrachten te kort. Een migratiestroom van Suriname naar de Antillen was hiervan het gevolg. Toen in de jaren dertig de economische crisis uitbrak en er massaontslagen in de olie-industrie vielen, vond er een omgekeerde migratie plaats: van de Antillen terug naar Suriname. Doedel, die niet in de olie-industrie werkte, maar hulpcommies was bij de belastingen, moest om een andere reden terug. De Curaçaose politie had hem van opruiend gedrag beschuldigd, opgepakt en naar zijn geboorteland uitgewezen.

De terugkerende Surinamers kwamen in een heel beroerde periode in Paramaribo aan. Zij hadden op de Antillen geen werk meer en in Suriname was er geen werk. Hun komst deed het werklozenpercentage in Paramaribo met enige honderden procenten stijgen. Dat geeft wel aan hoeveel Surinamers in de jaren dertig hun heil op de Antillen waren gaan zoeken.

Toen het gouvernement zich niets aantrok van het lot van de werklozen, richtte Doedel in 1931 met enkele anderen een 'Comité van Actie' op. Dit comité richtte een petitionnement tot de gouverneur waarin een reeks voorstellen werd gedaan om de werkloosheid te bestrijden en het lot van de werklozen te verlichten. Het was namelijk de gewoonte dat degenen die op Curaçao werk gevonden hadden (het loon was zeer behoorlijk) maandelijks verwanten in Suriname financieel ondersteunden, net zoals nu Surinamers in Nederland maandelijks voedselpakketten sturen naar verwanten in Suriname. Dit gebruik heeft dus een lange traditie. Aldus moet worden begrepen dat in het petitionnement van het comité zaken voorkomen zoals bijvoorbeeld gratis voedsel voor ondervoede schoolkinderen.

De gouverneur zag wat in de voorstellen en nodigde de leden van het comité uit. Op die dag hoopte zich een menigte op voor

het gouverneurspaleis, zwaaiend met Nederlandse vlaggen. Een deelnemer besteedde het podium en droeg het lied voor dat Pieter Jelles Troelstra had gecomponeerd: 'Het was geen logen!' Er was veel vertrouwen in de gouverneur en in Nederland dat zij het probleem van de werkloosheid zouden oplossen. Maatregelen zijn er ook genomen, maar het effect van die maatregelen op de werkloosheid was gelijk aan die van de bekende druppel op een gloeiende plaat.

Enige maanden later organiseerde een ander comité een manifestatie, die uit de hand liep. Een duizendkoppige menigte ging toen aan het plunderen, zodat de politie zich genooddaakt zag met scherp te schieten. Een aantal gewonden en een dode was het gevolg. Doedel richtte toen de Surinaamse Arbeiders- en Werkersorganisatie (sawo) op en hij bestookte het gouvernement van pamfletten, manifesten en krantenartikelen.

Wat Bouterse in Doedel moet aanspreken is diens onvermoeibare inzet voor de werkloze onderklasse van de Surinaamse samenleving en, later, zijn felle aanvallen op Nederland. De zaak van de arme Surinamer heeft Doedel zo sterk aangegrepen dat hij zes jaar nadat hij zijn eerste activiteit in Suriname ontplooidde, werd opgenomen in de enige psychiatrische inrichting die Suriname rijk is. In de hagiografie over Bouterse staat dat de opname van Doedel 'zonder deugdelijke medische indicatie was', met andere woorden: het was een opsluiting op politieke gronden zoals in de Sovjet-Unie onder het communisme ook gebeurde met dissidenten. Doedel stierf in vergetelheid na een verblijf van drieënveertig jaar in de inrichting, precies een maand voordat Bouterse zijn staatsgreep pleegde. Zeven jaar na zijn dood verscheen er een boek over hem, van de hand van de Nederlandse historicus Ben Scholten, destijds verbonden aan de Anton de Kom-universiteit.

De man die in kringen van de NDP het meeste gezag geniet en het meest wordt bewonderd is zonder twijfel Anton de Kom. De Kom werd in 1898 te Paramaribo geboren. Nadat hij de mulo had doorlopen, werkte hij een tijdje op wat kantoren en vertrok in 1920 naar Nederland. Hoewel in veel biografieën van De

Kom staat dat hij onderwijzer was, heeft hij dit beroep nooit uitgeoefend, noch een opleiding daarvoor gevolgd. Al tijdens zijn verblijf in Nederland, waar hij gedurende een korte tijd beroeps-militair is geweest en daarna als assistent-accountant heeft gewerkt, onderhield De Kom contact met de leiding van de Surinaamse Arbeiders- en Werkersorganisatie van Doedel. Na een verblijf van twaalf jaren in Nederland, keerde De Kom wegens ernstige ziekte van zijn moeder in december 1932 naar Suriname terug. De reis per boot duurde toen zo'n vier weken, en toen De Kom voet aan wal zette, bleek zijn moeder al te zijn overleden en begraven. Dat was geen aanleiding voor De Kom om naar Nederland terug te keren. Uit het feit dat hij zijn gezin had meege-nomen, kan worden afgeleid dat hij naar Suriname terugging om er te blijven. Juist dat wekte het wantrouwen van de autoriteiten. Tijdens zijn verblijf in Nederland had De Kom zich namelijk allerminst onopvallend gedragen! Hij hield zich in Nederland op in wat Van Lier noemt 'radical, leftist circles', hield lezingen voor deze kringen, schreef voor het blad *Links richten* en sloot zich aan bij de Liga tegen Kolonialisme en voor Koloniale Onafhankelijkheid.

Dat De Kom gelet op al deze activiteiten een fervente antiko-lonialist en een anti-imperialist was, moge duidelijk zijn. Hij kreeg van de autoriteiten echter het stempel 'communist' opge-plakt en in die dagen zaten noch het Nederlandse noch het koloniale gouvernement in Suriname te wachten op communisten die zich vestigden in de kolonie, ook al waren zij daar geboren. De mare ging De Kom vooruit. Vanaf het moment dat hij voet aan wal zette werd hij gevolgd door chercheurs die de opdracht hadden hem geen moment uit het oog te verliezen. De Kom werd gezien als voorpost van de internationaal georiënteerde communistische beweging, die tot taak had de vlam van de proletarische wereldrevolutie in Suriname te ontsteken.

Wat De Kom in Suriname kwam doen vertelt hij zelf in zijn boek *Wij slaven van Suriname* uit 1939. Het was hem erom te doen 'om het diep verankerde minderwaardigheidsgevoel van mijn landgenoten te bestrijden'. Maar de armoede en de ellendi-

ge leefsituatie van zijn landgenoten zoals hij die aantrof, gingen De Kom meer en meer ter harte. Hij richtte zijn woning in een volksbuurt van Paramaribo in als adviesbureau en dag aan dag stroomde zijn erf vol met landgenoten die hun beklag bij hem kwamen doen. Wonderlijk, zeker in die dagen, was dat, terwijl De Kom een zwarte creool was, het meer Hindostanen en Javanen waren die zich tot hem wendden. Dit gegeven baarde de autoriteiten nog meer zorg. Zij zagen voor hun geestesoog de marxistische leuze 'Proletariërs aller landen, verenigt u' zich voltrekken. Een solidariteit die dwars door alle rassen ging en alle armen ongeacht hun ras verbond. Voor De Kom ging echter een droom in vervulling. Over zijn idealen kort na aankomst in Suriname schreef hij: 'Misschien zal ik erin slagen iets van die verdeeldheid uit de weg te ruimen die de zwakte was van deze gekleurden, misschien zal het niet geheel onmogelijk zijn om negers en Hindostani, Javanen en Indianen te doen verstaan hoe slechts de solidariteit van moeder Sranang [Suriname] hen kan verenigen in hun strijd voor een menswaardig leven.'

Na een tijdje viel het op dat het aantal Javanen dat op zijn erf kwam exponentieel toenam. Zij bleken zelfs van zeer ver te komen en hadden er wel een dag reizen voor over om De Kom te zien, te spreken en vooral te horen spreken. De Javanen hingen aan De Koms lippen. Als hij sprak was in hun ogen een vreemde glinstering waarneembaar. Het vertrouwen van de Javanen in De Kom was groot, en hun volgzaamheid ook. De Kom verhaalt in zijn boek van een voorval dat plaatsvond in januari 1933. Enige honderden Javanen hadden zich op een ochtend op zijn erf verzameld. Tegen het middaguur waren het er al zo'n drieduizend. Een Surinaamse politie-inspecteur moest toen in opdracht van de blanke procureur-generaal de menigte verspreiden. Hoe de inspecteur en zijn manschappen ook sjorden en trokken aan de Javanen, zij bleven roerloos zitten. 'Toen dit schouwspel ongeveer een uur geduurd had, wendde inspecteur Esseds zich wanhopig tot mij met de opmerking: "Als de blanken maar eerst komen, dan gehoorzamen jullie wel." Daar ik inzag dat wij ten slotte toch voor het geweld zouden moeten wijken en daar ik

bovendien tot iedere prijs een botsing wenste te vermijden, antwoordde ik hem: "Niet voor de blanken, maar omdat jij een man van mijn eigen ras bent zal ik hun verzoeken het erf te ontruimen." En, wonderlijk, nauwelijks had ik een zin tot de menigte gesproken, of de hele massa Javanen stond zwijgend op en verliet in volkomen orde het erf.'

Het was toen al duidelijk: De Kom was voor de Javanen een soort Messias geworden. Sinds hun komst naar Suriname werden de Javanen gekweld door een nostalgisch verlangen naar het Java dat zij achter zich hadden gelaten. Een klein aantal van hen was na afloop van hun contract weer naar Java teruggekeerd, maar van een massale terugkeer kon wegens gebrek aan financiële middelen geen sprake zijn. Plotseling waren om volstrekt onduidelijke redenen de Javanen in De Kom de man gaan zien die hen zou terugleiden naar het land waar zij al zo lange jaren sterk naar verlangden. Een verlangen dat met het verstrijken van de tijd mythische trekken had aangenomen.

Wat was er gebeurd op 31 januari 1933, toen het erf van De Kom plotseling volstroomde met Javanen? Het gerucht had zich in de kampongs verspreid dat door bemiddeling van De Kom schepen voor de kust van Suriname waren aangekomen die spoedig de haven van Paramaribo zouden aandoen om de Javanen op te halen voor de lange reis terug naar Java. Er ontstond een ware massahysterie. Uit alle hoeken en gaten, zelfs uit de verre buitengewesten en de districten, zette zich een stoet Javanen in beweging, richting het erf van De Kom aan De Pontewerfstraat te Paramaribo. De trek bleef dagenlang aanhouden, de mensen verlieten het terrein niet meer. De Kom vertelt dat de procureur-generaal, alvorens bevel te geven de massa te verspreiden, in eigen persoon door zijn schutting was komen gluren om de toestand op het erf op te nemen. Hij moet de gouverneur gerapporteerd hebben dat het uitbreken van de proletarische wereldrevolutie in Suriname nu nog een kwestie van uren was. De Kom zou een volksmassa op zijn erf verzamelen en elk ogenblik kon in Suriname de machtsovername beginnen. Het gouvernement besloot toen tot een vlucht naar voren, te weten: de massa te ver-

spreiden. Maar nadat de massa zich op verzoek van De Kom in beweging had gezet, bleek dat men geenszins van plan was naar de kampongs terug te keren of zich te laten verspreiden.

‘Zonder bepaalde richting of doel’, maar ook zonder enige leiding koerste de massa van zo’n drieduizend man op het gouverneurspaleis af. De Kom voorzag dat er problemen zouden komen en via een kortere route bereikte hij eerder het paleis en vroeg de gouverneur te spreken. Deze was echter met de procureur-generaal aan het vergaderen. De laatste brak zich al dagenlang het hoofd over een manier om De Kom, die toch steeds door duizenden omringd was, te kunnen arresteren, toen hij De Kom het paleis zag binnenkomen. De procureur-generaal bedacht zich geen seconde. De Kom werd gearresteerd.

Toen brak pas goed de hel los. De dag na de arrestatie trok de menigte naar het parket en eiste de onmiddellijke vrijlating van De Kom. Het gouvernement voelde zich in het nauw gedreven en zag geen andere mogelijkheid dan last te geven met scherp op de menigte te schieten. Tweeëntwintig zwaargewonden en twee doden had dit tot gevolg. De opstand was bedwongen. De massa vluchtte in wanorde weg, de doden en gewonden achterlatend.

Na deze gebeurtenis was de ontgoocheling bij de Javanen groot. De mythe was letterlijk aan flarden geschoten. Dat was het zeer kortstondige, maar hevige optreden van De Kom in Suriname. Nadat hij drie maanden in hechtenis had gezeten, werd hij zonder enige vorm van proces in mei 1933 met zijn gezin op de boot naar Nederland gezet. Verbannen uit eigen vaderland!

Met De Kom zou het net als met Louis Doedel (en anderen die zich hebben ingezet om het lot van Suriname en de Surinamers te verbeteren) tragisch aflopen. Toen de Duitsers Nederland in mei 1940 binnenvielen, ontpopte De Kom, de antikolonialist en anti-imperialist, zich ook als een antifascist. Hij sloot zich aan bij het verzet tegen de Duitsers. Maar helaas, hij werd gevangengenomen en heeft de rest van zijn leven in het concentratiekamp Neuengamme doorgebracht. Daar stierf hij op 24 april 1945. De bevrijding van Nederland heeft hij dus net niet mogen meemaken.

Dat was het bewogen leven van een man die Nederland verliet om zijn moeder te zien, maar haar niet meer zag; die door de Nederlanders werd verbannen uit zijn eigen, geliefd vaderland; die de Duitsers losscheurden van zijn (Hollandse) vrouw en zijn kinderen en die ten slotte offers heeft gebracht voor de bevrijding van Nederland, die hij niet meer heeft mogen meemaken.

Vijftien jaar na de oorlog werden zijn stoffelijke resten naar Nederland overgebracht en herbegraven op de erebegraafplaats te Loenen op de Veluwe. De Kom is door het militaire regime van Bouterse vele malen geëerd. Zo werd de universiteit van Suriname omgedoopt in Anton de Kom-universiteit, de Pontewerfstraat in de Anton de Komstraat, is er in Paramaribo een borstbeeld voor hem opgericht en prijkt zijn portret op de Surinaamse bankbiljetten.

Anton de Kom is inspiratiebron voor Bouterse en diens NDP vanwege zijn antikolonialistische strijd, zijn strijd tegen de armoede en de ellende van de Surinaamse werkende klasse, en vanwege zijn onvermoeibare streven om de Surinamers te verlossen van hun, volgens De Kom, 'diep verankerde' minderwaardigheidsgevoel ten opzichte van het koloniale moederland, Nederland. Het politieke optreden van Bouterse, vooral in zijn opstelling jegens Nederland, is totaal niet te begrijpen zonder dat men kennisneemt van het leven van De Kom.

Toen ik net van de middelbare school kwam, had De Kom ook mij stevig in de greep. Ten tijde van de bijzetting van de stoffelijke resten van De Kom op de erebegraafplaats te Loenen was ik leerlingjournalist bij het Surinaamse weekblad *De Vrije Stem*. In die hoedanigheid schreef ik in mijn meest geïnspireerde artikel: 'De stoffelijke resten van de man die als eerste gedurfd heeft de strijd aan te binden met de kolonisatoren om van hen recht voor dit volk te verkrijgen is dezer dagen in Nederland opnieuw ter aarde besteld. In de kampen van de nazi's had hij zijn laatste rustplaats gevonden. Wat De Kom voor de Surinaamse natie van vandaag te betekenen heeft, is uit onze geschiedenisboeken niet meer te achterhalen. Maar dat hij de eerste is ge-

weest die, in een tijd dat de duisternis van het onverstand hoogtij vierde en het begrip voor de Vrijheid nog geen wortel had geschoten, de edele moed heeft kunnen opbrengen om recht en vrijheid voor dit volk op te eisen uit de handen van degenen, die zich onze meesters noemden, is met geen water weg te wissen.' Het artikel besloot ik aldus: 'Maar zijn ideeën, zijn streven en zijn verlangens zijn niet verloren gegaan. Zij zijn thans het geestelijk eigendom van vele jongeren. De roep om de vrijheid is immers sterker dan militair geweld. Onverstand en gewelddadig optreden kunnen die vrijheid wel vertragen, maar niet tegenhouden! En het bewijs is daar: terwijl de man die de vrijheidslamp mede heeft helpen ontsteken ten tweeden male grafwaarts werd gedragen – op een erebegraafplaats! – wordt het dak van de vrijheid in ons land verder voltooid. De Kom, de generatie van vandaag is met dankbaarheid vervuld [...]

Twee andere figuren wil ik voor de volledigheid nog even noemen. De eerste is Johan Adolf Pengel, de man die de mulatten onttroonde binnen de NPS en daarna een decennium lang de ongekroonde koning van Suriname werd. Pengel was premier van drie kabinetten, voorzitter en politiek leider van de NPS en daarnaast en tegelijkertijd was hij minister van Algemene Zaken, van Financiën en voorzitter van de grootste vakbond in die dagen, de Moederbond. Niemand behalve ik (maar dan in puur formele zin) heeft zowel vóór als ná Pengel zoveel politieke functies bekleed in Suriname. Tot de kring van intimi van Pengel behoorde de vader van Bouterse.

Wat Bouterse in de figuur van Pengel bewondert is zijn oratorische talent. En dat was niet gering: Pengel kon begeisteren met het woord. Hoewel hij constant in onmin heeft geleefd met Nederland en de Nederlandse pers, zou ik niet, zoals anderen menen, willen stellen dat hij het denken van Bouterse op enig punt heeft beïnvloed. Het feit dat Pengel terugschrok voor het opeisen van de volledige onafhankelijkheid van Nederland en dat hij degenen die zich wel daarvoor inzetten, beschuldigde van 'vreemde [lees: communistische] ideologieën', is een punt dat

Bouterse zwaar tegenstaat in de figuur van Pengel. Maar vooral omdat Pengel dé politicus was die de politiek van het 'de handen ophouden bij Nederland' zeer heeft gecultiveerd, is hij niet populair in NDP-kringen. Gevleugeld zijn de woorden die hij tot de massa's die hem na weer een bezoek aan Nederland op het vliegveld Zanderij kwamen ophalen, telkens sprak: 'A monie kong, het geld heb ik ze weer afhandig kunnen maken.' Noch in politiek opzicht, noch in economisch opzicht is Pengel dus de man geweest die de Surinamers zelfbewust en onafhankelijk van Nederland heeft willen maken. De naamswijziging van de Internationale Luchthaven Zandery in Johan Adolf Pengel International Airport is daarom niet door het militaire regime geschied, doch door de burgerregering die na de verkiezingen van 1987 aantrad en waarin de NPS een sleutelrol vervulde.

De tweede figuur, die wel tot de verbeelding van Bouterse spreekt, is mr Eddie Bruma, de vader van het Surinaamse nationalisme en de oprichter van de Partij Nationalistische Republiek. Bruma wordt gezien als de man die de strijd die De Kom begonnen is, op het politieke vlak een stap verder heeft gebracht doordat hij de onafhankelijkheid van Suriname wist te realiseren.

In de figuur van Bruma bewondert Bouterse behalve diens historische verdienste vooral diens tactisch en strategisch vakkundige manoeuvreren. Die kwaliteiten kan men Bruma, die thans in politiek opzicht een rustend bestaan leidt, inderdaad niet ontzeggen. Om als allerkleinste partij in het parlement (vier man sterk) tot een regeringscoalitie toe te treden met twee ministers (Bruma zelf en Eddie Hoost) en vervolgens de andere partners ertoe te bewegen met zo'n wezenlijk programmapunt als de onafhankelijkheid van Suriname in te stemmen en dat punt nog gerealiseerd te krijgen ook, dat getuigt inderdaad van een groot politiek-tactisch en strategisch inzicht.

Bruma is weliswaar geen ideologische inspiratiebron van Bouterse, maar ik ben van mening dat, zolang Bruma leeft en zolang Bouterse politiek bedrijft, men er verstandig aan doet om in heikele situaties het oog mede gericht te houden op mr Eddie Bruma, advocaat en politicus in ruste te Paramaribo.

De ideologische wortels van het 'Bouta-isme' zie ik dus liggen in de figuur van Louis Doedel en, zeer stellig, van Anton de Kom. Van Pengel is het oratorische vermogen en van Bruma het politieke manoeuvreren afgekeken. Bouterse is met andere woorden zowel in denken en doen als in stijl en presentatie door en door een Surinaams politicus. Een zeer authentieke ook. Het geflirt met Marx, Mao, Castro, Bischof enzovoort dat in de jaren tachtig heeft plaatsgevonden is achteraf als niet meer op te vatten dan als het geëxperimenteer van een jonge aap. Die moet nu eenmaal eerst alle takken uitproberen om vast te kunnen stellen aan welke tak hij het beste kan hangen.

Moeilijker is de vraag te beantwoorden of Bouterse gezien moet worden als degene die de kroon zal zetten op het werk van Anton de Kom. Volgens mij schuiven Bouterse adepten hem te snel naar voren als de nieuwe nationale leider van Suriname. Als mijn analyse van de maatschappelijke processen die zich binnen de Surinaamse samenleving voltrekken juist is, dan zijn wel de voorwaarden aanwezig waardoor Bouterse zich binnen twee verkiezingen tot volksleider kan ontwikkelen.

In ieder geval heeft het Surinaamse volk dringend behoefte aan iemand die het afhelpt van de minderwaardigheidsgevoelens jegens het voormalige moederland; die zich serieus wil inzetten voor de oplossing van de sociale en maatschappelijke noden van het Surinaamse volk; die de solidariteit van alle bevolkingsgroepen met elkaar weet te bewerkstelligen; die de etnisch bepaalde politieke structuur kan doorbreken; die het voeren van een slagvaardig economisch beleid kan waarborgen; die het dekolonisatieproces verder kan voltooien; die kan afrekenen met de hulpverslaving en met de mentaliteit van 'winti wai, lanti pai', en die de Surinamers eens eindelijk het besef van het dragen van eigen verantwoordelijkheid kan bijbrengen. Of die man Bouterse heet of een andere naam draagt, zal mijns inziens niet eerder dan na een kwarteeuw vanaf nu vastgesteld kunnen worden. Tot die tijd blijft het een kwestie van bidden en hopen dat het toch nog goed zal komen met Suriname.

12 Vakbeweging en politiek

Bij een bespreking van het Surinaamse politieke systeem kan de Surinaamse vakbeweging niet ontbreken. De vakbeweging neemt namelijk binnen het geheel van maatschappelijke instituties in Suriname een zeer bijzondere plaats in. Collectieve behartiging van arbeidsbelangen en het proces van politieke partijvorming vallen in Suriname in de tijd gezien min of meer samen. Omdat de personen die het initiatief namen tot politieke partijvorming tevens ook degenen waren die organisaties gingen oprichten ter behartiging van de belangen van arbeiders, heeft er altijd een nauwe verwevenheid bestaan tussen politieke partijen en vakbeweging. Het versmelten van de functies van vakbondsleider en politicus in één persoon is tot op de huidige dag in Suriname, anders dan in Nederland, geen onbekend verschijnsel.

E. E. Campbell, die gepromoveerd is op het proefschrift *Vakbeweging en arbeidsverhoudingen in Suriname* (Eindhoven 1987), spreekt over de 'segmentering van de arbeidsverhoudingen.' Met deze term wordt, wat men wellicht na lezing van het voorgaande zou denken, juist niet bedoeld dat de Surinaamse vakbeweging etnisch is georganiseerd. Met het leger en het onderwijs heeft de vakbeweging gemeen dat er geen sprake is van een etnisch criterium als basis van organisatie. De segmentering betreft de onevenwichtige economische structuur van Suriname waarbinnen de vakbeweging moet opereren. Zo is er een kleine mijnbouwsector (de bauxietindustrie), met twee multinationals, het Amerikaanse Suralco en het Nederlandse Billiton, die verreweg de belangrijkste inkomstenbron voor het land is, de hoogste organisatiegraad heeft en de hoogste lonen uitbetaald. Aan de andere kant staat de agrarische sector, waar pas de laatste jaren sprake is van een vorm van organisatie. Hier opereren grotendeels inheemse bedrijven en worden de laagste lonen betaald. Daartussen bevindt zich een industriële en een bank- en verzekeringssector, waarin zowel buitenlandse als inheemse bedrijven opereren.

Een tweede verschil met de Nederlandse vakbeweging is dat de Surinaamse vakbeweging niet per bedrijfstak is georganiseerd, maar per bedrijf. De afzonderlijke vakbewegingen per bedrijf kunnen zich dan weer aansluiten bij een vakcentrale. De twee belangrijkste vakcentrales op het ogenblik zijn het algemeen verbond van vakverenigingen in Suriname, de Moederbond, en de vakcentrale c-47. Tot 1983 was de Moederbond de grootste vakcentrale van Suriname, met circa zestig aangesloten bonden. De koppositie heeft de Moederbond moeten afstaan aan c-47.

Anders dan de politieke partijen – en overeenkomstig de Nederlandse vakbeweging – laat de Surinaamse vakbeweging zich bij het uitstippelen van haar beleid leiden door beginselen. De grote politieke partijen in Suriname laten zich leiden door groepsbelangen in plaats van door beginselen, terwijl de vakbeweging, die er juist is om op te komen voor groepsbelangen, zich laat leiden door beginselen. De Moederbond bijvoorbeeld is gestoeld op sociaal-democratische beginselen en de PWO baseert zich op de katholieke sociale leer.

De Moederbond is in 1951 aanvankelijk onder de naam Surinaamse Werknemers Moederbond opgericht door J. A. Pengel. Wat weinig mensen weten is dat ook VHP-leider Lachmon, die al veertig jaar de onbetwiste politieke voorman van de Hindostanen is, aan de wieg heeft gestaan van de Moederbond. Pengel bleef voorzitter van de Moederbond toen hij premier van Suriname werd. Vandaag de dag zal men het vreemd vinden dat hij al deze functies weer combineerde met het voorzitterschap van de Bemiddelingsraad voor Geheel Suriname, die moet bemiddelen bij arbeidsgeschillen. Na de dood van Pengel in 1970 kwam de leiding van de Moederbond in handen van de legendarische Cyrill Daal – tot 8 december 1982, toen hij met veertien anderen in Fort Zeelandia standrechtelijk werd geëxecuteerd.

De vakcentrale c-47 is opgericht door mr Eddie Bruma, die ook de oprichter was van de PNR en die, totdat hij minister werd, beide functies combineerde. Het was een publiek geheim dat toen c-47 werd opgericht, deze vakcentrale zeer beslist niet 47 aangesloten bonden had. c-47 zou dan immers al bij de oprich-

ting groter zijn dan de Moederbond, terwijl het door de Moederbond als 'dwerg', een 'lastige, onbeduidende vlieg' werd getypeerd. We zien hier een tweede verdienste van Bruma. Hij slaagde erin het monopolie van de Moederbond op vakbondsgebied te doorbreken door in tien jaar tijd van c-47 een vakcentrale te maken die met de Moederbond kon wedijveren.

Toen Fred Derby Bruma opvolgde, brak er een nieuwe fase aan in de Surinaamse vakbeweging. De Moederbond had zeer geleden onder de politiek van de NPS als regeringspartij onder leiding van J. Pengel. De fouten van de NPS werden namelijk ook de Moederbond aangerekend en de Moederbond verloor bonden aan c-47. Aan de 'personele unie' – het voorzitterschap van de NPS en van de Moederbond in handen van één persoon – maakte Daal een eind. Tegenover het losser maken van de band met de NPS stond het aantrekken van de relaties met de FNV, destijds onder leiding van Wim Kok. Door regelmatige bezoeken over en weer ontstond er een hechte persoonlijke vriendschapsrelatie tussen Kok en Daal. Dat klinkt door in de recente stellingname van Kok dat, als Bouterse (die verantwoordelijk is voor de moord op Daal) bij de verkiezingen van 1996 aan de macht komt, dit de Nederlands-Surinaamse betrekkingen geen goed zal doen. Door de dood van Daal, het vertrek van Kok bij de FNV en het feit dat de NDP van Bouterse wat invloed heeft verworven binnen de Moederbond, is de relatie tussen Moederbond en FNV bekoeld.

c-47 maakte onder leiding van Fred Derby een andere ontwikkeling door. Hij versterkte de binding met de politiek door de koppeling van vakbond en politiek als 'onlosmakelijk' te verklaren. Tevens verbreedde hij de politieke basis van zijn vakcentrale door een aantal kleinere politieke partijen, samen met wat restanten van de PNR, te bundelen onder de gezamenlijke naam Surinaamse Partij van de Arbeid (SPA). Deze partij heeft thans drie zetels in het Surinaamse parlement en participeert met twee ministers in het kabinet-Venetiaan.

Toen Daal en ik in oktober 1982 met vakbondsacties bezig waren om verkiezingen af te dwingen en Daal op een gegeven

moment zich realiseerde dat hij het er mogelijk niet levend af zou kunnen brengen, zei hij mij dat, als er iets mis zou lopen, ik naar Holland moest vertrekken en de eerste die ik moest informeren was Wim Kok. Op 6 december 1982 had ik voor het laatst contact met Daal. Daal wist dat ons telefoongesprek werd afge-
luisterd en daarom zei hij een paar keer tegen mij: 'Ze denken dat wij hier bezig zijn een coup voor te bereiden en dat jij in Holland zit om de voorbereidingen te treffen. Maar wij weten toch dat dat allemaal flauwekul is, toch?' Ik begreep dat Daal een signaal wilde geven aan de afluisterende militairen, en ik verzekerde hem van mijn kant dat wij ons absoluut niet met zulk soort zaken bezighielden, dat wij zelfs niet wisten hoe wij zoiets zouden moeten doen. Daarop vroeg Daal mij of ik niet was vergeten dat Wim Kok de eerste was die gewaarschuwd moest worden als hem iets zou overkomen. Ik zei Daal dat hij daarop kon rekenen. Daal had familieleden in Nederland, maar ik vermoed dat Daal zo nadrukkelijk Wim Kok noemde om de afluisterende militairen van doldrieste daden af te houden. Toen de moorden waren gepleegd, was ik binnen drie uren volledig op de hoogte van wat er in het Fort Zeelandia was gebeurd en dat mijn vrienden, onder wie Daal, niet meer tot de levenden behoorden. Ik vroeg om een gesprek met Kok en kon meteen worden ontvangen. Kok ontving mij met het voltallige bestuur van de FNV. Ik deed mijn verhaal en toen ik zag dat Kok, die toch niet gemakkelijk zijn emoties toont, lijkbleek werd, bespaarde ik hem de gruwelijke details. Na mijn relaas stond Kok op en ging een poosje zwijgend voor een raam staan. Toen hij zijn evenwicht weer hervond kwam hij weer zitten en mompelde wat. Ik heb alleen de woorden 'heel goede vriend' kunnen opvangen. Daarna vroeg Kok: 'Is er iets dat ik voor je doen kan?' Ik antwoordde Kok dat ik volgens afspraak alleen de boodschap kwam brengen en dat hij voor mij persoonlijk niets behoefde te doen. Ik stond op en gaf Kok een hand ten afscheid. De hand die ik van hem kreeg was ijskoud en trilde. En toen wist ik dat wat Daal mij verteld had over de warme, onvervalste vriendschap die hij had met Wim Kok, geheel wederzijds was.

De wortels van de Surinaamse vakbeweging liggen dus in de politiek en vakbondsleiders zijn in de meeste gevallen ook politieke leiders. De omslag die Daal teweeg heeft willen brengen – de scheiding van partijpolitiek en vakbeweging – is eigenlijk maar half gelukt. Ik betwijfel of wat de Moederbond betreft dat zo zal blijven. De vakbond dient vaak als springplank naar een politieke functie, net als in Nederland, waar ook veel vakbondsleiders na enige tijd in de politiek verdwijnen. Het omgekeerde komt nauwelijks voor.

Het verschil is volgens mij toch dat men in Suriname vakbondsleider is met de bedoeling door te stoten naar de politiek en dat de vakbondsstrategie primair gericht is op het bereiken van een persoonlijk politiek einddoel. Is dit doel bereikt, dan is het niet de bedoeling de vakbondspositie los te laten – wat in Nederland het geval is –, anders geeft men zijn machtsbasis prijs. De taak die de vakbondsleider die politicus wordt te vervullen heeft, is afhankelijk van zijn positie als politicus. Zit hij in de oppositie, dan zal de aan hem gelieerde vakbond niets goedvinden dat de regering doet, ook al is dat in het belang van de arbeiders. In het omgekeerde geval, als de politicus-vakbondsleider deel uitmaakt van de regeringscombinatie, dan is die vakbeweging ertoe veroordeeld passief aan de kant te blijven staan, ook al vallen de beleidsdaden van de regering negatief uit voor de arbeiders.

Op dit moment doet deze laatste situatie zich voor tussen C-47 en CLO aan de ene kant en de regeringscombinatie VHP-NPS-SPA aan de andere kant. De centrale man is Fred Derby. Sinds zijn SPA in de regering zit, heeft niemand meer iets gemerkt van de 'actie-mindedness' van C-47 en CLO, ondanks een sterke verslechtering van de positie van de ambtenaren en de arbeiders.

De verwevenheid van politiek met vakbond maakt dat een zittende regering primair geneigd is vakbondseisen aan te merken als in de kern politieke eisen. Vakbondsacties ter realisering van de eisen ziet men primair als eisen van politieke tegenstanders – totdat het tegendeel gebleken en bewezen is! Daarbij kunnen fatale vergissingen gemaakt worden. Zo vond er in 1966 een sta-

king van onderwijzend personeel plaats. J. Pengel, die toen premier en tevens voorzitter van de vakcentrale de Moederbond, was en die in een vorig leven zelf talrijke stakingen had geleid, kwalificeerde de staking als 'dienstweigering' en dreigde dat hij disciplinaire maatregelen zou nemen tegen de stakers. De staking greep juist ten gevolge van dit dreigement ook in andere sectoren om zich heen. Pas toen was Pengel bereid te erkennen dat de stakende onderwijzers inderdaad een goede reden hadden om te staken.

De tweede staking van het onderwijsfront (onderwijzers en leraren) was in februari 1969. Ook toen was Pengel premier. Deze staking was zeer hardnekkig. Toen weer na dreigementen van Pengel ook andere groepen zich bij de staking aansloten en ook de vakcentrales in Nederland financiële en morele steun gaven, gebeurde het voor het eerst in de Surinaamse geschiedenis dat ten gevolge van een staking een regering – nota bene een die werd geleid door een vakbondsleider – ten val kwam. Op 13 februari 1969, nadat Pengel langer dan tien jaar het Surinaamse politieke en vakbondstoneel had beheerst, trad het zoveelste kabinet-Pengel af. Politieke macht zou Pengel tot aan zijn dood, een jaar later, niet meer veroveren. De Moederbond, die zich buiten alles had gehouden, verloor veel invloed onder de arbeiders.

Een derde grote staking brak uit in januari 1973. De Bond van Douaneambtenaren ging in staking nadat eisen om salarisverhoging niet waren ingewilligd. De regering die toen aan de macht was steunde op de politieke partijen VHP en PNP. De PNP was ontstaan toen de NPS, met Pengel als lijststaanvoerder, na de onderwijzers- en lerarenstaking de verkiezingen had verloren. De regering besloot haar geschil met deze bond aan de rechter voor te leggen. De rechter verbood de staking, waarop de bond bekendmaakte de staking 'ondanks dit vonnis voort te zetten'. De Moederbond steunde de douanebond hierin, want de NPS was toen in de oppositie beland. Het vonnis werd door de Moederbond als volgt getypeerd: 'schokkend voor het rechtsgevoel', 'verouderd, want gebaseerd op oude rechtsregels en normen uit

Nederland' en 'een vrijbrief voor de regering onderhandelingen te weigeren'.

Na dit communiqué van de Moederbond werd de staking algemeen en ze werd zeer verbeterd toen de regering ertoe overging vakbondsleiders te arresteren 'wegens opruiing'. Kwistig strooide de regering met spreekverboden en er werden nieuwsberichten gecensureerd.

De staking bracht de regering niet ten val, maar de verkiezingen die kort daarop werden gehouden, in oktober 1973, decimeerde de PNP en bracht de VHP in de oppositie. Er kwam een regering aan de macht die steunde op de NPS (van Arron), de PNR (van Bruma) en andere partijen (verzameld in de NPK). Het zou deze regering zijn die de onafhankelijkheid van Suriname zou realiseren.

Na de stakingen van 1966, 1969 en 1973 was het zelfbewustzijn van de vakbeweging sterk gegroeid. Dat Surinaamse machthebbers elke omvangrijke staking opvatten als een politieke staking die gericht is op de omverwerping van de zittende regering, vloeit voort uit de historische verwevenheid van vakbond en politiek. De algemene staking van 1973 heeft dit alleen maar versterkt. De regering die na de onafhankelijkheid van Suriname aan de macht kwam (kabinet-Arron-II) werd ook het slachtoffer van deze opvatting. Toen de Bond van Militair Kader (BOMIKA) haar met legitieme eisen tegemoet trad, hield de regering zich doof. De bond bleek steun te krijgen van maatschappelijke groeperingen en de regering zag hierin een agitatie van politieke tegenstanders. Het rapport van een commissie die haar dringend adviseerde de nodige stappen te ondernemen omdat de toestand in het leger werkelijk zorgelijk was, verdween in een la. Toen de militairen in hun optreden steeds driester werden, werd naar het militair straf- en tuchtrecht gegrepen om de rust binnen het leger te herstellen. Hoe het verder afliep is genoegzaam bekend. De dag voordat de krijgsraad uitspraak zou doen, pleegde Bouterse met zijn vijftien getrouwen de staatsgreep van 25 februari 1980.

Eén keer heeft de Surinaamse vakbeweging een gevoelige ne-

derlaag geleden. Dat is geweest op 8 december 1982. De situatie was toen niet helemaal gelijk aan die van de voorgaande jaren. Zo was de vakbondsmacht niet compleet, want ondanks lang onderhandelen lukte het de Moederbond niet c-47 bij de algemene staking tegen het militaire regime te betrekken. De militaire macht bleek bovendien over een ander middel en een andere mentaliteit te beschikken dan de burgerbestuurders van 1966, 1969 en 1973. De militaire macht heeft eenvoudigweg de belangrijkste vakbondsleider Daal en de belangrijkste vakbondsadviseur Eddie Hoost (van c-47) geliquideerd. Fred Derby heeft door persoonlijk ingrijpen van Bouterse het er levend afgebracht.

Ik houd het erop dat Derby's weigering mee te doen aan de acties van de Moederbond – waardoor het vakbondsfrent Bouterse niet geheel kon insluiten en deze niet genoodzaakt werd de toegezegde algemene verkiezingen uit te schrijven – hem het leven heeft gered. Want ook als het om de strijd om de macht gaat, geldt het gezegde 'Voor wat, hoort wat'.

De gebeurtenissen van 8 december 1982 hebben hun uitwerking niet gemist. Het komt mij voor dat de Surinaamse vakbeweging volledig in haar bedding is teruggeworpen en deze voor zeer lange tijd niet meer zal verlaten. Met andere woorden, de Surinaamse vakbeweging lijkt zich, nadat haar op 8 december 1982 zeer zware slagen zijn toegebracht, definitief uit de politieke arena te hebben teruggetrokken. Het ziet ernaar uit dat Fred Derby de laatste zal zijn die het vakbondsleiderschap combineert met het leiderschap van een politieke partij (die bovendien ook nog regeringverantwoordelijkheid draagt). Waarschijnlijk zal de Surinaamse vakbeweging zich vanaf 8 december 1982 ontwikkelen in de richting die Cyrill Daal al had aangegeven: een vakbeweging die zelfstandig, op grond van eigen beginselen, eigen tactieken en eigen strategieën opereert en die niet langer 'aanhangel' is van of gekoppeld is aan een politieke partij. Een ontwikkeling in 'Nederlandse' richting dus. Onlangs is een vierde vakcentrale opgericht, en deze benadrukt haar van een politieke partij onafhankelijke opstelling.

Epiloog: Opgroeien in een plurale samenleving

De man of vrouw die opgroeit in een gesegmenteerde samenleving heeft vele hindernissen te overwinnen. Om deze bewering te adstrueren zal ik tot besluit iets over mijn leven vertellen.

Ik ben geboren in het district Saramacca, in een plaatsje dat de naam Creola draagt. In het district Saramacca woonden toen hoofdzakelijk Hindostanen en Javanen en dat is nu nog steeds het geval. Creola was het resultaat van een poging de creolen weer te interesseren voor de landbouw. Na de afschaffing van de slavernij hadden zij zich namelijk afgewend van de landbouw. De creolen trokken naar de enige stad die Suriname rijk is, Paramaribo, en legden zich toe op de ambachtelijke beroepen. In de jaren dertig was de werkloosheid onder de creolen echter zeer groot en de sociale onrust nam toe. In een poging de werkloosheid onder de voornamelijk creoolse werklozen te bestrijden werden toen enkele landbouwprojecten opgezet. Creola was er een van.

Dat mijn vader in aanmerking kwam voor een boerderijtje op Creola was niet zo verbazingwekkend. In tegenstelling tot andere creolen was mijn opa juist de mening toegedaan dat de creolen de landbouw niet de rug moesten toekeren. 'In de landbouw ligt de toekomst, mijn jongen,' had hij vaak tegen mij gezegd. Vanwaar zijn belangstelling voor de landbouw? Wel, mijn overgrootvader was slaaf geweest op de plantage Johanna-Margaretha. Deze plantage wordt in het *Historisch-geografisch woordenboek van Suriname* van A.J. van der Aa (1839-1851) als volgt omschreven: 'Koffijplantaadje aan de Beneden-Commewijne ter regterzijde in het afvaren; palende bovenwaarts aan de koffijplantaadje Buitenlust, benedenwaarts aan de koffijplantaadje Elizabeths-hoop, 362 1/2 akker groot, met 170 slaven. De Negers noemen haar Kerkigron.' Uit het feit dat mijn overgrootvader 'huisslaaf' was, kan worden afgeleid dat hij intelligent en knap van uiterlijk moet zijn geweest. Mijn opa heeft mij verteld dat het geslacht

afstamt van het Ashanti-koninkrijk in Ghana. Zo verklaarde hij de trots die met de naam Haakmat onverbrekelijk verbonden zou zijn. Mijn overgrootvader is niet bij de afschaffing van de slavernij op 1 juli 1863 vrij man geworden. Hij werd, zoals tegen het einde van de slavernij regelmatig voorkwam, door zijn meester vrijgekocht.

Technisch ging het vrijkopen als volgt in zijn werk. De blanke slavenmeester diende een verzoek tot vrijkoping in bij het gouvernement. Als het gouvernement geen bezwaar had tegen de 'manumissie', werden de voorwaarden vastgesteld waaronder dat kon geschieden. Dat kon zijn ofwel betaling van een geldsom (van tussen de honderd en duizend gulden), ofwel gedurende enige tijd een soort militaire dienstplicht vervullen, ofwel een combinatie van beide. Was de voorwaarde vervuld, dan werd een manumissiebrief afgegeven. In deze brief werd de nieuwe naam vermeld die men van zijn voormalige meester kreeg, plus het geloof dat men pas mocht aannemen.

In Suriname was het gebruikelijk dat de blanke meester, vooral als hij kinderloos was, zijn eigen naam aan de gemanutieerde gaf. Ook bracht hij – bijvoorbeeld als hij al kinderen in Nederland had – soms kleine wijzigingen in de naam aan, zoals het veranderen van een letter of een complete omdraaiing van de naam (Gerholdt werd Tdlohreg). Met zo'n brief in de hand was men vrij man geworden. Juridisch betekende de manumissie dat men van rechtsobject rechtssubject was geworden.

Na zijn manumissie kreeg mijn overgrootvader de leiding van de plantage Johanna-Margaretha en na de dood van zijn voormalige meester bleek zelfs dat hij hem de plantage had nagelaten. Zo was overgrootvader binnen één generatie van slaaf vrije neger en van vrije neger slavenhouder geworden! Deze vrijgekochten (zowel de negers als de mulatten) die later slavenhouders werden, waren, althans zo luiden de verhalen, samen met de joodse slavenhouders de wreedste slavenhouders van Suriname. Wat die behandeling op de plantage Johanna-Margaretha betreft moet het meegefallen zijn. Want na de afschaffing van de slavernij, en ook toen het staatstoezicht afliep, waren de meeste slaven

als vrije arbeiders op de plantage blijven werken.

De ineenstorting van de wereldkoffiemarkt betekende de ondergang van de plantage. Mijn opa, die op die plantage geboren was en inmiddels een gezin gesticht had, riep toen zijn zoons bij elkaar en legde hun de vraag voor of zij op de plantage wilden blijven wonen. Mijn vader, zoals hij mij vertelde, zag niets in het plantageleven. Zijn jongere broers wel, maar omdat hij de oudste zoon was, heeft zijn stem toch zwaarder gewogen. Mijn grootvader verliet toen met zijn gezin de plantage en kocht voorbij Paramaribo een veel kleinere plantage die aan de Kwattaweg was gelegen. Het was een zogenaamde gemengde plantage, een plantage dus waarop allerlei gewassen geteeld werden. Hoofdzakelijk waren dat toch wel citrusvruchten, omdat de prijs hiervan op de wereldmarkt aantrekkelijk was.

Op de plantage aan de Kwattaweg zou het leven van mijn vader een beslissende wending nemen. De plantage grensde aan een andere en op een dag ontwaarde mijn vader drie bevallige meisjes op de buurplantage. Zij hadden een Chinees uiterlijk en dat intrigeerde mijn vader des te meer. Toen hij een van die meisjes aansprak en hij nog respons kreeg ook, kon hij zijn vreugde niet op. Een afspraak was snel gemaakt en daarna volgden vele geheime ontmoetingen. Dat meisje zou later mijn moeder worden. Maar voordat het zover was zouden nog talrijke moeilijkheden overwonnen moeten worden.

De aangrenzende plantage was in bezit van een creools echtpaar, dat zelf geen kinderen had. De drie meisjes, mijn latere moeder en haar twee zusjes, waren dochters van een Chinese winkelier, die hij had verwekt bij een half Indiaanse, half Chinese vrouw. Het was namelijk de gewoonte van de Chinezen, die meestal zonder vrouwen naar Suriname kwamen, zich een huishoudster aan te schaffen die ook hielp in de winkel. Om de een of andere reden hadden de Chinezen daarbij een voorkeur voor Indiaanse vrouwen, maar ook creoolse vrouwen werden als huishoudster in dienst genomen. De dienstbetrekking werd al vrij snel omgezet in een 'Surinaams huwelijk'. Daarna duurde het niet lang meer of de eerste nakomelingen dienden zich aan. Uit

de vele creoolse Surinamers die met Chinese namen rondlopen valt af te leiden dat rasvermenging ook bij de Chinezen al kort na hun aankomst in Suriname voorkwam.

Mijn moeder had behalve haar twee zusjes nog een jongere broer. De vader van mijn moeder hechtte net als iedere Chinees nog zeer aan oude Chinese gebruiken. Op een dag vond hij het nodig zijn zoon naar China mee te nemen voor de voorouderverering. Dochters spelen bij deze verering geen enkele rol en daarom werden mijn moeder en haar twee zusjes in Suriname achtergelaten. Het tijdelijk voor korte of lange tijd je kinderen bij kennissen en verwanten achterlaten als je zelf niet in staat bent ze op te voeden, is in Suriname tot op de dag van vandaag een heel normaal gebeuren. In het geval van mijn moeder en haar twee zusjes werd het een creools kinderloos echtpaar dat een plantage had die grensde aan die van mijn grootvader.

De bedoeling was dat, nadat mijn grootvader van moederszijde uit China zou zijn teruggekeerd, hij zijn dochters weer tot zich zou nemen. Zo is het echter niet gelopen. De jaren verstrekken zonder enig teken van leven van vader en zoon. De Tweede Wereldoorlog brak uit, de oorlog werd beëindigd, maar er werd ook toen niets van de man en de jongen vernomen. Op een dag kwam iemand van het Surinaamse Rode Kruis langs. Hij maakte aan alle onzekerheid een eind. Van het Internationale Rode Kruis was bericht ontvangen dat mijn grootvader van moederszijde 'ten gevolge van oorlogshandelingen' om het leven was gekomen. Het zoontje had de oorlog overleefd, verbleef nu intussen weer een paar jaar bij Chinese familie van zijn vader in China en die familie was niet bereid het jongetje naar Suriname te laten terugkeren. Zij wisten trouwens niet eens waar Suriname lag.

Toen de Chinese gemeenschap in Suriname vernam van de dood van Tjon Kon Fong (want zo heette mijn grootvader van moederskant) heeft die gemeenschap zich tot opa Seymonson (want zo heette de pleegvader van mijn moeder) gewend en eiste de half Chinese meisjes op. De Chinese gemeenschap in die dagen kampte namelijk met een permanent vrouwentekort. De lan-

ge reis van het Verre Oosten naar Suriname werd immers door vrijgezellen ondernomen. Wie getrouwd was, zoals mijn grootvader, liet zijn vrouw in China achter. Pas als men wat fortuin had vergaard liet men vrouw en eventuele kinderen overkomen. Dat had mijn Chinese grootvader voor hij vertrok ook gedaan. Dat mijn moeder en haar twee zusters desondanks aan een creools echtpaar werden toevertrouwd, heeft te maken met de druk die mijn grootmoeder van moederszijde schijnt te hebben uitgeoefend. Zij wilde de zorgen voor haar kinderen niet toevertrouwen aan de eerste vrouw van mijn grootvader. Deze zaken liggen in Suriname – vooral bij vrouwen – zeer gevoelig.

Toen de Chinese gemeenschap in Suriname mijn moeder en haar twee zusjes kwam opeisen, woonden zij intussen al langer dan tien jaar bij opa Seymonson. Begrijpelijk dat zowel mijn moeder als haar zusjes er niets voor voelde in een ander milieu terecht te komen. Ook opa Seymonson voelde er uiteraard niets voor de meisjes, die hij als zijn eigen dochters was gaan beschouwen, terug te geven. Een zwarte creool die half Chinese meisjes opvoedde alsof het zijn eigen kinderen waren, had immers een behoorlijke status binnen de Surinaamse samenleving; ik geloof niet dat het thans anders is. Er is nog een rechtszaak geweest om de voogdij, maar een wijze rechter besliste dat opa Seymonson de kinderen niet hoefde af te staan. Zodoende bleven zij op de plantage van opa Seymonson wonen.

Op een gegeven moment kwam mijn grootvader achter de geheime ontmoetingen van mijn vader. Hij keerde zich hier fel tegen, maar ook opa Seymonson had grote bezwaren. Het bezwaar van mijn grootvader was dat een man eerst een op een gedegen studie gebaseerde maatschappelijke positie moest verwerven voordat hij aan vrouwen kon gaan denken. Noch aan het een (studie), noch aan het ander (maatschappelijke positie) voldeed mijn vader.

De bezwaren van opa Seymonson hadden met de opvattingen van die dagen te maken. Lichter gekleurd trouwt niet met donker gekleurd, tenzij er sprake was van voldoende compensatie:

een behoorlijke studie, goede betrekking, vermogend, enzovoort. Mijn vader werd dus te licht bevonden. De geheime ontmoetingen moeten ondanks alle bezwaren van de ouders zijn doorgegaan, want op een dag bleek een kind op komst te zijn. Of het opzet was of werkelijk een ongelukje, dat geheim heeft mijn vader nooit willen prijsgeven. Mijn grootvader, streng doch rechtvaardig als hij was, had weinig woorden nodig om mijn vader te vertellen wat hem te doen stond. 'Nu je jezelf als groot man hebt betoond, moet je je voortaan ook als zodanig gedragen. In mijn huis is er geen plaats voor twee mannen.'

Mijn vader bleef dus niets anders over dan op zoek te gaan naar een huis. En naar werk, dat nergens te vinden was. En zo belandden mijn vader en mijn moeder op Creola, in een poging in de landbouw in hun levensonderhoud te voorzien.

Gelukkig voor mijn vader had hij van zijn vader de landbouw geleerd. Maar mijn grootvader was een hernhutter in merg en been en in deze kringen werd en wordt het leren bijzonder gestimuleerd en als deugd gezien. De andere broers van mijn vader volgden die weg en gingen dus verder leren en studeren. Zij stegen daardoor in de achting van de familie. Dat stak mijn vader. Vele malen is hij van Creola naar Kwatta gereisd om een betere verstandhouding met zijn vader te zoeken, maar het feit dat hij niet verder wilde of kon leren heeft die verstandhouding niet verbeterd.

Toestemming voor een huwelijk met mijn moeder kreeg mijn vader niet, hoewel er al een kind was geboren. Mijn grootvader zag de hele affaire met mijn moeder namelijk als een van voorbijgaande aard, een bevlieging die snel over zou gaan. Na mijn oudste broer werd nog een zus geboren, maar mijn grootvader bleef zijn toestemming weigeren. Opa Seymonson had zich intussen met de situatie verzoend.

Mijn geboorte als derde kind was nodig om te bereiken dat 'het hart van opa Haakmat werd verzacht'. Mijn oma heb ik meermalen horen verzuchten: 'Het leven met je opa zou gemakkelijker zijn als hij wat minder trots en niet zo snel gekrenkt was.' Na mijn geboorte gaf mijn grootvader toestemming voor

het huwelijk tussen mijn vader en mijn moeder. Alhoewel ik toen heel klein moet zijn geweest, staat me toch iets van de plechtigheid bij.

Het sprak voor mijn grootvader vanzelf dat het huwelijk een hernhutterhuwelijk zou zijn en dat alle kinderen gedoopt zouden worden en een hernhutteropvoeding zouden krijgen. Dit stelde hij voorop, terwijl hij wist dat mijn moeder, net als bijna alle Chinezen, katholiek was. Ook wat dus de geloofskant betreft ben ik uit een 'gemengde verhouding' geboren.

Na mijn geboorte verkocht mijn vader de boerderij te Creola voor een gering bedrag aan een Hindostaan. Hij besloot zich alsnog in Paramaribo te vestigen om te proberen door studie zich een betere positie te verwerven. Aan de verkoop verbond mijn vader de voorwaarde dat de koper hem 'levenslang' een zak sinaasappels zou leveren; de sinaasappels van Creola stonden namelijk bekend als de allersappigste en zoetste. De Hindostaan heeft, naar ik later heb vernomen, slechts een drietal keren aan zijn verplichtingen voldaan; daarna niet meer. Toen ik mijn vader na jaren nog hierover hoorde klagen, heb ik hem voorgesteld de boerderij terug te nemen als hij werkelijk van mening was dat de Hindostaan hem had belazerd, maar daar wilde hij niets van weten. 'Ik terug in de landbouw? Ik ben gek zeker!' Ik besepte toen dat mijn vader een echte stadscreool was geworden. De aversie tegen de landbouw was en is namelijk typisch voor de stadscreool.

Inmiddels was er nog weer een kind, een jongere broer, geboren. Er bleef mij vader dus niets anders over dan zo snel mogelijk een baantje te verwerven om zijn gezin te kunnen onderhouden. De politie was in die periode juist bezig met uitbreiding. Het gezag moest in de districten en in het binnenland ook merkbaar zijn, dus waren er meer agenten nodig. Het feit dat mijn vader het plantageleven goed kende en tijdens de oorlog in de 'schutterij' (een soort burgerwacht) had gediend, kwam hem nu goed van pas. Al na de eerste sollicitatie werd hij aangenomen. Als 'hulpagent van politie' tegen een salaris van vijftig gulden per maand. Dat bedrag was al voor één persoon, zelfs in die

dagen, veel te weinig, laat staan voor een gezin van zes personen: vier kinderen en twee volwassenen. Wie echter bereid was diensten in het verre binnenland en in de districten te verrichten, kreeg toeslagen. Mijn vader tekende dus hiervoor. Een andere manier om de gezinsinkomsten op te vijzelen zag hij niet en was er ook niet. Het kwam er dus op neer dat de opvoeding van het gezin geheel aan mijn moeder werd overgelaten, omdat mijn vader permanent in de districten of in het verre binnenland verbleef.

De vaderlijke hand in de opvoeding ontbrak bij ons toch niet geheel. Mijn vader had regelmatig verlof en tussen twee overplaatsingen door moest hij soms lang wachten voordat er een andere post voor hem beschikbaar kwam. Hij werd dan ingedeeld bij de gewone politie te Paramaribo. Soms was een post niet ver van Paramaribo of waren de verbindingen tussen het district en Paramaribo goed. In deze gevallen nam mijn vader het hele gezin mee en woonden wij in een zogenoemde 'politiewoning'.

Men kan geen plek op de kaart van Suriname aanwijzen of mijn vader heeft er gediend. In de districten waren er natuurlijk ook wel lagere scholen, maar deze scholen behaalden bij lange niet het niveau van de scholen in de stad. De achterstand op de scholen in het binnenland was weer nog groter dan op de scholen in de districten. Om ons goed onderwijs te laten volgen moest mijn vader zijn gezin dus noodgedwongen in de stad laten. Alleen wanneer het mogelijk was de stad gemakkelijk te bereiken, werd het gezin meegenomen. Zo hebben we gewoond in het plaatsje Nieuw-Amsterdam, zo'n dertig kilometer van Paramaribo, een dorpje net als Paramaribo gelegen aan de Suriname-rivier maar dan aan de rechteroever, stroomafwaarts. Ook in het dorpje Lelydorp, genoemd naar de Nederlandse ir Lely, gelegen op dertig kilometer van Paramaribo aan de spoorbaan, die eens goudzoekers naar het binnenland vervoerde, heb ik gewoond. Vanaf Nieuw-Amsterdam moesten kleine korjaaltjes met buitenboordmotor ons over de vaak onstuimige Surinamerivier naar de andere zijde brengen, waarna per bus de tocht naar Paramaribo werd voortgezet. Het vervoer naar de stad geschiedde per trein.

Wat een districtskind moest doorstaan om goed onderwijs te kunnen volgen heb ik toen aan den lijve ondervonden. Om om zeven uur op school te zijn moest je om vier uur 's nachts al opstaan om tijdig de korjaal of de trein te kunnen halen. Wie de korjaal of de trein gemist had kon immers het schoolgaan op die dag wel vergeten. De tocht na school terug naar huis vergde ook zo'n drie uren en daarna pas kon met het huiswerk worden begonnen. En dit alles jaar in, jaar uit. Dat het ondanks al deze hindernissen vele districtskinderen, voornamelijk Hindostanen en Javanen, is gelukt de middelbare school af te maken, kan alleen maar aan hun bovenmenselijke doorzettingsvermogen toegeschreven worden.

Een gedeelte van mijn jeugd heb ik dus in de districten doorgebracht. Daar groeide ik samen met overwegend Hindostaanse kinderen op. In dezelfde trein of in dezelfde korjaal gingen wij in de vroege ochtend naar Paramaribo op school. Wat mij toen opviel was de leergierigheid van vooral de Hindostanen. Onderweg naar school werd nog huiswerk gemaakt of overhoorde men elkaar. Ik zag van jaar tot jaar het aantal Hindostaanse meisjes dat naar school ging toenemen. Voor mijn oog zag ik voltrekken wat mijn grootvader en vader, om ons aan te sporen ons best te doen, regelmatig voorspelden: als wij creolen niet hard werken en goed leren zullen alle posities in het land door de Hindostanen worden overgenomen. Niet dat zij daar bezwaren tegen hadden, want naar hun opvatting moet men respect hebben voor eenieder die zich door inspanning en studie omhooggewerkt heeft.

Medelijden met degenen die in problemen waren gekomen doordat zij hun kansen en mogelijkheden niet hadden benut, hoefden wij in het geheel niet te hebben. Eigen schuld, dikke bult! De lafste soort mensen, hield mijn grootvader mij steeds voor, zijn degenen die anderen de schuld ervan geven dat zij niets in het leven hebben bereikt. De grootste minachting mag hun deel zijn. Eigenlijk kan ik de levensfilosofie die ik van mijn grootvader aangereikt kreeg, als volgt samenvatten: nil volentibus arduum, niets is de willende zwaar.

Zowel mijn grootvader als mijn vader tilde zwaar aan de wil. Dat zij er een allesbeslissende betekenis aan toekenden, had natuurlijk te maken met het hernhuttergeloof en vooral de Duitse invloed die in deze uit Moravië stammende kerk was geslopen. Eenvoud, nederigheid ('sakafassi') en soberheid zijn naast een sterke wil de kenmerken van de hernhuttercultuur.

Omwille van een goede opvoeding, dat wil zeggen het volgen van een goede schoolopleiding, besloot mijn vader zich na een tijdje weer in de stad te vestigen. Hij was inmiddels in de politiehiërarchie opgeklommen tot de rang van agent tweede klasse. Het salaris werd wat meer, maar toch nog te weinig om het gezin, dat nu zeven kinderen telde, goed te kunnen onderhouden.

De broers van mijn vader, die de goede raad van mijn grootvader steeds hadden opgevolgd, hadden inmiddels een behoorlijke maatschappelijke positie behaald. De een werd leraar geschiedenis, de ander doorliep in Nederland de Hogere Krijgsschool en bereikte uiteindelijk de rang van luitenant-kolonel. Zij waren best bereid mijn vader financieel bij te staan, maar de trots van mijn vader (een Haakmat-eigenschap, zoals oma zei) verhinderde dat. Om je eigen levenstaak volgens eigen inzichten te kunnen vervullen is het beter nooit van iemand, wie dan ook, afhankelijk te zijn. Dat is een wijsheid die zowel mijn vader als mijn grootvader mij bijna dagelijks voorhield. Volgens mijn vader zat de mens immers zo in elkaar dat hij zwakheden die hij in een ander ontdekt, altijd zal willen uitbuiten. De afhankelijke positie waarin je ten opzichte van iemand komt te verkeren zal hij vroeger of later – en eerder vroeger dan later – misbruiken. Het is daarom beter altijd je eigen boontjes te doppen en van niemand afhankelijk te zijn, al moet dat betekenen dat je gedurende een lange tijd eenvoudig en sober moet leven. 'En als hernhutter mag dat je geen enkele moeite kosten,' merkte mijn vader er altijd bij op.

Tussen wat mijn vader zei en de wijze waarop hij leefde, heb ik nooit enige lucht kunnen bespeuren. Hij leefde in volkomen symmetrie met zijn denkbeelden. Sober als hij was vierde hij geen verjaardagen, rookte en dronk niet. Pracht en praal waren aan hem niet besteed en hij had een hekel aan degenen die zich

hieraan te buiten gingen. Mijn moeder kon hem er met moeite toe bewegen een kostuum af te danken omdat het al jaren uit de mode was, terwijl de draden nog niet versleten waren.

In één opzicht, vond mijn vader, kun je niet royaal genoeg zijn met geld, en dat is om het te gebruiken voor de opvoeding van je kinderen. Een zinniger besteding van geld zag hij niet. Toen mijn oudste broer na de mulo geen zin had om verder te leren en de andere zelfs de mulo niet wilde afmaken, was mijn vader een diep verdrietig man. Dan sprak hij een tijdlang niet. Als hij boos was preekte hij, als hij verdrietig was zweeg hij.

In tegenstelling tot mijn broers was ik zeer leergierig. Mijn oma zei dat ik in dat opzicht een ‘typische Haakmat’ was. Veel boeken hadden wij niet in huis, maar de enkele die mijn vader thuisbracht las ik stuk. Volgens mijn moeder was ik nog maar heel klein toen ik al naar boeken wees en ze goed kon vasthouden. Bij mijn oudere broers en zus moet het heel lang geduurd hebben voordat zij fatsoenlijk met een boek konden omgaan.

De krant liet ik geen dag ongelezen. Als de krant bezorgd was, mocht niemand eraan komen zolang mijn vader hem niet gelezen had. Zo wilde hij het nu eenmaal. Ik had het ervoor over om zelfs een hele nacht op te blijven totdat mijn vader thuis zou komen. De krant had ik dan uitgevouwen voor hem op zijn bureau gelegd, zodat hij onmiddellijk met lezen kon beginnen. Al die tijd zat ik dan geduldig aan zijn voeten te wachten totdat hij de krant had uitgelezen; daarna kon ik mijn leeshonger stillen. Natuurlijk begreep ik als jongetje van zeven à acht jaar het meeste niet van wat ik las, maar dat deerde mij niet. Ik putte er genoeg uit dat ik weer een moeilijk woord was tegengekomen en het kon uitspreken.

Toen mijn vader weer in de stad kwam wonen, liet zijn salaris niet toe dat wij elders dan in een arme volkswijk gingen wonen. Het werd de volkswijk Abrabrotjie (‘Over de brug’) aan de zuidelijke kant van Paramaribo. Wij kwamen heel toepasselijk te wonen in de Hernhutterstraat. Op een steenworp afstand van ons huis lag het Saroncomplex met de Saron school, de Saronkerk en het Saronjongensinternaat – alles in handen van de hernhutter

Evangelische Broedergemeente. Wij woonden op het eind van de straat, drie of vier huizen verwijderd van het Pad van Wanica, dat thans Indira Gandhieweg heet. Bouterse moet in deze zelfde arme volkswijk, een eind verderop, een deel van zijn jeugd hebben doorgebracht, maar in die tijd heb ik hem niet gekend. Aan de overkant woonde een Hindostaans-creools echtpaar, de linkerburen waren Hindostanen, de rechterburen waren Chinezen en schuin tegenover onze woning woonde weer een Chinees. Een paar huizen verderop was er een helwitte stenenwoning die Casablanca werd genoemd. In dit pand waren enkele Witruissche families ondergebracht; zij zouden op hun zwerftocht door Europa nergens welkom zijn geweest. In deze multiculturele en -raciale omgeving heb ik een groot deel van mijn jeugd doorgebracht. De Saronschool, die ik bezocht, had een Chinees als schoolhoofd: meester Tjin A Sie. Een voor een Chinees behoorlijk gezette man, die een dreunende basstem had.

Op een dag las ik in de krant een advertentie van het departement van Onderwijs, waarin bekend werd gemaakt dat er toelatingsexamens gehouden zouden worden voor de mulo en dat men zich voor dat examen kon opgeven, inschrijfgeld tien gulden. Ik heb er twee maanden over gedaan om mijn zakgeld op te sparen en toen ik het geld bij elkaar had, heb ik mij zonder overleg met mijn vader—die ik toch nauwelijks kon spreken, want hij kwam altijd zeer moe van zijn werk thuis omdat hij veel nachtdiensten deed—en mijn moeder—een eenvoudige vrouw, die niet eens de lagere school had afgemaakt—voor het examen ingeschreven.

Op de tweede dag van het examen ontdekte een inspecteur dat ik nog leerling was van een lagere school en dus eigenlijk niet aan het staatsexamen mocht deelnemen. Ervan overtuigd dat ik het toch niet zou halen liet hij mij blijven. De lagere scholen namen namelijk zelf ook het examen af, maar dan moest je door de schoolleiding wel geschikt bevonden worden om toegelaten te worden tot het examen. Meestal werden de geschikst geachte kandidaten uit de laatste klas geselecteerd en in een apart klasje—de zevende klas—gezet en een jaar lang klaargestoomd voor het

mulo-toelatingsexamen. Na de tweede en laatste dag van het examen ben ik weer teruggegaan naar mijn school. Zowel van de zijde van mijn medescholieren als van mijn onderwijzers was hoon mijn deel. De mare was mij namelijk vooruitgesneld dat ik de brutaliteit had om nota bene buiten de school om aan het mulo-toelatingsexamen deel te nemen. Die hoon en die bijtende spot onderging ik gelaten, want mijn grootvader had mij geleerd de weg die uit overtuiging bewandeld wordt nooit te verlaten, wat ook anderen van die weg mochten vinden of denken.

Na circa drie weken kwam het bericht dat ik geslaagd was. De inspecteur die mij eerst wilde uitsluiten van het examen, kwam het bericht zelf brengen. Ik hoorde de inspecteur nog de school complimenteren, ik hoorde hem de leerkrachten roemen over de extra inspanningen die aan mij besteed waren waardoor dit resultaat kon worden bereikt. Ik echter liep, door iedereen onopgemerkt, naar buiten om mijn moeder het heuglijke nieuws te gaan meedelen. Ze begreep er niet veel van en zei: 'Wacht tot je vader thuisgekomen is en vertel het hem, hij heeft meer verstand van die dingen'.

Het nieuws heb ik pas de volgende dag aan mijn vader kunnen vertellen, want toen hij na lang wachten om drie uur 's nachts nog niet thuis was, ben ik in slaap gevallen. Nadat ik hem het nieuws had meegedeeld, zag ik voor de eerste keer in mijn leven de ogen van mijn vader opflikkeren van trots en zich met tranen vullen. In mij had hij namelijk niet het winnende paard gezien, want hij had mij voorbestemd om timmerman of schoenmaker te worden.

Na geslaagd te zijn voor het mulo-toelatingsexamen was de volgende kwestie welke mulo-school ik zou gaan bezoeken. Dat het een hernhutter-mulo zou zijn stond natuurlijk vast en daarvan waren er twee, genoemd naar beroemde-Duitse-hernhutters: de Graaf von Zinzendorfschool en de C. R. Froweinschool. Mijn twee broers en zus bezochten de Graaf von Zinzendorfschool, want mijn oom Frits, de historicus, was leraar aan die school. Bovendien was er de ongeschreven code dat 'inlandse' kinderen de Graaf bezochten en uit Holland overgekomen kin-

deren de Froweinschool. Het was niet vanwege oom Frits, noch vanwege mijn broers en zus, die de Graaf al bezochten – eigenlijk weet ik helemaal niet meer waarom –, maar ik ging mij inschrijven op de C. R. Froweinschool. Driekwart van het lerarenkorps kwam uit Nederland, een paar leerkrachten spraken met een Duits accent en driekwart van de leerlingen kwam uit Nederland. De schoolleiding was geheel in Nederlandse handen, maar de faam van de Surinaamse leerkrachten was zeer groot.

In de tweede klas van deze school ontwaakte mijn politieke bewustzijn. Ik vond de afhankelijkheid aan het koningshuis, die tot vervelens toe werd gepredikt, zeer overdreven. Ook de aandacht voor de ‘vaderlandse’ geschiedenis en geografie vond ik niet meer bij die tijd passen. Met een kleine groep getrouwen die ik om mij heen had verzameld schreef ik toen een schoolkrant, waarin ook kritiek werd geuit op bepaalde lessen. Een paar maal ben ik geschorst, en een paar maal van school gestuurd. Als de heer Verkuijl, een Nederlander, geen directeur van de school was geweest en de meerderheid van het docentenkorps niet uit Nederlanders had bestaan, dan had ik het op die school zeker niet gered. Wat de Surinaamse leerkrachten – gelukkig niet allemaal – tegen mij hadden is mij tot op de huidige dag een raadsel. Ik weet nog dat ik weer eens een keer in de kamer van de heer Verkuijl zat; hij had weer een verzoek van enkele Surinaamse leerkrachten ontvangen mij van de school te verwijderen. ‘Dat kan ik niet doen, dat kan ik niet doen,’ hoorde ik hem hoofdschuddend mompelen, ‘het zou zonde zijn voor iemand met zo’n gezond stel hersens.’ En weer kwam ik er met ettelijke waarschuwingen en met wat strafregels vanaf.

Toen ik in de derde klas van de Froweinschool zat, herhaalde zich wat zich eerder op de lagere school had afgespeeld. De regeling was dat wie het eindexamen van de mulo had behaald kon deelnemen aan het toelatingsexamen van de – destijds enige – middelbare school, de Algemene Middelbare School (AMS), die wettelijk gelijk was gesteld met de hbs. Wie in de derde klas zat en bijzonder slim was naar het oordeel van de leraren, kon bij bevordering van klas drie naar vier eveneens aan het toelatings-

examen deelnemen. Behalve dit schooltoelatingsexamen was er ook een staatstoelatingsexamen. Ik wist dat ik nooit toestemming zou krijgen aan het examen deel te nemen en ik gaf mij nog wel vanuit de derde klas op voor het staatstoelatingsexamen. Er ontstond op school weer commotie toen het departement de school verwittigde dat ik mij buiten de leiding om voor het examen had opgegeven. Nu had ik de reglementen echter goed bestudeerd, en toen ik erop wees dat geen bepaling verbood wat ik gedaan had, kon ik aan het examen deelnemen.

Het toelatingsexamen tot de middelbare school was een vergelijkend examen. Ieder jaar kon slechts een groepje van zestig leerlingen tot de school worden toegelaten. Meer dan driekwart van deze plaatsen was gereserveerd voor de kinderen van ouders die uit Nederland waren uitgezonden. In het jaar dat ik aan het examen deelnam moest ik met circa drieduizend leerlingen dingen naar niet meer dan zo'n zestig plaatsen. Ik slaagde en in het schooljaar 1956-1957 werd ik als leerling aan de destijds zeer prestigieuze AMS ingeschreven.

De klas waarin ik terecht kwam bestond voor 75 procent uit jongens en meisjes uit Nederland. Er waren slechts drie creolen (onder wie ik) en voor de rest bestond de klas uit kinderen van welgestelde mulatten, Chinezen en een enkel Hindostaans meisje. De school lag in de wijk voor de welgestelden, Zorg en Hoop. Zowel wat de leerkrachten als de leerlingen betreft kon men de AMS beter kwalificeren als dependance van een Nederlandse school in Suriname.

Iedere dag moest ik van de arme volkswijk Abrabrotjie de brug over naar de welgestelde wijk Zorg en Hoop fietsen. Op deze school heb ik kennis kunnen maken met het serieuze streven van Nederland echt iets te doen voor Suriname. Nu 'de Oost' was verloren werd men zich er in Nederland van bewust de West te hebben verwaarloosd. In versneld tempo werd het proces van 'neerlandificatie' van Suriname ingezet. De beste docenten werden naar Suriname uitgezonden (velen zijn later in Nederland hoogleraar geworden), de urentabel Nederlands werd verdubbeld, aan leermiddelen was nooit gebrek, enzovoort. Als lerares

Nederlands had mijn klas een beeldschone vrouw met een Indi-
sche achtergrond, zwart haar in een dotje, een ovaal gezicht, git-
zwarte pupillen in de oogkassen die je nu eens liefelijk konden
aankijken, dan je weer konden doorboren. Ik kwam zo sterk onder
haar bekoring dat de passie die ze had voor gedichten en
vooral voor gedichten van de Tachtigers geheel op mij oversloeg.
Hele gedichtenbundels verslond ik en vele gedichten, vooral die
zij heel mooi vond, leerde ik uit het hoofd. Het komt door haar
dat ik tot op de dag van vandaag iedere dag een gedicht lees, omdat
ze dat zo in mij apprecieerde.

Mijn politieke bewustzijn, waarvan ik reeds blijk gaf op de Fro-
weinschool, zette op de AMS door, verdiepte zich en werd inten-
ser. Op een dag las ik in de krant dat ene E. Bruma, een net uit
Nederland teruggekeerd jurist, in de Emmaschool een lezing zou
houden over 'de leer van het nationalisme'. Bruma was inderdaad
niet zo lang geleden in Suriname aangekomen. Net als bij Anton
de Kom indertijd was zijn reputatie hem vooruitgesnel. Gefluis-
terd werd, net als bij De Kom, dat hij communist was. Mijn va-
der, inmiddels via studie opgeklommen in de rangen van het po-
litieapparaat, had mij dan ook gewaarschuwd de bijeenkomsten
van Bruma niet te bezoeken. Hij deed dat op zo'n wijze dat ik
begrijp dat de inlichtingendienst van de politie op last van de
gouverneur was ingezet om de gangen van Bruma nauwlettend
na te gaan. Dat maakte de zaak echter juist spannend. Voor mij
was nationalisme gewoon antikolonialisme, maar dat er een leer
bij hoorde wist ik niet eens. Met die leer wilde ik graag kennis
maken.

De uiteenzetting van Bruma maakte diepe indruk op mij, net
zoals op iedereen die de bijeenkomst had bezocht. Van de AMS
was ik de enige; de meesten van zijn toehoorders volgden een
rechtenstudie aan de Surinaamse Rechtsschool. In Bruma ont-
moette ik voor het eerst een zwarte intellectueel die zich bedien-
de van het Sranangtongo. Vader had ons verboden thuis die taal
te spreken, want dan zouden wij het Nederlands niet leren be-
heersen en dus slechte schoolprestaties boeken. Een zwarte in-

tellectueel, die bovendien de moeite nam in zijn vrije tijd met jongeren te discussiëren, was ook een zeldzaamheid. Bovendien was hij na een academische studie teruggekeerd zonder een blanke vrouw aan zijn zijde. Kortom, wij vielen allen voor Bruma. Van het nationalisme gaf Bruma na een lange wetenschappelijke uiteenzetting een kernachtige formulering, die volgens mij daarna door niemand is verbeterd. 'Nationalisme,' zei Bruma samenvattend, 'betekent simpelweg dat wat van jou is ook werkelijk van jou is!' Hij voorzag ook in de behoefte van het opkomende Surinaamse intellect aan meer discussie in plaats van het aanvaarden van dictaten. Bruma bereikte de status van afgod toen wij vernamen dat hij vanwege zijn nationalistische opvattingen in de oorlogsjaren geïnterneerd was geweest.

Na wat bijeenkomsten in de Emmaschool richtte Bruma de culturele vereniging Wie Eegie Sanie ('Ons Eigen Erfgoed') op, eigenlijk de voortzetting van de gelijknamige vereniging die hij tijdens zijn studententijd in Amsterdam had opgericht. Met de culturele facetten van het nationalisme – het opwaarderen van de eigen taal en cultuur – liep ik niet zo weg, met de politieke component daarvan – de politieke ontvoogding van Suriname – des te meer. Met enkele anderen richtten wij toen de discussiegroep Kra ('Ziel') op, want wij hadden behoefte aan een regelmatigere ontmoeting dan de maandelijksse bijeenkomsten van Bruma. Nadat wij zo enkele maanden op hoog theoretisch niveau over van alles en nog wat gediscussieerd hadden, vond ik het ook al weer welletjes. Onze inzichten op allerlei gebied hadden we wel kunnen verdiepen, maar de ontvoogding van Suriname was geen stap dichterbij gekomen. Er moest dus een vertaalslag gemaakt worden naar het politieke terrein. Een simpele voetbalwedstrijd zou die omslag doen plaatsvinden.

Op een dag kwam een Braziliaanse voetbalclub in Suriname een vriendschappelijke wedstrijd spelen. Dat gebeurde wel vaker en het gebruik was, waar niemand zich in die dagen over verbaasde, dat 'gekraakt' (gesympatiseerd) werd met de buitenlandse ploeg en niet met de Surinaamse ploeg. Wij van Kra vonden dat een raar gedoe en besloten er iets aan te gaan doen. Het besluit

werd genomen pamfletten te verspreiden waarin de Surinamers werden opgeroepen voor het Surinaamse elftal op te komen, en niet voor het Braziliaanse. Deze eerste pamflettenregen sloeg in als een bom, en hoewel wij gehandeld hadden in strijd met het – in de tijd van De Kom afgekondigde en nog van kracht zijnde – koloniale verspreidingsverbod van pamfletten, werden wij met rust gelaten.

Anders werd de zaak toen wij weer pamfletten hadden gedrukt, die gericht waren tegen een actie om geld in te zamelen voor de verjaardag van een van de prinsessen van het Koninklijk Huis. Wij vonden dat wij, Surinamers, zelf arm genoeg waren en geen geld hadden om een duur cadeau voor een prinses te kopen. Toen het pamflet gedrukt was, ontstond er in eigen kring verdeeldheid of wij op die manier de autoriteiten niet te zeer uitdaagden. Terwijl deze discussie aan de gang was, kwam Henk Chin a sen, de latere president en de enige in de groep die medicijnen studeerde, de vergadering binnen. Hij pakte zonder dralen een stapeltje pamfletten en ging de straat op om die te distribueren. Zijn doortastendheid bracht ons in een euforische stemming en wij gingen allemaal met een stapeltje de straat op. Ik nam het op mij een pamflet te bezorgen bij de woning van de Surinaamse premier, destijds de ongekroonde koning van Suriname, Jopie Pengel. Na deze actie werd toen de hele groep vanwege overtreding van het verspreidingsverbod door de politie opgepakt en na een kort verhoor weer vrijgelaten. Het heette dat Bruma ons voor zijn politieke karretje, te weten de communistische infiltratie in Suriname, had gespannen.

Nu wij ons voldoende politiek geprofileerd hadden, meenden wij de discussiegroep Kra niet langer meer nodig te hebben. De stap van cultuur naar politiek kon, wat ons betreft, gemaakt worden. De Nationalistische Beweging Suriname (NBS) werd toen opgericht, geleid door een 'Kerngroep'. Van degenen die toen behalve ikzelf deel uitmaakten van de Kerngroep, herinner ik mij Henk Chin a sen, Robin Ravales (de latere dichter R. Dobru), Benny Ooft (later journalist en publicist, inmiddels overleden), Benny Halfhide (thans jurist), Harald Axwijk, Harold Braam en

Theo Uiterloo. Toen het ons niet lukte een zaaltje te huren voor het houden van politieke bijeenkomsten (zaalverhuurders werden door de regering onder druk gezet) besloten wij op het Sivaplein, een klein, verhoogd plein op een cruciaal punt in Paramaribo, het publiek toe te spreken vanaf sinaasappelkisten.

Wij beperkten ons niet alleen tot toespraken, maar hebben toen uit jeugdige overmoed een kopie van het Statuut van het Koninkrijk der Nederlanden verbrand. Naar onze mening werd in dit staatsstuk slechts de bevoogding van Suriname vastgelegd. Uiteraard leidde dit alles tot een grote volksoptocht, waarbij politiecharges met de klewang nodig waren om de rust te herstellen. Ik werd samen met Dobru, Braam en Uiterloo gearresteerd. Het feit dat ons ten laste werd gelegd luidde: opruiming, het veroorzaken van een volksoptocht en het houden van een vergadering in de open lucht zonder vergunning. Een blanke Nederlander, die advocaat te Paramaribo was en die zondags politieke commentaren verzorgde voor de Surinaamse radio, mr K. P. van Westen, vond de vervolging op grond van de koloniale muilkorfetten schandelijk en hij bood aan ons belangeloos te verdedigen. Deze zaak heeft tot in hoger beroep voor het hof van justitie gediend: zaak A 1594 / 1960. Het hof was vooral mij, omdat ik nog schoolgaand was, genadig. Bewezen werd verklaard het vergaderen in de open lucht zonder vergunning, en ik kreeg een geldboete opgelegd. Dobru en een medeverdachte werden echter uit overheidsdienst ontslagen.

Na deze affaire kon ik het vergeten nog deel te kunnen nemen aan het eindexamen van de AMS. Ik ben toen naar Nederland vertrokken, voltooidde binnen een jaar mijn middelbare-schoolopleiding en vroeg toen bij de Surinaamse regering een beurs aan. Per kerende post kreeg ik het bericht dat mijn verzoek was afgewezen. Ik zou een communist zijn, mij door Bruma laten misbruiken om tegen het regime-Pengel te ageren, enzovoort. Mijn ouders konden mijn studie absoluut niet betalen, want inmiddels waren wij met ons tienen en het salaris van mijn vader bedroeg niet meer dan driehonderd gulden per maand. Bepaald

onrechtvaardig vond ik het dat talrijke anderen, wier ouders de studie best konden betalen, wel een beurs kregen. Indachtig wat ik van mijn grootvader altijd geleerd had, namelijk dat niets de willende te zwaar is en het onder alle omstandigheden beter is te verkiezen onafhankelijk van wie dan ook te blijven, besloot ik een baantje te gaan zoeken om mijn studie te kunnen betalen. Dat baantje vond ik bij het parket van de officier van justitie te Amsterdam. Het betekende voor mij gedurende een lange reeks van jaren al mijn vakantiedagen opsparen, elk dubbeltje opzij leggen, van elke ontspanning afzien om studie en werk te kunnen combineren. De vakantiedagen benutte ik om werkgroepen te volgen, want de riantere regelingen van tegenwoordig, zoals weekend- en avondstudie, bestonden niet in die dagen. Ook soepele regelingen voor 'allochtone studenten' waren er – net zo min als het woord trouwens – niet. Omdat ik alles zelf moest betalen, kon ik mij natuurlijk niet veroorloven tentamens en examens over te slaan. Het gebeurde dus vele malen dat ik hele nachten doorstudeerde en met rode oogjes op kantoor verscheen. Ik had echter het geluk dat ik het administratieve hulpje van de officier van justitie mr J.J. Abspoel was, de man die later roem verwierf vanwege zijn requisitoir tegen Gerard van het Reve in het zogenaamde Ezelsproces.

Het was deze Abspoel die vond dat ik het na vier jaar hogerop moest gaan zoeken, ook omdat hij zelf op korte termijn het parket wilde verlaten. Abspoel attendeerde mij op een functie binnen de rijkskinderbescherming bij hetzelfde ministerie van Justitie die voortvloeide uit de aanbevelingen van de commissie-Overwater over de reorganisatie van het kindbeschermingswezen en vernieuwing van ons jeugdrecht. In dat rapport werd de geldende praktijk sterk afgekeurd dat jeugdige delinquenten samen met volwassen delinquenten in huizen van bewaring werden opgesloten. De commissie bepleitte een pedagogisch verantwoord opvang van jeugdige delinquenten. De regering nam dat advies over en een commissie werd geïnstalleerd om dit te realiseren. Er werd een advertentie geplaatst waarin mensen werden opgeroepen die hier een bijdrage aan wilden leveren. Onder lei-

ding van Abspoel had ik al bemoeienis met het kinderstrafrecht in het kanton Hilversum. Zijn suggestie heb ik opgevolgd. Ik solliciteerde en werd aangenomen als groepsleider bij de rijksinrichting voor jongens, tevens tuchtschool, het 'Lloydhotel'. De studie economie die ik bij de Universiteit van Amsterdam deed, leek mij niet veel begrip bij te brengen voor de problematiek van de verwaarloosde en delinquente jeugd die aan mijn zorg was toevertrouwd, dus ging ik in Utrecht opvoedkunde erbij studeren.

Ik maakte duizelingwekkende promoties bij de directie kinderbescherming. Binnen een jaar had ik de rang van hoofdambtenaar bereikt en werd ik hoofd van de pedagogische dienst van het Lloydhotel en waarnemend directeur. Toen de psychiater dr D. Zuithof, die inspecteur was van de rijkskinderbescherming, benoemd werd tot hoogleraar in de orthopedagogiek aan de Universiteit van Amsterdam verwisselde ik Utrecht voor Amsterdam. De inzichten die ik door studie en ervaring had verworven omtrent de aanpak van delinquente jongeren, kwamen echter in botsing met de inzichten die leefden bij het ministerie van Justitie, de directie kinderbescherming. Toen ook mijn directeur mijn persoonlijkheid 'te overheersend' vond, ontstond er een conflictsituatie, die omstreeks 1967 veel pennen in beweging heeft gezet. Aan het conflict kwam een eind doordat ik vrijwillig vertrok

Inmiddels had ik een eerstegraadsonderwijsbevoegdheid in de economische wetenschappen behaald. Ik solliciteerde bij de Osdorper scholengemeenschap te Amsterdam en werd leraar economie en maatschappijleer aan de bovenbouw van deze school. Dertien lange jaren zou ik deze functie uitoefenen. Daartussendoor heb ik drie jaar aan de sociale academie aan de Karthuizersstraat het vak residentiële orthopedagogiek gedoceerd. Het waren de woelige jaren van het studentenprotest en de hervormingen van het hoger onderwijs. Met zaken zoals 'groepstentamen' bleef ik echter moeite hebben, dus heb ik na drie jaren weer ontslag genomen. Om niet alleen theoretisch bezig te zijn had ik intussen met een aantal laatstejaarsstudenten een kritische kin-

derbeschermingsinstelling, Adviesburo Kinderbeschermingsconflicten (AKK) opgericht. Deze instelling bestaat nog steeds, heeft veel bereikt wat het wegwerken van misstanden in de kinderscherming betreft en is nu regulier geworden.

Op de Osdorper scholengemeenschap heb ik al mijn aandacht geconcentreerd op de hervormingen die in het voortgezet onderwijs door bijvoorbeeld onderwijsminister Jos van Kemenade in gang werden gezet.

Met enkele collega's werd ik gegrepen door de inzichten uit de onderwijskunde van die dagen en wij beijverden ons voor de invoering van de middenschool. Meer onderwijskansen voor meer kinderen; de school als instrument voor de inrichting van een rechtvaardiger samenleving; speuren naar talenten in de onderklasse van de maatschappij; uitstel van school en beroepskeuze—dit alles sprak mij, gezien mijn eigen schooljaren in Suriname en de barrières die steeds moesten worden genomen, natuurlijk zeer aan. Met het groepje leerkrachten dat was 'aangeraakt' door het ideaal van de middenschool en dat het bestaan als leraar niet als 'lesboer' wilde slijten, zette ik me in om te bereiken dat de Osdorper scholengemeenschap zou worden aangewezen als 'middenschoolexperimenteerschool'. Wij bleken echter een zeer kleine minderheid te vertegenwoordigen van het destijds circa tweehonderd man tellende docentenkorps. Door de verdeeldheid die ontstond ging het middenschoolexperiment aan de school voorbij. De spanningen binnen het docentenkorps verdwenen niet, integendeel! Toen de rest van de docenten erachter kwam dat wij in de nachtelijke uren weer de school binnenkropen om met de rector, dr Jan van der Valk, te overleggen over het schoolbeleid, kregen wij het stempel 'schaduwdirectie' op ons gedrukt.

Op een gegeven moment brak de dag aan dat Jan van der Valk met pensioen moest. Het lukte ons door lobbyen op het stadhuis te bereiken dat de datum tweemaal met een jaar werd opgeschoven, maar uiteindelijk was het vertrek onvermijdelijk. Een poging een van ons het rectoraat te laten overnemen mislukte. Ik

besloot toen naar een andere betrekking te gaan omzien. Op 1 augustus 1978 werd ik door de gemeenteraad van Amsterdam benoemd als gemeentelijk inspecteur van het onderwijs, de vierde onderwijsinspectie (dat wil zeggen de typische Amsterdamse wijken) van Amsterdam. Het was tijdens werkzaamheden in deze functie dat de directeur van de school die ik inspecteerde mij kwam melden dat hij zojuist op de radio had gehoord dat er in Suriname een staatsgreep door militairen was gepleegd. Wie wil weten hoe het mij vanaf dit moment verder is vergaan verwijs ik naar mijn politieke memoires, *De revolutie uitgeleden* (Amsterdam 1987).

Voor zover de indruk mocht zijn ontstaan dat ik me na mijn vertrek uit Suriname in 1959 niet meer met dat land heb beziggehouden, dan wil ik die corrigeren. Ik sloot mij onmiddellijk na aankomst aan bij de vereniging Ons Suriname, een vereniging waar alle progressieve Surinamers toen lid van waren. De meer behoudende Surinamers hadden zich verenigd in Ons Verbond. Met enkele gelijkgestemde andere organisaties ijverde Ons Suriname voor de onafhankelijkheid van Suriname. De acties namen in scherpte toe toen ik secretaris werd van Ons Suriname en Frits Moll voorzitter. Op 1 juli 1963 – het was toen honderd jaar geleden dat de slavernij in Suriname werd afgeschaft – organiseerde Ons Suriname de eerste grote demonstratie van Surinamers in Nederland. Toen in Suriname de Nationalistische Beweging Suriname het initiatief nam tot oprichting van de Partij Nationalistische Republiek (in 1961), richtten Frits en ik de afdeling Nederland van de PNR op.

Maar toen gebeurde er iets verschrikkelijks. In het maandblad van de Partij van de Arbeid, *Socialisme en Democratie*, het nummer van april 1963, verscheen er van de hand van mr J. Günther een artikel over het Surinaamse nationalisme van Eddie Bruma. Günther, een vroegere adept van Bruma, beschuldigde hem ervan onder het mom van nationalisme de nationaal-socialistische ideologie in Suriname te verspreiden. Hij zou er al jong mee begonnen zijn en was daarom indertijd op jeugdige leeftijd in Suri-

name geïnterneerd. Er was volgens Günther binnen het Surinaamse nationalisme ook een sterke communistische tak, die in Nederland opereerde en bestond uit 'het duo Haakmat-Moll'. Daarbij zou Moll de representant zijn van de Moskou-lijn en ik van de Cuba-lijn. Tot op de huidige dag is het niemand duidelijk geworden waarom Günther het artikel schreef en ook niet waarom de redactie van *Socialisme en Democratie* het kritiekloos publiceerde. Alle personen die Günther namelijk noemde, beschuldigde hij valselijk. Ik dreigde echter toen mijn baantje bij de overheid te verliezen (in die dagen konden communisten namelijk geen overheidsfuncties bekleden) en dat was het laatste dat ik als werkstudent kon hebben. Omdat ik inmiddels stevig binnen de Nederlandse samenleving stond, besloot ik mij van Suriname los te maken.

Vanaf omstreeks 1965 heb ik mij politiek niet meer met Suriname bemoeid. Mijn vriendschapsbanden met Cyrill Daal en Henk Chin a sen bleven echter bestaan en werden zelfs hechter. Deze banden hebben mij in 1980 weer de Surinaamse politiek in 'gezogen', wat mij bijna het leven heeft gekost. Inmiddels heeft Chin a sen zich geheel uit de politiek teruggetrokken, is Bruma al lang niet meer politiek actief, wordt al tientallen jaren niets meer van Frits Moll en John Günther vernomen en leeft Cyrill Daal niet meer. Ik heb een vermoeden hoe het met mij zal aflopen, maar dat houd ik nog voor mezelf. En wat de 'schaduwdirectie' betreft, na mijn terugkeer in Nederland in november 1982 ben ik weer in die edele 'herenclub' opgenomen en samen genieten wij intens van de goede dingen des levens in onze hoofdstad, waar ik weliswaar niet geboren, maar wel getogen ben.

Met mijn vader is het alsnog goed gekomen. Hij werd uiteindelijk majoor van politie en hoofd van de stadsrecherche, een positie met maatschappelijk aanzien. Zijn vader, als hij dat had meegemaakt, zou zeker trots op hem zijn geweest. Mijn grootvader was toen echter al dertig jaar dood. Na meer dan veertig jaar verliet mijn vader de politiedienst en ging met pensioen. Hij

heeft zich toen bij mijn moeder in Culemborg gevoegd; vanwege haar suikerziekte had zij Suriname eerder verlaten. Ik raakte ineens waanzinning geïnteresseerd in het leven van mijn vader, juist omdat hij weinig sprak. Wekelijks heb ik hem toen bezocht. Weer letterlijk aan zijn voeten gezeten luisterde ik naar zijn verhalen. Over het harde leven dat hij had geleefd, de zorgen die hij had om financieel het hoofd boven water te houden, zijn zorg om wat zijn tien kinderen zouden bereiken in deze wereld. Veel heeft hij mij toen duidelijk gemaakt. Alles wat ik hem toen als kind zeer kwalijk had genomen heb ik hem gaandeweg, naarmate hij meer vertelde, vergeven.

Op een dag voelde hij, negenenzeventig jaar oud, zijn einde naderen. In Holland wilde hij beslist niet sterven, dus keerde hij weer terug naar Suriname. Op Kwatta, waar hij mijn moeder had leren kennen en met wie hij vijfenvijftig jaren van zijn leven lief en leed had gedeeld totdat de dood hen scheidde, is hij weer gaan wonen. Daar is hij op 20 juli 1992, eenentachtig jaar oud, overleden. Toen was de cirkel gesloten. Hij had zijn leven in volledige trouw aan zichzelf en aan alles wat hem dierbaar was tot een goed eind gebracht.

ANP Foto

ISBN 90-295-2069-8

9 789029 520690

André Haakmat leek zich in de periode van verwarring na de militaire coup van Desi Bouterse c.s. te ontwikkelen tot een van de sleutelfiguren in het nieuwe Suriname. Het liep anders. Het verzet van de meer gematigde Haakmat tegen de radicalisering van het nieuwe Surinaamse bewind in de richting van een dictatuur onder leiding van Bouterse maakte zijn positie onmogelijk. Na een mislukte aanslag op zijn leven keerde Haakmat terug naar Nederland, waar hij ooit zijn opleiding genoot. Hij speelde geruime tijd een voorname rol in de oppositie tegen het bewind-Bouterse, die zich verenigde in het Amsterdamse Volksfront, en was enige jaren politiek commentator van de *Weekkrant Suriname*.

André Haakmat, die de laatste jaren met opmerkelijke juistheid de merkwaardige wendingen in de Surinaamse politiek voorspelde, heeft in *Herinneringen aan de toekomst van Suriname* de som van zijn persoonlijke bevindingen opgemaakt. Hoe moet het verder met dit land waarvan de economie en de politiek doortrokken zijn van de drugshandel? Zal een totaal ontreederd Suriname ten slotte opgeslokt worden door de grote broer Brazilië, zoals Albert Helman en Rudi Kross voorspelden, of keert het land wellicht weer terug in de boezem van het Koninkrijk der Nederlanden, zoals vele Surinamers voorstellen? Het boek is rijk met persoonlijke herinneringen doorspekt met teksten die Haakmat verleden en heden van een land waarvan de toekomst zeer onzeker is, maar waar hij zeker nieuwe mogelijkheden ziet binnen een Caribische context.